

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΤΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ
ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ (ΔΤΕ)

Διπλωματική Εργασία

«Ήπιες Μορφές Τουρισμού και Τοπική Τουριστική Ανάπτυξη:
Η Αξιοποίηση της Λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου – Αιτωλικού στην
Προσπάθεια Ανάδειξης του Δήμου Ι.Π. Μεσολογγίου»

Γεώργιος Κακογιάννης

Επιβλέπων καθηγητής: Δημήτριος Μυλωνόπουλος

Πάτρα

Ιούνιος, 2024

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή/της φοιτήτριας («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο/η συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του/της συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του/της συγγραφέα/δημιουργού. Ο/Η συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

«Ήπιες Μορφές Τουρισμού και Τοπική Τουριστική Ανάπτυξη:
Η Αξιοποίηση της Λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου – Αιτωλικού στην
Προσπάθεια Ανάδειξης του Δήμου Ι.Π. Μεσολογγίου»

Γεώργιος Κακογιάννης

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας:

Επιβλέπων Καθηγητής:

Δημήτρης Μυλωνόπουλος

Καθηγητής Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής

Συν-Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Πολυξένη Μοίρα

Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής

Πάτρα

Ιούνιος, 2024

Θερμές ευχαριστίες

*Στον κύριο Μυλωνόπουλο Δημήτρη και την κυρία Μοίρα Πολυξένη
για την επίβλεψη της διπλωματικής εργασίας και την άψογη συνεργασία μας
καθώς και στην οικογένεια μου για την στήριξη τους σε κάθε μου προσπάθεια*

Περίληψη

Οι αρνητικές συνέπειες του μαζικού τουρισμού σε συνδυασμό με την ευαισθητοποίηση των πολιτών σχετικά με την προστασία της τοπικής κοινωνίας έχουν οδηγήσει στην ανάπτυξη μιας καινούργιας τουριστικής φιλοσοφίας, τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Η παρούσα διπλωματική εκπονήθηκε στα πλαίσια της ολοκλήρωσης του προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών της Διοίκησης Τουριστικών Επιχειρήσεων της Σχολής Κοινωνικών Επιστημών του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου. Στόχος της εργασίας είναι να παρουσιάσει τη δυνατότητα ανάδειξης του δήμου της Ι.Π. Μεσολογγίου μέσα από την αξιοποίηση της λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου-Αιτωλικού και την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

Στα πλαίσια της εργασίας διενεργήθηκε δευτερογενής και πρωτογενής έρευνα. Η δευτερογενής έρευνα βοήθησε στην αποσαφήνιση εννοιών γύρω από τον τουρισμό και τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού καθώς επίσης στην γενικότερη πληροφόρηση γύρω από τα εθνικά πάρκα λιμνοθαλασσών και την τοπική τουριστική ανάπτυξη. Παράλληλα, συνέβαλε στην περιγραφή της τουριστικής κατάστασης που επικρατεί στο δήμο της Ι.Π. Μεσολογγίου και τη λιμνοθάλασσα Μεσολογγίου – Αιτωλικού. Από την άλλη πλευρά, η πρωτογενής έρευνα είχε ως στόχο να καταδείξει το πώς διαμορφώνεται η τουριστική περίοδος στον ομώνυμο δήμο καθώς και να αξιολογήσει το βαθμό και τη δυνατότητα ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού σε αυτόν. Επιπροσθέτως, η έρευνα εστίασε στην εξέταση πιθανών ενεργειών που μπορούν να συμβάλλουν στην τοπική τουριστική ανάπτυξη καθώς και στην αξιολόγηση των πιθανών επιδράσεων που μπορούν να επιφέρουν οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού στην τοπική κοινωνία.

Το συμπέρασμα που απορρέει από την έρευνα είναι πως οι πολίτες του δήμου επιθυμούν την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού στην περιοχή, εντούτοις οι μέχρι πρότινος προσπάθειες προς αυτήν την κατεύθυνση δεν κρίνονται επαρκείς. Σε κάθε περίπτωση, η τοπική τουριστική ανάπτυξη μέσα από ήπιες μορφές τουρισμού δύναται να επιτευχθεί και για τον σκοπό αυτό θα πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπόψη οι απόψεις της τοπικής κοινωνίας.

Λέξεις - Κλειδιά

Τουρισμός, Μαζικός Τουρισμός, Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού, Εθνικό Πάρκο Λιμνοθαλασσών, Δήμος Ι.Π. Μεσολογγίου

Abstract

The negative consequences of mass tourism combined with the awareness of citizens regarding the protection of the local community have led to the development of a new tourism philosophy, the alternative forms of tourism. This diploma thesis was prepared in the framework of the completion of the postgraduate studies program of Tourism Business Administration of the School of Social Sciences of the Hellenic Open University. The aim of the work is to present the possibility of highlighting the municipality of Messolonghi through the exploitation of the Messolonghi-Etoliko lagoon and the development of alternative forms of tourism.

As part of the work, secondary and primary research was carried out. The secondary research helped to clarify concepts around tourism and alternative forms of tourism as well as more general information about national lagoon parks and local tourism development. At the same time, he contributed to the description of the tourism situation that prevails in the municipality of Messolonghi and the Messolonghi - Etoliko lagoon. On the other hand, the primary research aimed to demonstrate how the tourist season is shaped in the municipality of the same name as well as to evaluate the degree and the possibility of developing alternative forms of tourism in it. In addition, the research focused on examining possible actions that can contribute to local tourism development as well as evaluating the possible effects that alternative forms of tourism can bring to the local community.

The conclusion derived from the research is that the citizens of the municipality wish for the development of alternative forms of tourism in the area, however the efforts so far in this direction are not deemed sufficient. In any case, local tourism development through mild forms of tourism can be achieved and for this purpose the views of the local community should be taken seriously.

Keywords

Tourism, Mass Tourism, Alternative Forms of Tourism, National Park of the Lagoons, Municipality of Messolonghi

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	5
Abstract	6
Κατάλογος Πινάκων	9
Εισαγωγή.....	10
Προβληματική του Θέματος.....	10
Αντικειμενικός Σκοπός και Ερευνητικοί Στόχοι	11
Διάρθρωση Διπλωματικής Εργασίας.....	12
Κεφάλαιο 1. Τουρισμός και Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού	13
1.1. Έννοια Τουρισμού.....	13
1.2. Ιστορική Εξέλιξη του Τουρισμού.....	15
1.3. Μαζικός Τουρισμός.....	17
1.4. Επιπτώσεις Μαζικού Τουρισμού.....	19
1.4.1. Περιβαλλοντικές Επιπτώσεις	19
1.4.2. Κοινωνικές και Πολιτιστικές Επιπτώσεις	20
1.4.3. Οικονομικές Επιπτώσεις	21
1.5. Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού και η Συμβολή τους στην Τοπική Τουριστική Ανάπτυξη.....	22
1.5.1. Αγροτουρισμός.....	23
1.5.2. Ιαματικός Τουρισμός	23
1.5.3. Πολιτισμικός Τουρισμός.....	24
1.5.4. Αλιευτικός Τουρισμός.....	24
1.5.5. Γαστρονομικός Τουρισμός.....	25
1.5.6. Οινοτουρισμός	25
1.5.7. Οικοτουρισμός/πράσινος τουρισμός.....	26
1.5.8. Θρησκευτικός Τουρισμός	27
Κεφάλαιο 2. Εθνικά Πάρκα Λιμνοθαλασσών και Τοπική Τουριστική Ανάπτυξη	28
2.1. Γενική Πληροφόρηση και Θεσμικό Πλαίσιο Σχετικά με τις Προστατευόμενες Περιοχές	28
2.1.1. Γενική Πληροφόρηση	28
2.1.2. Θεσμικό Πλαίσιο στην Ελλάδα.....	30
2.2. Η Σημασία της Προστασίας των Εθνικών Λιμνοθαλασσών.....	33

2.3. Παραδείγματα Τοπικής Τουριστικής Ανάπτυξης Μέσα από την Αξιοποίηση των Εθνικών Πάρκων Λιμνοθαλασσών	35
2.3.1. Διεθνή Παραδείγματα	35
2.3.2. Εγχώρια Παραδείγματα	37
Κεφάλαιο 3. Περιγραφή του Δήμου Ι.Π. Μεσολογγίου και της Λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου-Αιτωλικού	39
3.1. Γενικά Στοιχεία του Δήμου Ιεράς Πόλης Μεσολογγίου	39
3.1.1. Γεωγραφική Αποτύπωση και Δημογραφικά Χαρακτηριστικά	39
3.1.2. Μεταφορικές Υποδομές	40
3.1.3. Ευρύτερες Τουριστικές Υποδομές του Δήμου Ι.Π. Μεσολογγίου.....	43
3.2. Η Περιοχή της Λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου – Αιτωλικού	44
3.2.1. Γεωγραφική και Γεωφυσική Αποτύπωση της Λιμνοθάλασσας.....	44
3.2.2. Στοιχεία που Αναδεικνύουν την Ομορφιά της Περιοχής.....	45
3.2.3. Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού στη Λιμνοθάλασσα Μεσολογγίου-Αιτωλικού	46
Κεφάλαιο 4. Πρωτογενής Έρευνα – Ποσοτική Έρευνα.....	54
4.1. Μεθοδολογία Έρευνα	54
4.1.1. Σκοπός Έρευνας και Ερευνητικά Ερωτήματα	54
4.1.2. Μεθοδολογία Έρευνας	55
4.1.3. Περιγραφή Δείγματος	56
4.1.4. Τόπος και Χρόνος Υλοποίησης της Έρευνας	56
4.2. Αποτελέσματα Έρευνας	57
4.2.1. Δημογραφικά Στοιχεία	57
4.2.2. Βασικό Ερωτηματολόγιο	63
Κεφάλαιο 5. Συμπεράσματα και Προτάσεις	79
5.1. Συμπεράσματα Έρευνας.....	79
5.2. Προτάσεις Τουριστικής Ανάπτυξης του Δήμου Ι.Π. Μεσολογγίου με Γνώμονα τη Λιμνοθάλασσα Μεσολογγίου-Αιτωλικού	82
5.3. Προτάσεις για Περαιτέρω Έρευνα	84
Βιβλιογραφικές Αναφορές	85
Παράρτημα.....	98

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1: Φύλο	57
Πίνακας 2: Ηλικία	58
Πίνακας 3: Αριθμός τέκνων	59
Πίνακας 4: Εκπαιδευτικό επίπεδο	59
Πίνακας 5: Ποιόν τομέα αφορούν οι σπουδές σας;	60
Πίνακας 6: Έχετε παρακολουθήσει σεμινάρια σχετικά με τα εξής;	61
Πίνακας 7: Ποια είναι η θέση σας στον φορέα που απασχολείστε;.....	62
Πίνακας 8: Ποιο είναι το διάστημα εργασίας σας στην ισχύουσα θέση;.....	62
Πίνακας 9: Πόσο διαρκεί η τουριστική περίοδος στον Δήμο Μεσολογγίου;.....	64
Πίνακας 10: Ποια εποχή του χρόνου συγκεντρώνει τον περισσότερο τουρισμό;	64
Πίνακας 11: Για ποιους λόγους οι τουρίστες επιλέγουν τον Δήμο Μεσολογγίου;.....	65
Πίνακας 12: Πιστεύετε ότι οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού επηρεάζουν την απόφαση των τουριστών ώστε να επισκεφτούν τον Δήμο Μεσολογγίου;	66
Πίνακας 13: Ποια στοιχεία της περιοχής πιστεύετε ότι ελκύουν περισσότερο τους τουρίστες;	67
Πίνακας 14: Δηλώστε τον βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας σας με τα παρακάτω.....	68
Πίνακας 15: Σε τι βαθμό θεωρείτε ότι είναι ανεπτυγμένες οι παρακάτω μορφές εναλλακτικού τουρισμού στην περιοχή του Εθνικού Πάρκου Λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου – Αιτωλικού;.....	69
Πίνακας 16: Σε τι βαθμό θεωρείτε πως θα πρέπει να αναπτυχθούν οι παρακάτω μορφές εναλλακτικού τουρισμού στην περιοχή του Εθνικού Πάρκου Λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου – Αιτωλικού;.....	70
Πίνακας 17: Δηλώστε το βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας σας με τα παρακάτω. Το Εθνικό Πάρκο Λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου - Αιτωλικού.....	72
Πίνακας 18: Είστε ικανοποιημένοι από τις μέχρι τώρα ενέργειες του Φορέα Διαχείρισης του Εθνικού Πάρκου Λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου - Αιτωλικού;.....	72
Πίνακας 19: Θεωρείτε ότι ο Φορέας Διαχείρισης του Εθνικού Πάρκου Λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου - Αιτωλικού θα πρέπει να αναλάβει περισσότερες πρωτοβουλίες όσον αφορά την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού;.....	73
Πίνακας 20: Με ποιον τρόπο θεωρείτε ότι ο Φορέας Διαχείρισης του Εθνικού Πάρκου Λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου-Αιτωλικού μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού;	74
Πίνακας 21: Ποιες υποδομές χρήζουν βελτίωσης για την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού;.....	75
Πίνακας 22: Ποιες υπηρεσίες προς τους τουρίστες χρήζουν βελτίωσης για την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού;	76
Πίνακας 23: Ποιες επιδράσεις θεωρείτε ότι θα έχει η ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού στην προστατευόμενη περιοχή του Εθνικού Πάρκου Λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου-Αιτωλικού;	76

Εισαγωγή

Προβληματική του Θέματος

Τα τελευταία χρόνια έχει σημειωθεί μια καινούργια τάση γύρω από τον τομέα του τουρισμού, η οποία έρχεται να προσδώσει νέες αναπτυξιακές προοπτικές στις τουριστικές και όχι μόνο περιοχές της χώρας. Πρόκειται για τις ήπιες μορφές τουρισμού, οι οποίες στοχεύουν στην ικανοποίηση των απαιτητικών αναγκών του σύγχρονου τουρίστα. Βασική προϋπόθεση, βέβαια, για την ανάπτυξη αυτού του είδους τουρισμού είναι η απομάκρυνση από πρακτικές αλόγιστης κατασπατάλησης φυσικών πόρων με σκοπό το εφήμερο κέρδος. Καθίσταται σαφές ότι οι ήπιες μορφές τουρισμού διαφοροποιούνται πλήρως από τον μαζικό τουρισμό και τα όσα αρνητικά ο ίδιος πρεσβεύει για τον άνθρωπο, το περιβάλλον και την ευρύτερη κοινωνία.

Το φαινόμενο του μαζικού τουρισμού αναπτύχθηκε ιδιαίτερα τον τελευταίο αιώνα ως απόρροια της μεγάλης ανόδου των εισοδημάτων μετά τον πέρας της Βιομηχανικής Επανάστασης. Πριν από αυτή, τα ταξίδια με σκοπό την ψυχαγωγία κάθε μορφής ήταν προνόμιο των λίγων, κυρίως αριστοκρατών. Κάνοντας λόγο για μαζικό τουρισμό αναφερόμαστε στην οργανωμένη μετακίνηση τουριστών από έναν τόπο σε έναν άλλο με σκοπό την απόλαυση αγαθών και υπηρεσιών. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι ο μαζικός τουρισμός έχει συνδεθεί απόλυτα με την εκμετάλλευση του ήλιου, της θάλασσας και των ξενοδοχειακών υπηρεσιών. Το βασικό πρόβλημα βέβαια από την μαζική εισροή τουριστών σε έναν τόπο έχει να κάνει με την υπέρβαση της φέρουσας ικανότητας μιας περιοχής καθώς επίσης με τις πιέσεις στις υποδομές και την κοινωνία υποδοχής.

Στην σημερινή εποχή, η οικονομική κατάσταση δεν επιτρέπει την δαπάνη υπέρογκων ποσών σε ταξίδια και αναψυχή. Εντούτοις, το ιδιαίτερο ενδιαφέρον των επισκεπτών για εναλλακτικές μορφές τουρισμού και η προθυμία των ιδίων να έρθουν πιο κοντά με τη φύση δημιουργούν μια μοναδική ευκαιρία σε μια αναπτυσσόμενη περιοχή ούτως ώστε να στραφεί προς τις ήπιες μορφές τουρισμού.

Μια τέτοια περιοχή αποτελεί και ο ευρύτερος δήμος της Ι.Π. Μεσολογγίου, ο οποίος διαθέτει τους κατάλληλους πόρους προκειμένου να αναπτύξει εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Με κύριο γνώμονα τη λιμνοθάλασσα Μεσολογγίου- Αιτωλικού, η οποία καταλαμβάνει μεγάλο μέρος του ευρύτερου δήμου, οι αρμόδιοι φορείς μπορούν να επιτύχουν την τοπική τουριστική ανάπτυξη, χωρίς αυτό να σημαίνει την επιβάρυνση του περιβάλλοντος και της ευρύτερης κοινωνίας.

Αντικειμενικός Σκοπός και Ερευνητικοί Στόχοι

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, η παρούσα διπλωματική εργασία έχει ως σκοπό να παρουσιάσει τη δυνατότητα ανάδειξης του δήμου της Ι.Π. Μεσολογγίου μέσα από την αξιοποίηση της λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου-Αιτωλικού. Η διερεύνηση ενός τέτοιου ζητήματος χαρακτηρίζεται ιδιαίτερος ενδιαφέρουσα εάν ληφθεί υπόψη ότι η ανάδειξη ήπιων μορφών τουρισμού αποτελεί ίσως και τη μοναδική ευκαιρία για μια περιοχή προκειμένου να αναπτυχθεί τουριστικά με τον πλέον ορθολογικό τρόπο.

Για την αναζήτηση πληροφοριών όπου θα οδηγήσουν στην εξυπηρέτηση του παραπάνω σκοπού θεωρείται φρόνιμο να καθοριστούν μια σειρά από επιμέρους ερευνητικοί στόχοι. Οι εν λόγω στόχοι καθορίζουν με μεγαλύτερη ακρίβεια και λεπτομέρεια τα ζητήματα όπου πρόκειται να εξεταστούν σε σχέση με τον τιθέμενο σκοπό. Έτσι, λοιπόν, ως ερευνητικοί στόχοι της παρούσας διπλωματικής εργασίας μπορούμε να ορίσουμε τους εξής:

- Πως διαμορφώνεται η τουριστική περίοδος στο δήμο Ι.Π. Μεσολογγίου.
- Ποιες μορφές εναλλακτικού τουρισμού είναι ήδη ανεπτυγμένες στην ευρύτερη περιοχή του δήμου Ι.Π. Μεσολογγίου και σε τι επίπεδο βρίσκονται.
- Ποιες μορφές εναλλακτικού τουρισμού χρήζουν περαιτέρω αξιοποίησης μέσα από την εκμετάλλευση της λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου-Αιτωλικού.
- Ποιες πιθανές ενέργειες μπορούν να συμβάλλουν στην προσπάθεια τοπικής τουριστικής ανάπτυξης.
- Ποιες θετικές ή αρνητικές επιδράσεις μπορεί να επιφέρουν οι εκάστοτε εναλλακτικές μορφές τουρισμού στην προσπάθεια ανάδειξης της ευρύτερης περιοχής.

- Ποια προβλήματα χρήζουν άμεσης επίλυσης και ποια μέτρα πρέπει να ληφθούν για την προστασία του Εθνικού Πάρκου Λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου – Αιτωλικού.

Για την υλοποίηση του αντικειμενικού σκοπού και των ερευνητικών στόχων της παρούσας διπλωματικής εργασίας ακολουθήθηκε τόσο η δευτερογενής όσο και η πρωτογενής έρευνα. Η δευτερογενής έρευνα βασίζεται σε ελληνόγλωσσες και ξενόγλωσσες βιβλιογραφικές αναφορές, μελέτες επίσημων φορέων, άρθρα επιστημονικών περιοδικών και έγκριτη διαδικτυακή αρθρογραφία. Για την υλοποίηση της πρωτογενούς έρευνας θα διενεργηθεί ποσοτική έρευνα σε στοχευμένο κοινό, για τη συγκέντρωση και καταγραφή απαντήσεων σε ερωτήματα σχετικά με τις δυνατότητες ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού και στη συνέχεια ακολουθεί η επεξεργασία και ερμηνεία των απαντήσεων.

Διάρθρωση Διπλωματικής Εργασίας

Η διπλωματική εργασία απαρτίζεται συνολικά από πέντε κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο πραγματοποιείται μια εκτενής αναφορά γύρω από τις έννοιες του τουρισμού, του μαζικού τουρισμού και των ήπιων ή αλλιώς εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Το δεύτερο κεφάλαιο εστιάζει στην πληροφόρηση γύρω από τα εθνικά πάρκα λιμνοθαλασσών και τις δυνατότητες τουριστικής ανάπτυξης μια περιοχής όπου περιβάλλεται από μια λιμνοθάλασσα. Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται στοιχεία που περιγράφουν την υφιστάμενη κατάσταση γύρω από τον δήμο της Ιεράς Πόλεως Μεσολογγίου και τη Λιμνοθάλασσα Μεσολογγίου-Αιτωλικού. Στο τέταρτο κεφάλαιο καθορίζεται το πλαίσιο και η μεθοδολογία της πρωτογενούς ποσοτικής έρευνας. Τέλος, στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της αναφερθείσας έρευνας, ενώ παράλληλα κατατίθενται και προτάσεις για τουριστική ανάπτυξη του δήμου Ι.Π. Μεσολογγίου με γνώμονα τη λιμνοθάλασσα Μεσολογγίου-Αιτωλικού.

Κεφάλαιο 1. Τουρισμός και Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού

1.1. Έννοια Τουρισμού

Καθ' όλη τη διάρκεια των ετών, η εννοιολογική προσέγγιση του τουρισμού σημειώνει ολοένα και μεγαλύτερο ενδιαφέρον. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι η συμβολή αυτού σε τομείς όπως η κοινωνία και η οικονομία αυξάνεται σημαντικά χρόνο με το χρόνο. Ο τουρισμός αποτελεί ένα πολυδιάστατο φαινόμενο και το γεγονός αυτό καθιστά πολύ δύσκολη οποιαδήποτε προσπάθεια ερμηνείας αυτού (Τσάρτας & Λύτρας, Τουρισμός, Τουριστική Ανάπτυξη, 2017).

Η λέξη τουρισμός έχει τόσο γαλλική όσο και αγγλική προέλευση καθώς η γαλλική λέξη «tour» και η αγγλική λέξη «touring» μεταφράζονται έκαστες ως η περιήγηση. Και οι δυο λέξεις, βέβαια, προέρχονται από τη λατινική λέξη «tornus». Από τον 20ο αιώνα και έπειτα, αρκετοί διεθνείς οργανισμοί και ειδικοί του τουρισμού προσπάθησαν να αποδώσουν έναν αποδεκτό ορισμό σχετικά με τις έννοιες του τουρίστα και του τουρισμού (Λαγός, Τουριστική Οικονομική, 2005).

Σύμφωνα με την Διεθνή Ακαδημία Τουρισμού, ως τουρισμός ορίζεται *«το σύνολο των ανθρώπινων μετακινήσεων και των δραστηριοτήτων που προκύπτουν από αυτές»*. Σε κάθε περίπτωση, οι ανθρώπινες μετακινήσεις και οι προερχόμενες από αυτές δραστηριότητες υποκινούνται σε διαφορετικό βαθμό και ένταση από άνθρωπο σε άνθρωπο ανάλογα με τα κίνητρα του κάθε ατόμου. Σύμφωνα με τη Διεθνή Ομοσπονδία Δημοσιογράφων και Συγγραφέων του Τουρισμού, ως τουρίστας ορίζεται κάθε άτομο που μετακινείται εκτός του συνηθισμένου περιβάλλοντος του και για οποιαδήποτε αιτία. Ο τουρίστας αξιοποιεί τον χρόνο του με σκοπό την ικανοποίηση της περιέργειας του καθώς και της ανάγκης του για ψυχαγωγία ή ανάπαυση (Βαρβαρέσος, 2005).

Μια επιστημονική προσέγγιση της έννοιας του τουρισμού αποδίδεται από τους καθηγητές του Πανεπιστημίου της Βέρνης, Hunziker και Krapf το 1942. Οι ίδιοι υποστήριξαν ότι ο τουρισμός αποτελεί το *«σύνολο των ενεργοποιημένων σχέσεων και γεγονότων κατά τη διάρκεια της μετακίνησης και παραμονής των ατόμων εκτός του τόπου της συνήθους κατοικίας τους, υπό τον περιορισμό ότι τόσο η μετακίνηση όσο και η παραμονή δεν έχουν ως κίνητρο την άσκηση οποιασδήποτε κερδοσκοπικής δραστηριότητας»*. Λαμβάνοντας υπόψη τον ορισμό αυτό, καθίσταται σαφές ότι ο τουρισμός έχει άμεση συσχέτιση με τις έννοιες του κινήτρου και της μετακίνησης (Vanhove, 2019).

Οι δυο αυτές έννοιες, του «κινήτρου» και της «μετακίνησης» είναι ιδιαίτερα σημαντικές και για τον εννοιολογικό προσδιορισμό του «επισκέπτη». Η Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών του 1963 στην Ρώμη όρισε ως «επισκέπτη» οποιοδήποτε άτομο το οποίο μετακινείται σε μια χώρα διαφορετική από αυτή της μόνιμης κατοικίας του για οποιονδήποτε λόγο εκτός από εκείνον της άσκησης αμειβόμενης εργασίας. Ο εν λόγω ορισμός αποτέλεσε αρωγό στην προσπάθεια της οριοθέτησης δυο επιμέρους κατηγοριών επισκεπτών (Βαρβαρέσος, 2005). Γίνεται λόγος για τους τουρίστες και τους εκδρομείς, οι οποίοι ορίζονται ως ακολούθως:

- Τουρίστες: Πρόκειται για προσωρινούς επισκέπτες, οι οποίοι παραμένουν σε έναν επισκεπτόμενο τόπο για χρονικό διάστημα που υπερβαίνει τις 24 ώρες. Συνήθως τα κίνητρα των συγκεκριμένων μετακινήσεων αφορούν τις διακοπές, τυχόν θεραπείες, τις σπουδές, την ανάπαυση, τη συμμετοχή σε συνέδρια, τυχόν οικογενειακούς λόγους (Ηγουμενάκης & Κραβαρίτης, 2004).
- Εκδρομείς: Πρόκειται για προσωρινούς επισκέπτες, η παραμονή των οποίων στον επισκεπτόμενο τόπο δεν ξεπερνά τις 24 ώρες (Ηγουμενάκης & Κραβαρίτης, 2004).

Ένας κοινά αποδεκτός ορισμός για τον τουρισμό προέρχεται από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού, ο οποίος ερμηνεύει τον τουρισμό ως ένα κοινωνικό, οικονομικό και πολιτιστικό φαινόμενο (Holden, 2016). Ο τουρισμός σχετίζεται με τη μετακίνηση ανθρώπων σε περιοχές εκτός του συνηθισμένου τους περιβάλλοντος. Οι λόγοι των μετακινήσεων των πολιτών είναι προσωπικοί ή επιχειρηματικοί. Οι εν λόγω άνθρωποι καλούνται επισκέπτες, οι οποίοι μπορεί να χαρακτηρίζονται είτε ως τουρίστες είτε ως εκδρομείς. Τέλος, ο τουρισμός αφορά το σύνολο των δραστηριοτήτων των επισκεπτών, μερικές από τις οποίες περιλαμβάνουν τουριστικές δαπάνες (UNWTO, χ.χ.).

1.2. Ιστορική Εξέλιξη του Τουρισμού

Ο τουρισμός υφίσταται από την πρωτόγονη εποχή όταν ο άνθρωπος διάνυε μεγάλες αποστάσεις ούτως ώστε να αναζητήσει θηράματα με σκοπό την εξασφάλιση ρουχισμού και τροφής. Στη συνέχεια και καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας, ο άνθρωπος πραγματοποιεί ταξίδια για διάφορους λόγους μεταξύ των οποίων η ανάπτυξη του εμπορίου και η τέλεση θρησκευτικών λατρειών (Walton, 2005).

Οι αρχαίοι Έλληνες είχαν έντονη την επιθυμία για ταξίδια τόσο για εμπορικούς όσο και για ιδιωτικούς σκοπούς. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι η αρχαία Ελλάδα έθεσε τα θεμέλια για τη δημιουργία του περιηγητικού, του αθλητικού, του θρησκευτικού, του θεραπευτικού και του θαλάσσιου τουρισμού. Οι ταξιδιώτες εκείνης της εποχής ανήκαν ως επί το πλείστο στην άρχουσα τάξη. Οι ίδιοι απολάμβαναν ιδιαίτερη μεταχείριση καθώς η φιλοξενία εκείνα τα χρόνια χαρακτηριζόταν πράξη αρετής. Η φιλοξενία ακολουθούσε συγκεκριμένη διαδικασία, η οποία παρέχόταν σε κάθε ξένο ανεξαρτήτως της κοινωνικής του τάξης. Η διαμονή του πραγματοποιούνταν σε ειδικά διαμορφωμένο δωμάτιο, τον «ξενώνα» (Σφακιανάκης, 2000).

Οι εύποροι αυτοί άνθρωποι θα ήταν στη συνέχεια και οι πρώτοι που θα φιλοξενούσαν πολλά άτομα ταυτόχρονα. Αυτό λάμβανε δράση σε περιόδους θρησκευτικών εορτών ή αθλητικών αγώνων, δημιουργώντας έτσι τον θεσμό της δημόσιας φιλοξενίας. Η δημόσια φιλοξενία δημιουργούσε ισχυρούς δεσμούς μεταξύ των πόλεων με αποτέλεσμα να συνάπτονται συνθήκες «αμοιβαίας φιλοξενίας». Η προστασία των ξένων στην εκάστοτε πόλη πραγματοποιούνταν από τους «πρόξενους», οι οποίοι αποτελούσαν τους επίσημους αντιπροσώπους των άλλων πόλεων. Με τον τρόπο αυτό καθιερώθηκε και ο θεσμός της «προξενίας» (Λαγός, 2016).

Ο νόμος της προσφοράς και της ζήτησης σε συνδυασμό με την ανεπάρκεια χώρων για φιλοξενία δημιούργησαν τις κατάλληλες συνθήκες ώστε η «δωρεάν» φιλοξενία να μετατραπεί σταδιακά σε «επί πληρωμή» φιλοξενία. Οι ξένοι μη βρίσκοντας καταλύματα ήταν πλέον πρόθυμοι να πληρώσουν ώστε να βρουν τους κατάλληλους χώρους που να πληρούν τις προϋποθέσεις τους. Έτσι εμφανίστηκαν τα πρώτα οικήματα, τα οποία παρουσίαζαν αρκετές ομοιότητες με τα σημερινά ξενοδοχεία. Τέτοια οικήματα ήταν τα «καπηλεία» που εντοπίζονταν μέσα σε πόλεις καθώς επίσης τα «πανδοχεία» που βρίσκονταν κατά μήκος των επαρχιακών οδών (Λαλούμης, 2015).

Στη συνέχεια ακολούθησε η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. Οι Ρωμαίοι προχώρησαν στον σχεδιασμό και την κατασκευή δρόμων με σκοπό τη διευκόλυνση των μετακινήσεων μεταξύ των διαφορετικών εδαφών της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας (Μαζιάς, 2023). Το οδικό αυτό δίκτυο οδήγησε στην ανάπτυξη του τουρισμού και στην κλασική Ελλάδα. Παράλληλα, η άνθιση του τουρισμού εκείνη την εποχή βασίστηκε και στις θαλάσσιες μετακινήσεις, οι οποίες αξιοποιήθηκαν από τους Έλληνες με σκοπό την προώθηση του εμπορίου και των οικονομικών συναλλαγών (Γκιόσος , Παπαδημητρίου, & Συναδινός, 2000).

Η πτώση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και η έλευση του Μεσαίωνα σήμανε μια περίοδο μεγάλων πολεμικών αναταραχών. Οι εν λόγω συγκρούσεις και η ανασφάλεια αποτέλεσαν σημαντικούς παράγοντες ώστε οι άνθρωποι να περιορίσουν αισθητά τις μετακινήσεις τους. Η κυριότερη τουριστική μορφή που αναπτύσσεται την περίοδο αυτή αφορά το προσκύνημα καθώς οι συνεχείς μετακινήσεις προς τους Αγίους Τόπους και η εξάπλωση της χριστιανικής θρησκείας αποτέλεσαν σημαντική αιτία ανάπτυξης αυτού (Καμπουράκης, 2019).

Στην σύγχρονη εποχή, η σταδιακή άνοδος των κρατών και η εξαφάνιση της φεουδαρχίας βοηθούν σημαντικά την άνθιση των μετακινήσεων. Η θεσμική σταθερότητα των κρατών προσφέρει στους ανθρώπους μεγάλη ασφάλεια, οι μετακινήσεις των οποίων αυξάνονται συνεχώς. Την περίοδο αυτή, οι Βρετανοί εστιάζουν στην μετακίνηση για πολιτισμικούς λόγους μέσα από τάσεις όπως το «Grand Tour». Η έννοια αυτή περιγράφει την περιήγηση των νεαρών αριστοκρατών της Βρετανίας στην ευρωπαϊκή ήπειρο με σκοπό τον εμπλουτισμό των γνώσεων και των εμπειριών τους ούτως ώστε να έχουν μια επιτυχημένη σταδιοδρομία στην πολιτική και τη διπλωματία (Ζαχαράτος, 1999).

Ο τουρισμός όπως τον γνωρίζουμε σήμερα αποτελεί ένα φαινόμενο, το οποίο γεννήθηκε τον 19ο αιώνα. Μεταφορικά μέσα όπως το ατμόπλοιο και ο σιδηρόδρομος αλλάζουν τα δεδομένα στις μεταφορές διότι το κόστος μετακίνησης μειώνεται αισθητά, ενώ παράλληλα το ταξίδι γίνεται συντομότερο και ασφαλέστερο (Φίλιππα, 2013). Οι αλλαγές αυτές σε συνδυασμό με την άνοδο των εισοδημάτων της μεσαίας τάξης μετά το πέρας της βιομηχανικής επανάστασης οδήγησαν στην δαπάνη περισσότερων χρημάτων για ταξίδια και περιηγήσεις. Το γεγονός αυτό ώθησε τον Thomas Cook στη διοργάνωση της πρώτης οργανωμένης μετακίνησης πολιτών έναντι αμοιβής το 1841 (Tumnidge, 2019).

Η μορφή του τουρισμού δεν διαφοροποιείται ιδιαίτερα μέχρι και το τέλος του Β Παγκοσμίου Πολέμου, παρότι έχουν κάνει ήδη την εμφάνιση τους τόσο το αυτοκίνητο όσο και το αεροπλάνο. Μετά το 1945, ωστόσο, αλλάζουν άρδην τα δεδομένα στις μετακινήσεις και ο μαζικός τουρισμός γίνεται μια πραγματικότητα. Τα αποτελέσματα αυτού είναι ιδιαίτερα ευεργετικά καθώς συμβάλει θετικά τόσο στην οικονομία όσο και στην ανάπτυξη (Σφακιανάκης Μ. , 2000). Σήμερα, ο μαζικός τουρισμός θεωρείται απευκταίος καθώς οι μακροχρόνιες επιπτώσεις που επέφερε σε δημοφιλείς προορισμούς έχει οδηγήσει στη λήψη μέτρων για τη διαφύλαξη του φυσικού πλούτου. Ζητήματα όπως η προστασία του πλανήτη και η κλιματική αλλαγή επηρεάζουν αισθητά τον τουρισμό, γεγονός που δημιουργεί νέες τάσεις όπως ο εναλλακτικός τουρισμός. Βασικό γνώμονα πλέον αποτελεί η προστασία του περιβάλλοντος και η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη (Ανδριώτης, 2008).

1.3. Μαζικός Τουρισμός

Ο μαζικός τουρισμός αποτελεί ένα φαινόμενο που εμφανίζεται για πρώτη φορά στα μέσα του 20^{ου} αιώνα. Η έλευση του συνδέεται με γεγονότα όπως η αύξηση των εισοδημάτων μετά το πέρας του Β Παγκοσμίου Πολέμου και η τουριστική εκμετάλλευση των αεροσκαφών που μέχρι πρότινος αξιοποιούνταν για πολεμικούς λόγους (Laws, 1991). Τα πρώτα ταξίδια πραγματοποιούνται από την Μεγάλη Βρετανία προς την Ιβηρική Χερσόνησο. Οι Ισπανοί εκείνη την περίοδο βρίσκονται υπό καθεστώς δικτατορίας, εντούτοις ο δικτάτορας Φράνκο προώθησε έντονα την ιδέα της επίσκεψης της χώρας του (Βαρβαρέσος, 2005).

Έτσι, λοιπόν Βρετανοί τουρίστες επισκέπτονται συνεχώς την Ισπανία, γεγονός που αυξάνει σημαντικά τη δραστηριοποίηση των Ισπανών ως τουριστικοί πράκτορες. Η οργανωμένη αυτή προσπάθεια από πλευράς Ισπανών οδήγησε σε μεγάλη οικονομική ανάπτυξη, γεγονός που κινητοποίησε και άλλες χώρες ώστε να επενδύσουν στον τομέα του τουρισμού (Βαρβαρέσος, 2005).

Όπως αναφέραμε και προηγουμένως, ο τουρισμός τα παλιότερα χρόνια αφορούσε αποκλειστικά την κοινωνικοποίηση και τη δραστηριοποίηση των οικονομικά εύπορων κοινωνικών ομάδων. Αντιθέτως, ο μαζικός τουρισμός συνδέεται με όλους εκείνους, οι οποίοι έχουν τη δυνατότητα να αφιερώσουν χρόνο και χρήματα ανάλογα με τις δυνατότητες τους (Ανδριώτης, 2005). Ποια είναι όμως ακριβώς η έννοια του μαζικού τουρισμού;

Ο «μαζικός τουρισμός» χρησιμοποιείται για να περιγράψουμε διάφορες καταστάσεις. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι όταν θέλουμε να αναφερθούμε σε ένα οργανωμένο πακέτο περιήγησης ή όταν θέλουμε να περιγράψουμε την αθρόα συγκέντρωση τουριστών σε έναν συγκεκριμένο τόπο. Διαχρονικά, έχουν διενεργηθεί πολλές προσπάθειες ώστε να επεξηγηθεί με τον καλύτερο τρόπο το φαινόμενο του μαζικού τουρισμού (Ανδριώτης, 2005).

Σύμφωνα με τον Vanhove (2019), τα βασικά συστατικά που συνθέτουν τον μαζικό τουρισμό αφορούν τα εξής:

- Η συγκέντρωση μεγάλου αριθμού ανθρώπων σε μια περιοχή
- Η συλλογική οργάνωση της μετακίνησης
- Η εύρεση τρόπου στέγασης του συνόλου των προσώπων που απαρτίζουν μια ευρύτερη ομάδα
- Η σύμφωνη γνώμη του εκάστοτε μέλους της ομάδας σχετικά με τη συμμετοχή του σε αυτή και η συμπίεση μαζί τους καθ' όλη τη διάρκεια του ταξιδιού.

Η Poon με τη σειρά της αναφέρεται περισσότερο στη δημιουργία τυποποιημένων υπηρεσιών αναψυχής. Σύμφωνα με την ίδια, ο μαζικός τουρισμός υφίσταται εφόσον ισχύουν οι ακόλουθες προϋποθέσεις σχετικά με τις διακοπές (Poon, 1993):

- Είναι τυποποιημένες. Τα συστατικά στοιχεία που αλληλοσυμπληρώνονται ώστε να υπάρξει το οργανωμένο πακέτο διακοπών δεν δύνανται να διαφοροποιηθούν παρά μόνο με την πληρωμή υψηλότερων τιμών.
- Διατίθενται στο αγοραστικό κοινό με μαζικό τρόπο, απευθυνόμενες σε αδιαφοροποίητη πελατεία.
- Η κατανάλωση του πακέτου διακοπών διενεργείται με τρόπο μαζικό, χωρίς ο τουρίστας να επιδεικνύει ιδιαίτερο σεβασμό στους κανόνες, τον πολιτισμό και τις υποδομές του προορισμού υποδοχής.

1.4. Επιπτώσεις Μαζικού Τουρισμού

Οι περισσότερες αρνητικές συνέπειες της τουριστικής ανάπτυξης τείνουν να προέρχονται από τον μαζικό τουρισμό. Ο τουρισμός αυτής της μορφής επιτρέπει τη βραχυχρόνια συγκέντρωση μεγάλων κεφαλαίων, εντούτοις μακροχρόνια προκαλεί σημαντικές συνέπειες στην οικονομία, τη κοινωνία και το περιβάλλον (UNEP, χ.χ.). Ο κυριότερος λόγος που συμβαίνει αυτό έχει να κάνει με την υπέρβαση τη φέρουσας ικανότητας των προορισμών υποδοχής τουριστών. Κάνοντας λόγο για «φέρουσα ικανότητα» αναφερόμαστε στον μέγιστο αριθμό τουριστών που δύνανται να επισκεφτούν έναν προορισμό, χωρίς η παρουσία τους να προκαλέσει βλάβες στο φυσικό, το οικονομικό και το κοινωνικο-πολιτιστικό περιβάλλον (Κουσκούκης, 2023).

Μια ακόμη αιτία έχει να κάνει με την εξάρτηση μιας περιοχής από τους τουριστικούς πράκτορες. Στην προσπάθεια των τουριστικών πρακτόρων να αποκομίσουν ολόένα και μεγαλύτερο κέρδος, οι ίδιοι οδηγούνται στη συμπίεση του κόστους των προσφερόμενων υπηρεσιών. Αυτό δύνανται να επιτευχθεί μέσα από την προώθηση τουριστικών πακέτων, τα οποία απομονώνουν τον τουρίστα από την τοπική κοινωνία, οικονομία και πολιτισμό, ευτελίζοντας έτσι τη διαδικασία συλλογής τουριστικών εμπειριών (Χρήστου, 2019).

Η τουριστική δραστηριότητα και ανάπτυξη δεν αποτελούσε πάντοτε απειλή. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα των Κυκλάδων, η έλευση του τουρισμού στις οποίες ήταν και αυτή που προσέδωσε μια οικονομική προοπτική στους ντόπιους επιχειρηματίες. Το πρόβλημα, ωστόσο, εγείρεται όταν οι όροι της ανάπτυξης δεν καθορίζονται με γνώμονα τη βιωσιμότητα και την αειφορία. Στην περίπτωση αυτή, φαινόμενα όπως ο μαζικός τουρισμός προκαλούν ανεπανόρθωτες βλάβες (Κοκκώσης & Τσάρτας, 2019).

Οι σημαντικότερες επιπτώσεις σε οικονομικό, κοινωνικό και περιβαλλοντικό επίπεδο περιγράφονται ως ακολούθως.

1.4.1. Περιβαλλοντικές Επιπτώσεις

Κάνοντας λόγο για το περιβάλλον αναφερόμαστε τόσο στο φυσικό όσο και στο δομημένο περιβάλλον. Η σημασία του περιβάλλοντος για τον τουρισμό καθίσταται ιδιαίτερα υψηλή καθώς το περιβάλλον αποτελεί έναν εκ των σημαντικότερων τουριστικών πόρων. Δυστυχώς, όμως, είναι και αυτό που δέχεται τις μεγαλύτερες πιέσεις εξαιτίας της τουριστικής ανάπτυξης (Σφακιανάκης Μ. , 2000).

Πιο συγκεκριμένα, ο μαζικός τουρισμός αποτελεί τη βασικότερη αιτία υποβάθμισης ή καταστροφής του φυσικού περιβάλλοντος εξαιτίας της κατασκευής υποδομών που θα στηρίξουν την τουριστική δραστηριότητα (Γκέκα, χ.χ.). Επιπροσθέτως, η παραμονή μεγάλου όγκου τουριστών σε έναν τόπο για ιδιαίτερα μικρά χρονικά διαστήματα αποτελεί εξίσου σημαντική αιτία άσκησης πιέσεων στους περιβαλλοντικούς πόρους. Επακόλουθο των γεγονότων αυτών είναι η κυκλοφοριακή συμφόρηση και η ηχορύπανση, στοιχεία που οδηγούν στη βλάβη ή καταστροφή της χλωρίδας και την απομάκρυνση της πανίδας από μια περιοχή (LiFO, 2018). Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του χωριού Λαγανά στο νησί της Ζακύνθου καθώς οι αρνητικές συνέπειες του μαζικού τουρισμού συνέβαλαν για χρόνια στην παρεμπόδιση της αναπαραγωγής της χελώνας καρέτα-καρέτα (Φωτιάδη, 2020).

Εξίσου σημαντικό πρόβλημα αποτελεί και η ατμοσφαιρική ρύπανση. Το εν λόγω πρόβλημα σχετίζεται με την αυξημένη χρήση των μεταφορικών μέσων, ιδιαίτερα σε περιοχές που οι οδικές υποδομές δεν ενδείκνυνται για κάτι τέτοιο (Αναστασάκη, 2013). Ακόμη ένα πρόβλημα αφορά την παραγωγή μεγάλου όγκου απορριμμάτων το οποίο τις περισσότερες φορές οι τοπικές κοινότητες αδυνατούν να διαχειριστούν (ΣΕΤΕ, 2019) . Παράλληλα, η άνευ ορίων οικοδόμηση με σκοπό την εξυπηρέτηση του διαρκώς αυξανόμενου τουρισμού έρχεται ώστε να υποβαθμίσει ακόμη περισσότερο την αισθητική ενός τοπίου (Ρόκου, 2019). Τέλος, περιοχές που αδυνατούν να καλύψουν τις ανθρώπινες ανάγκες σε πόρους όπως το νερό ή η γη αντιμετωπίζουν συχνά προβλήματα που υποβαθμίζουν αισθητά και τη διαβίωση των ντόπιων κατοίκων (Βελισσαρίου Ε. , 2000). Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα των Κυκλάδων κατά τους καλοκαιρινούς μήνες, στα νησιά των οποίων παρατηρείται το φαινόμενο της λειψυδρίας (Ελαφρός, 2022).

1.4.2. Κοινωνικές και Πολιτιστικές Επιπτώσεις

Εκτός από τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις, ο μαζικός τουρισμός επηρεάζει εξίσου σημαντικά τον κοινωνικό και πολιτιστικό χαρακτήρα ενός προορισμού. Η επαφή μεταξύ των ντόπιων κατοίκων και των τουριστών φέρνει κυρίως τους ντόπιους ενώπιον μιας νέας πραγματικότητας, η οποία επιφέρει σημαντικές αλλαγές στον τρόπο ζωής και σκέψης τους. Όπως είναι προφανές, η έλλειψη εκπαίδευσης και κατάλληλης προετοιμασίας των ντόπιων στην νέα αυτή κατάσταση οδηγεί επακόλουθα σε διαφοροποιήσεις ως προς τον κοινωνικό ιστό της τοπικής κοινωνίας (Βελισσαρίου Ε. , 2000).

Επιπροσθέτως, η μαζική εισροή τουριστών δημιουργεί προβλήματα στις τοπικές αρχές, οι οποίες αδυνατούν να ελέγξουν το μεγάλο πλήθος και αυτό έχει ως αποτέλεσμα να παρατηρούνται φαινόμενα εγκληματικότητας. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Μυκόνου, οι αστυνομικές αρχές της οποίας δέχονται καθημερινά κλήσεις κατά τους καλοκαιρινούς μήνες για κλοπές σε σοκάκια ή βίλες που είναι απομακρυσμένες από τη χώρα (Καλαφάτης, 2019).

1.4.3. Οικονομικές Επιπτώσεις

Η τουριστική ανάπτυξη ενός προορισμού έχει άμεση συσχέτιση με την οικονομική εξέλιξη αυτού. Αυτό σημαίνει ότι ανάλογα με τα πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης που θα επιλεγούν καθορίζονται και οι οικονομικές συνέπειες που αναμένεται να προκύψουν. Όπως έχει αποδειχθεί μέχρι στιγμής, το μοντέλο του μαζικού τουρισμού επιφέρει σοβαρούς κινδύνους για μια περιοχή (Σφακιανάκης Μ. , 2000).

Ο μαζικός τουρισμός συνδέεται τις περισσότερες φορές με επιχειρηματίες που επενδύουν τα χρήματά τους σε περιοχές που παρουσιάζουν υψηλή τουριστική ζήτηση (Σχοινά, 2020). Όταν η τουριστική δραστηριότητα δεν βασίζεται σε επενδύσεις τοπικών φορέων και επιχειρηματιών, αλλά αντιθέτως προέρχεται από ξένους επενδυτές, αυτό σημαίνει ότι τα τουριστικά εισοδήματα που αναμένεται να προκύψουν δεν θα παραμείνουν στον τόπο παραγωγής τους (Krippendorf, 1987).

Το ίδιο ακριβώς συμβαίνει και με τα εισοδήματα που αφορούν το ανθρώπινο δυναμικό. Σε περίπτωση που η κάλυψη των θέσεων εργασίας διενεργείται από ξένους εργαζομένους και όχι από ανθρώπους που διαμένουν σε μια περιοχή τότε τα χρήματα δεν διοχετεύονται στην τοπική κοινωνία, αλλά αντίθετα μεταφέρονται στις χώρες/περιοχές των εργαζομένων. Με τον τρόπο αυτό, μια τουριστική οικονομία δύναται να εξαρτάται από εξωτερικούς φορείς (Αγγελόπουλος, 2023). Παράλληλα, το μοντέλο του μαζικού τουρισμού συμβάλλει επίσης στην μείωση της κατανάλωσης τοπικών προϊόντων και υπηρεσιών. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα των «all-inclusive» πακέτων διαμονής με τα οποία οι ξενοδόχοι προσφέρουν στους τουρίστες ένα ελκυστικό πακέτο διαμονής σε πολύ φθηνή τιμή. (Αρμένης, 2023).

Μια ακόμη επίπτωση που επιφέρει ο μαζικός τουρισμός στις τοπικές κοινωνίες αφορά τους φυσικούς πόρους. Στοιχεία όπως η γη και το νερό μετατρέπονται σε αντικείμενα διεκδίκησης μεταξύ των επιχειρηματιών και των ντόπιων κατοίκων. Η αγροτική γη χρησιμοποιείται πλέον για τουριστική ανάπτυξη, ενώ ο πρωτογενής τομέας συρρικνώνεται διαρκώς (Τσάρτας & Κοκκώσης, 1999). Ο ανταγωνισμός που δημιουργείται οδηγεί σε αθέμιτες πρακτικές, με αποτέλεσμα οι τιμές να αυξάνονται σε τέτοιο βαθμό που οι πόροι όπως η γη να γίνονται απλησίαστοι. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η τιμή της γης στο νησί της Μυκόνου, η οποία έχει φτάσει σε τέτοιο επίπεδο που μόνο ξένοι επιχειρηματίες δύνανται να επενδύσουν σε αυτή (Γούναρη, 2022).

Τέλος, η αυξημένη ζήτηση προϊόντων κατά τη διάρκεια των καλοκαιρινών μηνών ευνοεί την ανάπτυξη φαινομένων όπως ο πληθωρισμός και η άνοδος του γενικού επιπέδου τιμών. Το γεγονός αυτό επιβαρύνει σημαντικά την οικονομική κατάσταση του τοπικού πληθυσμού σε βαθμό μάλιστα που θέτει σε κίνδυνο την ομαλή διαβίωση του (Insider, 2023).

1.5. Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού και η Συμβολή τους στην Τοπική Τουριστική Ανάπτυξη

Οι αρνητικές συνέπειες του μαζικού τουρισμού σε συνδυασμό με την ευαισθητοποίηση των πολιτών σχετικά με την προστασία της τοπικής κοινωνίας έχουν οδηγήσει στην ανάπτυξη μιας καινούργιας φιλοσοφίας που προσδίδει νέες προοπτικές για τον τουρισμό (Παπαδημητράκης, χ.χ.). Κάνουμε λόγο για τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού, οι οποίες βασίζονται στην ενεργοποίηση των τουριστών στον τόπο προορισμού. Έτσι, λοιπόν, δημιουργούνται προγράμματα διακοπών για ομάδες τουριστών που επιθυμούν έναν διαφορετικό τρόπο διακοπών (Business Daily, 2020). Ορισμένες μορφές εναλλακτικού τουρισμού περιγράφονται ως ακολούθως:

1.5.1. Αγροτουρισμός

Η συγκεκριμένη μορφή τουρισμού αναπτύσσεται σε αγροτικές περιοχές και ο βασικός της στόχος είναι η ανάδειξη των περιβαλλοντικών, κοινωνικών και πολιτισμικών αξιών της εκάστοτε περιοχής (Παπακωνσταντινίδης, 1993). Ο αγροτουρισμός απευθύνεται σε τουρίστες που ενδιαφέρονται για την ζωή στην ύπαιθρο και την αποκόμιση εμπειριών σχετικά με τον αγροτικό τρόπο ζωής (Αθανασιάδου, 2020). Η διαμονή των τουριστών πραγματοποιείται σε αγροτουριστικά καταλύματα, ενώ η καθημερινότητα τους περιλαμβάνει την παρακολούθηση και τη συμμετοχή στις αγροτικές εργασίες των αγροτών και των κτηνοτρόφων (Visit Greece, χ.χ.).

1.5.2. Ιαματικός Τουρισμός

Ο ιαματικός τουρισμός είναι μια εναλλακτική μορφή τουρισμού, οι δραστηριότητες της οποίας σχετίζονται με την αποκατάσταση της υγείας αλλά και την βελτίωση της ευεξίας των επισκεπτών που κάνουν χρήση των ιαματικών νερών. Οι ιδιότητες των ιαματικών πηγών είναι γνωστές από αρχαιοτάτων χρόνων καθώς ο Ηρόδοτος είναι ο πρώτος που αναφέρεται στη θεραπευτική τους δράση, ενώ ο Ιπποκράτης ασχολήθηκε με την καταγραφή των ασθενειών που δύνανται να θεραπευτούν χάρη σε αυτές. Εκτός από την αντιμετώπιση προβλημάτων υγείας, οι ιαματικές πηγές προσφέρουν και μια διέξοδο από την αγχώδη καθημερινότητα και το στρες (Γιατζίδης, 2012).

Στην Ελλάδα παρατηρούνται περισσότερα από 800 σημεία, στα οποία αναβλύζουν ιαματικά νερά. Από τις καταγεγραμμένες ιαματικές πηγές, περίπου 180 χρησιμοποιούνται για πόσιμη θεραπεία και λουτροθεραπείες. Γίνεται αντιληπτό ότι ένας μεγάλος αριθμός ιαματικών πηγών παραμένει ανεκμετάλλευτος, γεγονός που οδηγεί σε απώλεια εσόδων για πολλές περιοχές ανά την ελληνική επικράτεια. Ως εκ τούτου, κρίνεται απαραίτητη η τουριστική αξιοποίηση των ιαματικών πηγών και για το σκοπό αυτό δύναται να συμβάλουν τα χρηματοδοτικά προγράμματα από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Χαρακτηριστικά αναφέρεται το νέο πρόγραμμα LEADER, το οποίο αναμένεται να δώσει ιδιαίτερη έμφαση στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού (Taxhorizon, χ.χ.).

1.5.3. Πολιτισμικός Τουρισμός

Ο πολιτισμικός τουρισμός αποτελεί μια μορφή τουριστικής δραστηριότητας, το βασικό κίνητρο της οποίας αφορά την επίσκεψη των τουριστών σε πολιτιστικά αξιοθέατα (Ανδριώτης, 2008). Αυτά τα αξιοθέατα σχετίζονται με μια ομάδα πνευματικών και διανοητικών χαρακτηριστικών μιας κοινωνίας που περιλαμβάνουν την ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά, τις τέχνες και την αρχιτεκτονική, τη λογοτεχνία, τη μουσική, το θέατρο, τη φωτογραφία, τα συστήματα αξιών, τα πιστεύω και τις παραδόσεις. Ο πολιτισμικός τουρισμός περιλαμβάνει την υλική κληρονομιά (π.χ. κτίρια πολιτισμικής κληρονομιάς, και αρχιτεκτονικά αξιοθέατα), την άυλη κληρονομιά (π.χ. τέχνες), τις θεματικές διαδρομές, τις πολιτιστικές εκδηλώσεις (Υπουργείο Τουρισμού, 2018). Στόχος του πολιτισμικού τουρισμού είναι η ανακάλυψη των παραπάνω στοιχείων στον εκάστοτε τουριστικό προορισμό (Ανδριώτης, 2008). Περιοχές της ελληνικής επικράτειας με πλούσια πολιτισμική κληρονομιά εντείνουν τα τελευταία χρόνια την προσπάθεια προσέλκυσης τουριστών διαμέσου της αξιοποίησης της (Κουσκούκης, Πολιτιστικός Τουρισμός στην Ελλάδα: Δεν Είναι Ένας Κλάδος Πολυτελείας, 2023).

1.5.4. Αλιευτικός Τουρισμός

Ο αλιευτικός τουρισμός σχετίζεται άμεσα με την ανάδειξη και την αξιοποίηση της αλιείας και της υδατοκαλλιέργειας. Όπως είναι προφανές, ο τουρισμός αυτής της μορφής συνδέεται με το υδάτινο περιβάλλον και την υδρόβια ζωή (Γραμματικογιάννη, 2016). Δραστηριότητες όπως η επίδειξη μεθόδων αλιείας, η καλλιέργεια υδρόβιων οργανισμών, η παρουσίαση αλιευτικών εργαλείων και η ανάδειξη του τρόπου ζωής των αλιευτικών κοινοτήτων αποτελούν όλες στοιχεία που συνθέτουν τον αλιευτικό τουρισμό. Η Ελλάδα διαθέτει τις απαραίτητες συνθήκες ανάπτυξης του αλιευτικού τουρισμού και τα τελευταία χρόνια καταβάλλονται σημαντικές προσπάθειες ανάδειξης του. Το γεγονός αυτό πιστοποιείται και από τη θέσπιση νομικού πλαισίου περί άσκησης αλιευτικού τουρισμού, το οποίο τέθηκε σε εφαρμογή με τους νόμους 4070/2012 και 4179/2013, ενώ στη συνέχεια συμπληρώθηκε με την έκδοση κοινής υπουργικής απόφασης (414/2354/12.1.2015) και σχετικής εγκυκλίου (2834/52781/13.5.2015) (Μυλωνόπουλος & Μοίρα, 2015).

1.5.5. Γαστρονομικός Τουρισμός

Ο όρος «γαστρονομικός τουρισμός» χρησιμοποιείται με σκοπό την περιγραφή κάθε είδους τουριστικής εμπειρίας κατά την οποία ο τουρίστας γνωρίζει, καταναλώνει και εκτιμάει φαγητά ή ποτά που αντικατοπτρίζουν την τοπική κουζίνα και την πολιτισμική κληρονομιά μίας τοποθεσίας (Καλπίδης, 2014). Το φαγητό και άλλοι παράγοντες όπως το κατάλυμα, οι δράσεις στον τόπο υποδοχής, τα αξιοθέατα και οι μεταφορές αποτελούν βασικά τμήματα του τουριστικού προϊόντος. Τα τελευταία χρόνια μάλιστα το φαγητό σε ένα ταξίδι δεν αποτελεί μονάχα μια απλή βιολογική ανάγκη, αλλά και μια επιθυμία του τουρίστα να δοκιμάσει ενδιαφέροντα προϊόντα στο κατάλληλο περιβάλλον (Μοίρα & Μυλωνόπουλος, 2014). Η ελληνική κουζίνα περιλαμβάνει διάφορα χαρακτηριστικά προϊόντα, τα οποία υποδηλώνουν την ταυτότητα ενός τόπου (Σταθουλόπουλος, 2020). Υλικά όπως το λάδι, το κρασί ή τα φρέσκα λαχανικά συνθέτουν τη βάση της μεσογειακής διατροφής και κερδίζουν ολοένα και περισσότερους φίλους στο εξωτερικό, οι οποίοι επιθυμούν την απόλαυση των ελληνικών παραδοσιακών συνταγών (Ευθυμίου, χ.χ.).

1.5.6. Οινοτουρισμός

Ο οινοτουρισμός αποτελεί μια νέα μορφή εναλλακτικού τουρισμού, η οποία εστιάζει σε μια συγκεκριμένη δραστηριότητα που δεν είναι άλλη από την παραγωγή κρασιού. Η εναλλακτική αυτή μορφή τουρισμού πραγματοποιείται στα οινοποιεία, τα οποία με τη σειρά τους στεγάζονται κυρίως μέσα σε κτήματα ή αμπελοκαλλιέργειες (Getz & Brown, 2006). Σε μια τέτοια περιοχή ο επισκέπτης δύναται να παρακολουθήσει ολόκληρη τη διαδικασία παραγωγής κρασιού από την αρχή έως το τέλος. Αρχικά θα παρακολουθήσει τη συγκομιδή των σταφυλιών στην οποία βέβαια μπορεί να συμμετάσχει και ενεργά, ενώ στη συνέχεια θα δει τη διαδικασία άλεσης των σταφυλιών μέσω των μηχανημάτων οινοποίησης. Αφού παρακολουθήσει ολόκληρη τη διαδικασία, στη συνέχεια ακολουθεί η αποθήκευση του κρασιού στις δεξαμενές και κατ' επέκταση η δοκιμή των κρασιών που είναι έτοιμα για κατανάλωση. Όλες οι δοκιμές βέβαια συνοδεύονται με αντίστοιχα τοπικά εδέσματα (Hall & Mitchell, 2000).

Ο οινoturισμός είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένος σε όλες τις οινopαραγωγικές χώρες του κόσμου. Μεταξύ αυτών συγκαταλέγεται και η Ελλάδα στην οποία δημιουργούνται οργανωμένα οινοποιεία με σύγχρονες προδιαγραφές ακόμη και για φιλοξενία επισκεπτών (Mylonopoulos & Moira, 2023). Τα έσοδα που πραγματοποιούνται από την τουριστική κίνηση είναι σημαντικά, ενώ η πώληση κρασιών μέσα από τον Οινoturισμός μπορεί να οδηγήσει και σε εξαγωγές σε νέες αγορές. Σε κάθε περίπτωση, ο οινoturισμός στην Ελλάδα έχει ακόμη μεγάλα περιθώρια βελτίωσης και για τον σκοπό αυτό τα προγράμματα αγροτικής ανάπτυξης και τα υπόλοιπα αναπτυξιακά προγράμματα θα πρέπει να αξιοποιηθούν με σύνεση (Παπαδημητράκης, χ.χ.).

1.5.7. Οικoturισμός/πράσινος τουρισμός

Η εναλλακτική μορφή του οικoturισμού αφορά την περιήγηση σε περιοχές μεγάλου οικολογικού ενδιαφέροντος και αναγνωρισμένης οικολογικής αξίας. Πρόκειται για την περιήγηση σε περιοχές Natura καθώς και σε λοιπές προστατευόμενες περιοχές. Με άλλα λόγια, ο οικoturισμός αναφέρεται σε όλα εκείνα τα ταξίδια που προστατεύουν το φυσικό περιβάλλον, υποστηρίζουν την ευημερία των πολιτών (Βελισσαρίου, 2000)

Τα τελευταία χρόνια σημειώνεται μια παγκόσμια στροφή προς τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού μεταξύ των οποίων συγκαταλέγεται και ο οικoturισμός. Η Ελλάδα συμβαδίζει με τις εξελίξεις στον τουρισμό και ως εκ τούτου αναπτύσσονται διάφορες μορφές οικoturισμού εντός της ελληνικής επικράτειας (Τόμελη, 2022). Η διοργάνωση δράσεων όπως οι πλωτές διαδρομές με κανό-καγιάκ στη λιμνοθάλασσα Μεσολογίου – Αιτωλικού και η φωτογράφιση του φυσικού τοπίου αποτελεί μια από αυτές (AgrinioPress, 2020).

1.5.8. Θρησκευτικός Τουρισμός

Η μετακίνηση με σκοπό το προσκύνημα δεν αποτελεί ένα νέο φαινόμενο, αλλά αντιθέτως χαρακτηρίζεται η παλαιότερη μορφή μετακίνησης στην ιστορία της ανθρωπότητας (Μοίρα, 2009). Στην ελληνική επικράτεια, τα ταξίδια για θρησκευτικούς λόγους παρατηρούνται από αρχαιολογικών χρόνων καθώς μεγάλος αριθμός ταξιδιωτών μετέβαινε σε κέντρα λατρείας ούτως ώστε να συμμετάσχει σε ιερές εκδηλώσεις και τελετές (Dillon, 1997). Στη σύγχρονη εποχή, ωστόσο, τα εν λόγω ταξίδια δεν πραγματοποιούνται μονάχα για θρησκευτικούς λόγους, αλλά αντιθέτως λαμβάνουν πολιτιστική και κοινωνική διάσταση. Οι σημερινοί ταξιδιώτες συνδυάζουν το προσκύνημα τους με την επίσκεψη σε χώρους πολιτιστικού ενδιαφέροντος και αυτός είναι ο βασικός λόγος που κατά πολλούς ο θρησκευτικός τουρισμός χαρακτηρίζεται υποκατηγορία του πολιτιστικού τουρισμού (Μοίρα, Θρησκευτικός Τουρισμός, 2009).

Σε κάθε περίπτωση, ο θρησκευτικός τουρισμός αξιοποιεί τόσο τη θρησκευτική – πολιτιστική κληρονομιά όσο και τις σύγχρονες υποδομές. Η ανάπτυξη του απαιτεί την ύπαρξη των απαραίτητων θρησκευτικών πόρων, ένα ικανοποιητικό δίκτυο συγκοινωνιών ώστε να εξασφαλίζεται η προσβασιμότητα καθώς και μια σειρά από άλλες υποδομές και ανωδομές. Υποστηρικτικά λειτουργούν το φυσικό περιβάλλον, το κλίμα και η ύπαρξη άλλων πολιτισμικών πόρων. Όσον αφορά τα οφέλη, ο θρησκευτικός τουρισμός δύναται να επιφέρει πολλαπλασιαστικά οικονομικά οφέλη για τις περιοχές υποδοχής όπως η αύξηση των εισοδημάτων, η δημιουργία θέσεων εργασίας, η περιφερειακή ανάπτυξη και η δημιουργία διασύνδεσης με άλλους τομείς της τοπικής οικονομίας (Hall C. , 2008). Για τους λόγους αυτούς τόσο οι δημόσιοι όσο και οι ιδιωτικοί φορείς θα πρέπει να επιδιώξουν την ανάπτυξη του θρησκευτικού – πολιτισμικού τουρισμού όπου αυτό κρίνεται εφικτό.

Κεφάλαιο 2. Εθνικά Πάρκα Λιμνοθαλασσών και Τοπική Τουριστική Ανάπτυξη

2.1. Γενική Πληροφόρηση και Θεσμικό Πλαίσιο Σχετικά με τις Προστατευόμενες Περιοχές

2.1.1. Γενική Πληροφόρηση

Τις τελευταίες δεκαετίες και ιδιαίτερα μετά το 1990, η συζήτηση γύρω από την αειφορία και τις προστατευόμενες περιοχές αποκτά ολοένα και μεγαλύτερη σημασία. Το γεγονός αυτό οφείλεται στην ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης γύρω από θέματα όπως η προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος και η διατήρηση της βιοποικιλότητας (European Commission, 2022).

Ο χαρακτηρισμός μιας γεωγραφικής έκτασης ως «προστατευόμενη περιοχή» δεν σχετίζεται με ένα αυθαίρετα καθορισμένο μέγεθος εκταρίων, αλλά αντιθέτως συνδέεται με τη λειτουργία μιας περιοχής ως «πρότυπο τοπίου» για την αειφόρο ανάπτυξη (Mose, 2016). Προς αυτήν την κατεύθυνση κινούνται πλέον και οι διεθνείς φορείς. Χαρακτηριστικά αναφέρεται η διάσκεψη του 1992 στο Καράκας σύμφωνα με την οποία η ανάπτυξη προστατευόμενων περιοχών θα πρέπει να αποτελεί μέρος του συνολικού περιφερειακού σχεδιασμού χρήσης γης με προσανατολισμό την αειφόρο ανάπτυξη και την εύλογη χρήση της γης (Lockwood, Worboys, & Kothari, 2012). Παράλληλα, η διάσκεψη αυτή κρίθηκε σημαντική και για την υιοθέτηση της παγκόσμιας στρατηγικής για τη βιοποικιλότητα. Αυτή ήταν η πρώτη συνολική προσπάθεια για την προστασία των βιολογικών πόρων, η οποία στόχευσε στον χαρακτηρισμό του 12% της παγκόσμιας χερσαίας επιφάνειας ως «προστατευόμενη περιοχή» μέχρι και το 2000 (Eagles & McCool, 2004).

Σταδιακά, ολοένα και περισσότερες περιοχές φαίνεται να χαρακτηρίζονται ως προστατευόμενες (Algas, 2019). Ο αυξανόμενος αυτός αριθμός των προστατευόμενων περιοχών έχει βοηθήσει στην επίτευξη δυο τουλάχιστον σημαντικών προόδων. Από τη μια σημειώνεται η ολοένα και μεγαλύτερη ευαισθητοποίηση της κοινωνίας γύρω από την έννοια της προστασίας μιας περιοχής. Από την άλλη παρατηρείται η λήψη σημαντικών πολιτικών πρωτοβουλιών με στόχο την προστασία περιοχών που περιλαμβάνουν απειλούμενα φυσικά ή πολιτιστικά τοπία (Mose, 2016).

Παρόλο τη σημαντική πρόοδο που σημειώθηκε τα προηγούμενα χρόνια, ο χαρακτηρισμός μιας περιοχής ως «προστατευόμενη» ορίζεται από πολύ διαφορετικές εθνικές και περιφερειακές έννοιες. Προκειμένου να βελτιωθεί η διαφάνεια και να επιτευχθεί η συγκρισιμότητα των προστατευόμενων περιοχών ως προς τους στόχους τους, η Διεθνής Ένωση Προστασίας της Φύσης (IUCN) ανέπτυξε ένα παγκόσμιο σύστημα κατηγοριοποίησης των προστατευόμενων περιοχών (Day, et al., 2012). Το εν λόγω σύστημα χαίρει διεθνούς αναγνώρισης, εντούτοις δεν χαρακτηρίζεται ως νομικά δεσμευτικό εργαλείο και επομένως η εφαρμογή του είναι προαιρετική (Mose, 2016). Το εν λόγω σύστημα περιλαμβάνει 6 επιμέρους κατηγορίες και αναλύεται ως ακολούθως (Day, et al., 2012).

Κατηγορία	Περιγραφή Κατηγορίας
Κατηγορία I	Αυστηρό Φυσικό Καταφύγιο / Περιοχή άγριας φύσης: Προστατευόμενη περιοχή που διαχειρίζεται κυρίως για την προστασία της επιστήμης ή της άγριας φύσης
Κατηγορία II	Εθνικό Πάρκο: Προστατευόμενη περιοχή που διαχειρίζεται κυρίως για την προστασία του οικοσυστήματος και την αναψυχή
Κατηγορία III	Φυσικό Μνημείο: Προστατευόμενη περιοχή που διαχειρίζεται κυρίως για τη διατήρηση συγκεκριμένων φυσικών χαρακτηριστικών
Κατηγορία IV	Περιοχή διαχείρισης οικοτόπων/ειδών: Προστατευόμενη περιοχή που διαχειρίζεται κυρίως για διατήρηση μέσω διαχειριστικής παρέμβασης
Κατηγορία V	Προστατευμένο τοπίο/θαλασσινό τοπίο: Προστατευόμενη περιοχή που διαχειρίζεται κυρίως για τη διατήρηση του τοπίου/θαλασσινού τοπίου και την αναψυχή
Κατηγορία VI	Προστατευόμενη Περιοχή Διαχειριζόμενων Πόρων: Προστατευόμενη περιοχή που διαχειρίζεται κυρίως για την αειφόρο χρήση των φυσικών οικοσυστημάτων

Άξιο αναφοράς είναι το γεγονός ότι από την πρώτη έως και την έκτη κατηγορία οι ανθρώπινες δραστηριότητες γίνονται περισσότερο παρεμβατικές. Για παράδειγμα, οι περιοχές της πρώτης κατηγορίας διαθέτουν ελάχιστες υποδομές και τεχνολογικές παρεμβάσεις με αποτέλεσμα η επισκεψιμότητα τους να είναι χαμηλή. Αντιθέτως, οι περιοχές της δεύτερης και της τρίτης κατηγορίας επιτρέπουν την ανάπτυξη τουριστικών υποδομών όπως δρόμοι και κέντρα επισκέψεων σε ένα μικρό τμήμα των προστατευόμενων περιοχών. Όσον αφορά τις περιοχές της τέταρτης κατηγορίας, σε αυτές επιτρέπονται δραστηριότητες αναψυχής όπως το κυνήγι. Οι περιοχές της πέμπτης κατηγορίας επιτρέπουν σε μεγάλο βαθμό της ανθρώπινη παρέμβαση καθώς αυτές επιδέχονται μεταξύ άλλων εκτεταμένες τουριστικές εγκαταστάσεις και κατοικίες. Τέλος, οι προστατευόμενες περιοχές της έκτης κατηγορίας επιτρέπουν κάθε είδους εξορυκτικές δραστηριότητες όπως η δασοκομία, η εμπορική αλιεία και η εξόρυξη (Day, et al., 2012).

Το εν λόγω σύστημα ταξινόμησης δεν λειτουργεί ιδιαιτέρως καλά όταν γίνεται αναφορά σε πολιτιστικούς χώρους ή ιστορικά πάρκα εξαιτίας της υποκείμενης έμφασης της ταξινόμησης στις οικολογικές αξίες. Ως εκ τούτου, οι αναφερθέντες χώροι δεν εντάσσονται στον κατάλογο των Ηνωμένων Εθνών για τα εθνικά πάρκα παρόλο που περιγράφονται ως εθνικά ιστορικά πάρκα και διαχειρίζονται από φορείς εθνικών πάρκων. Επιπροσθέτως, ο κατάλογος αυτός αγνοεί και τα αστικά πάρκα, με εξαίρεση εκείνα που το μέγεθος τους είναι αρκετά μεγάλο και έχουν υψηλή οικολογική ακεραιότητα. Τέλος, η εν λόγω ταξινόμηση δεν αναγνωρίζει ρητά το ρόλο του τουρισμού στα πάρκα και οι αναφορές της σε αυτόν γίνεται κυρίως με αρνητικό τρόπο. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι οι προστατευόμενες περιοχές με χαμηλή επισκεψιμότητα έχουν υψηλότερη κατάταξη σε σχέση με πιο δημοφιλείς περιοχές που τελούν υπό προστασία (Day, et al., 2012).

2.1.2. Θεσμικό Πλαίσιο στην Ελλάδα

Η Ελλάδα αποτελεί μια χώρα, η οποία λόγω του πολύμορφου ανάγλυφου της περιλαμβάνει ποικίλα και ενδιαφέροντα οικοσυστήματα με πλούσια βιοποικιλότητα. Το γεγονός αυτό δικαιολογεί σε μεγάλο βαθμό τον μεγάλο αριθμό των προστατευόμενων περιοχών σε όλη την ελληνική επικράτεια.

Ο χαρακτηρισμός μιας περιοχής ως προστατευόμενη δεν αποσκοπεί μονάχα στην προστασία των φυσικών οικοσυστημάτων και της βιοποικιλότητας, αλλά ταυτόχρονα και στην ουσιαστική προσπάθεια για τη διατήρηση και την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης (Freestone, 2018). Ως εκ τούτου, η αποτελεσματική διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών συμβάλλει στην προστασία του εδάφους και των υδάτινων πόρων, καθώς επίσης στη μείωση των επιπτώσεων εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής. Παράλληλα, η αναγνώριση μιας περιοχής ως προστατευόμενη συμβάλλει επίσης στη στήριξη τόσο της τοπικής όσο και της εθνικής οικονομίας (Eastwood, 2018).

Το έτος 2015, οι παγκόσμιοι ηγέτες σε συνεργασία με τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών παρουσίασαν ένα φιλόδοξο σχέδιο αναφορικά με τη βιώσιμη ανάπτυξη. Πρόκειται για την «Ατζέντα 2030», οι στόχοι της οποίας οδηγούν σε έναν ευημερούντα και υγιή πλανήτη. Η «Ατζέντα 2030» αποτελεί την πλέον φιλόδοξη παγκόσμια συμφωνία που έχει επιτύχει ο ΟΗΕ, καθώς αποτελεί ένα παγκόσμιο σχέδιο δράσης για τους ανθρώπους, τον πλανήτη και την ευημερία (Μοίρα, 2022). Μέρος του συγκεκριμένου εγχειρήματος αποτελεί η προστασία του οικοσυστήματος και της βιοποικιλότητας (Browne, 2017). Η «Ατζέντα 2030» προωθεί την ενσωμάτωση και των τριών διαστάσεων της βιώσιμης ανάπτυξη (περιβαλλοντική, κοινωνική και οικονομική) σε όλες τις τομεακές πολιτικές (Μοίρα, 2022). Για να συμβεί κάτι τέτοιο, οι κυβερνήσεις των κρατών θα πρέπει να δεσμεύσουν το 10% του μακροπρόθεσμου προϋπολογισμού τους για την επίλυση θεμάτων που άπτονται της βιοποικιλότητας και τουλάχιστον το 30% αυτού για την αντιμετώπιση ζητημάτων που σχετίζονται με τις φυσικές περιοχές (United Nations, 2020). Η Ελλάδα ως ένα από τα ιδρυτικά μέλη του ΟΗΕ και αντιλαμβανόμενη πλήρως τη σημασία επίτευξης των παραπάνω στόχων υποστηρίζει ενεργά τις εργασίες του Οργανισμού.

Η «Ατζέντα 2030» δεν αποτελεί την πρωταρχική κίνηση των φορέων με σκοπό την προστασία του οικοσυστήματος και της βιοποικιλότητας. Η οδηγία 92/43/ΕΟΚ που θεσμοθετήθηκε το 1992 από το Συμβούλιο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων είχε ως σκοπό την προστασία της βιοποικιλότητας μέσα από τη διατήρηση των φυσικών οικοσυστημάτων, της άγριας πανίδας και της χλωρίδας.

Παράλληλα, δημιουργήθηκε το δίκτυο «Natura 2000», το οποίο αποτελεί ένα πανευρωπαϊκό δίκτυο προστασίας των ειδών και των ενδιαιτημάτων τους. Το δίκτυο αυτό περιλαμβάνει 446 τοποθεσίες στην ελληνική επικράτεια, εκ των οποίων 265 έχουν χαρακτηριστεί ως ειδικές ζώνες διατήρησης και 207 ως ζώνες ειδικής προστασίας για την ορνιθοπανίδα. Το χερσαίο τμήμα του δικτύου καταλαμβάνει 36.000 τετραγωνικά χιλιόμετρα και αντιπροσωπεύει το 27,3% του συνολικού χερσαίου τμήματος, ενώ το θαλάσσιο τμήμα καλύπτει 23.000 τετραγωνικά χιλιόμετρα και συνδέεται με το 19,6% των θαλάσσιων υδάτων της χώρας (Τριάντης, και συν., 2017).

Το πλαίσιο διακυβέρνησης των προστατευόμενων περιοχών στην Ελλάδα, βέβαια, ξεκίνησε με την εφαρμογή του Νόμου 2742/1999 περί χωροταξικού σχεδιασμού και αειφόρου ανάπτυξης. Ο αναφερόμενος νόμος ήταν υπεύθυνος για τη δημιουργία 28 φορέων διαχείρισης, οι οποίοι με τη σειρά τους ήταν αρμόδιοι για την ορθή τήρησης της κείμενης νομοθεσίας. Στη συνέχεια, ο νόμος αναθεωρήθηκε ως προς τα μέρη εκείνα που διέπουν διοικητικές και διαχειριστικές ρυθμίσεις με σκοπό την αποτελεσματικότερη λειτουργία των φορέων διαχείρισης. Παρά τις προσπάθειες για εκσυγχρονισμό της νομοθεσίας, η εφαρμογή αυτής στην πράξη δεν ευδοκίμησε (Βώκου, 2011).

Η αύξηση της έκτασης των προστατευόμενων περιοχών που διενεργήθηκε το 2017 βάσει της αναθεώρησης του εθνικού καταλόγου περιοχών του ευρωπαϊκού δικτύου «Natura 2000» οδήγησε με τη σειρά της στην έκδοση του νόμου 4519/2018. Στόχος του παρόντος νόμου ήταν η ενίσχυση του θεσμικού πλαισίου για τη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών μέσα από την θέσπιση των «Φορέων Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών» οι οποίοι αντικατέστησαν τους υφιστάμενους φορείς διαχείρισης του νόμου 2742/1999. Οι νέοι αυτοί φορείς αποτέλεσαν νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου και μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα που ελέγχονταν από το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας. Βασική τους αποστολή ήταν η διατήρηση της βιοποικιλότητας και η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος με σκοπό την επίτευξη της αειφόρου ανάπτυξης και την τήρηση των εθνικών δεσμεύσεων προς την Ευρωπαϊκή Ένωση. Παρά τις όποιες προσπάθειες για τη δημιουργία ενός ενοποιημένου πλαισίου διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών, η εφαρμογή του νόμου 4519/2018 δεν κατάφερε να ευδοκιμήσει. Οι λόγοι της αποτυχίας ποικίλουν με την κυριότερη αιτία να αφορά την προβληματική λειτουργία και διοίκηση των φορέων, οι οποίοι στερούνταν κανονισμών και οργανογραμμάτων (Μητσόπουλος & Τζατζάκη, 2021).

Πρόσφατα, η θέσπιση του νόμου 4685/2020 αποτέλεσε αρωγό ώστε το μοντέλο διακυβέρνησης των προστατευόμενων περιοχών να ακολουθήσει τα ευρωπαϊκά πρότυπα. Πιο συγκεκριμένα, η λειτουργία των φορέων περνάει σε ένα μοντέλο πολύ-επίπεδης διακυβέρνησης κατά το οποίο οι υφιστάμενοι «Φορείς Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών (ΦΔΠΠ)» συνενώνονται και μετατρέπονται σε 24 «Μονάδες Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών (ΜΔΠΠ)». Οι νέες αυτές μονάδες υπάγονται στον Οργανισμό Φυσικού Περιβάλλοντος και Κλιματικής Αλλαγής (Ο.ΦΥ.ΠΕ.Κ.Α.), ο οποίος με τη σειρά του αποσκοπεί στην αξιοποίηση των σύγχρονων εργαλείων του δημόσιου μανάτζμεντ ούτως ώστε να καταστεί αποτελεσματική η πολύ-επίπεδη διακυβέρνηση. Ο εν λόγω οργανισμός δημιουργήθηκε και αυτός μέσα από το νόμο 4685/2020 στο πλαίσιο της αποδοτικότερης μεταρρύθμισης των δημοσίων πολιτικών για τις προστατευόμενες περιοχές (Μητσόπουλος & Τζατζάκη, 2021)

2.2. Η Σημασία της Προστασίας των Εθνικών Λιμνοθαλασσών

Οι προστατευόμενες περιοχές είναι ιδιαίτερα σημαντικές και για το λόγο αυτό οι άμεσα εμπλεκόμενοι με τις περιοχές αυτές θα πρέπει να γνωρίζουν σε βάθος την ιστορία και τις αλλαγές που έχουν προκύψει με την πάροδο του χρόνου. Οι διαχειριστές, η τοπική κοινωνία, οι επισκέπτες και οι πολιτικοί φορείς οφείλουν να αναγνωρίζουν και να σέβονται τη σημασία των προστατευόμενων περιοχών και ως εκ τούτου η οποιαδήποτε μεταβολή θα πρέπει να γίνεται προς όφελος των περιοχών αυτών. Έτσι, λοιπόν, οι άμεσα εμπλεκόμενοι με μια προστατευόμενη περιοχή δύνανται να προσδώσουν ολοένα και μεγαλύτερη αξία σε αυτήν (Prato & Fagre, 2005).

Η διαδικασία του προσδιορισμού της αξίας, ωστόσο, δεν αποτελεί εύκολη υπόθεση καθώς οποιαδήποτε παρέμβαση μπορεί να δημιουργήσει είτε θετικές είτε αρνητικές εξελίξεις. Το ποιος εκχωρεί και πως εκχωρείται η αξία αποτελούν επίσης κρίσιμα ζητήματα. Εξίσου σημαντική καθίσταται και η μέθοδος που χρησιμοποιείται για την εκτίμηση της αξίας. Σε κάθε περίπτωση, η διαδικασία προσδιορισμού της αξίας μιας περιοχής αποτελεί θεμελιώδη πολιτική και χαρακτηρίζεται άκρως απαραίτητη (Eagles, McLean, & Stabler, 2000).

Μια τυπική προσέγγιση προσδιορισμού της αξίας αφορά την εκχώρηση αρμοδιοτήτων σε προσωπικό του πάρκου. Αρκετά πρακτορεία πάρκων διαθέτουν άκρως καταρτισμένο προσωπικό με εξειδικευμένες γνώσεις σε ζητήματα που άπτονται του περιβάλλοντος. Τις περισσότερες φορές, τα εν λόγω άτομα «δένονται» συναισθηματικά με το έργο τους και θεωρούν τους εαυτούς έτοιμους να αναλάβουν δράση (Eagles, McLean, & Stabler, 2000). Εκτός του έμπειρου προσωπικού, η απόδοση αξίας διενεργείται και από ανεξάρτητους εμπειρογνώμονες. Πρόκειται για άτομα που διαθέτουν εξειδικευμένες γνώσεις και οι οποίοι έχουν τη διορατικότητα να επιτελέσουν το έργο τους λαμβάνοντας υπόψη τους διάφορες παραμέτρους (Eagles, McLean, & Stabler, 2000).

Αξία σε μια περιοχή δύνανται να αποδώσουν και οι πολιτικοί. Στα δημοκρατικά πολιτεύματα, οι πολιτικοί εκλέγονται με σκοπό την εκπροσώπηση πολιτών συγκεκριμένων περιοχών. Ως εκ τούτου είναι αρκετά εξοικειωμένοι με τις απόψεις των ψηφοφόρων τους και λειτουργούν με γνώμονα την εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους. Είναι προφανές ότι η απόδοση αξίας στα εθνικά πάρκα λιμνοθαλασσών δύναται να βελτιώσει το βιοτικό επίπεδο των πολιτών μιας περιοχής και για το λόγο αυτό οι πολιτικοί αγωνίζονται προς αυτήν την κατεύθυνση (Quarmby, 2006).

Σε πολλές περιπτώσεις βέβαια, η εκχώρηση αξίας θα πρέπει να διενεργείται και από την τοπική κοινωνία. Οι πολίτες που διαμένουν πλησίον μιας τέτοιας περιοχής είναι σε θέση να γνωρίζουν σε βάθος τα προβλήματα που δημιουργούνται εκεί και ως εκ τούτου μπορούν να συμβάλλουν ουσιαστικά για την αντιμετώπιση τους. Είναι αυτοί που επηρεάζονται περισσότερο από τις αποφάσεις των αρμόδιων φορέων και για το λόγο αυτό επιδιώκουν τη συμμετοχή τους σε οποιαδήποτε συζήτηση που αφορά το μέλλον ενός εθνικού πάρκου λιμνοθάλασσας (Eagles, McLean, & Stabler, 2000).

Σπανίως, οι επισκέπτες είναι αυτοί που μπορούν να αποδώσουν αξία σε ένα εθνικό πάρκο. Οι επισκέπτες που ενδιαφέρονται να επισκεφτούν ένα εθνικό πάρκο συχνά αφιερώνουν αρκετό χρόνο ώστε να γνωρίσουν κάθε σπιθαμή αυτού. Δεν είναι λίγες οι φορές μάλιστα που οι επισκέπτες παραμένουν σε ένα πάρκο για μεγάλο χρονικό διάστημα. Οι επισκέπτες είναι πρόθυμοι να εκφράσουν τις απόψεις τους, ενώ συχνά είναι απαιτητικοί ως προς το να ακουστούν. Σε κάθε περίπτωση, οι επισκέπτες έχουν μια μοναδική θέση από την οποία δύνανται να καθορίσουν την αξία των πόρων (Eagles, McLean, & Stabler, 2000).

2.3. Παραδείγματα Τοπικής Τουριστικής Ανάπτυξης Μέσα από την Αξιοποίηση των Εθνικών Πάρκων Λιμνοθαλασσών

Είναι γεγονός ότι τόσο σε διεθνές όσο και σε εθνικό επίπεδο έχουν καταβληθεί σημαντικές προσπάθειες ώστε να επιτευχθούν ήπιες μορφές τουρισμού σε εθνικά πάρκα λιμνοθαλασσών.

2.3.1. Διεθνή Παραδείγματα

Ορισμένα διεθνή παραδείγματα που αναδεικνύουν την τοπική τουριστική ανάπτυξη μέσα από την αξιοποίηση των εθνικών πάρκων λιμνοθαλασσών περιγράφονται ως ακολούθως.

- **Blue Lagoon National Park**

Το «Blue Lagoon National Park» αποτελεί ένα μικρό καταφύγιο άγριας ζωής, το οποίο είναι εύκολα προσβάσιμο καθώς απέχει 120 χιλιόμετρα από την πρωτεύουσα της Ζάμπια, τη Λουζάκα (Zambia Tourism, χ.χ.). Το Blue Lagoon National Park χαρακτηρίζεται ως ένα ανεξερεύνητο στολίδι. Την ξηρή περίοδο οι απέραντες πεδιάδες με γρασίδι δημιουργούν μια θαυμαστική εικόνα, ενώ την υγρή περίοδο η περιοχή πλημμυρίζει με νερό που προσελκύει χιλιάδες οργανισμούς. Μεταξύ αυτών παρατηρούνται ζέβρες, βούβαλοι και αποδημητικά πουλιά (Briggs, χ.χ.). Τα τελευταία μάλιστα είναι και αυτά που προσδίδουν ακόμη μεγαλύτερη αξία στην περιοχή καθώς η αφθονία και η ποικιλία ειδών που επισκέπτονται την περιοχή μετατρέπουν το πάρκο σε ένα ιδιαίτερο παρατηρητήριο πουλιών (Wild Safari Guide, χ.χ.).

Μέχρι πρόσφατα, το εν λόγω πάρκο δεν ήταν διαθέσιμο προς το κοινό. Η κατάσταση αυτή, ωστόσο, διαφοροποιήθηκε και οι επισκέπτες πλέον έχουν τη δυνατότητα να επισκεφθούν ή και να διαμείνουν στο πάρκο. Μια παλιά αγροικία της περιοχής χρησιμοποιείται τώρα ως χώρος υποδοχής επισκεπτών, ενώ τέσσερα σαλέ και ένα κάμπινγκ είναι διαθέσιμα προς το κοινό (Zambia Tourism, χ.χ.).

Ο στόχος των τουριστικών φορέων που είναι υπεύθυνοι για την περιοχή είναι η τουριστική ανάπτυξη αυτής μέσω της ανάδειξης του οικοτουρισμού. Τα σπάνια είδη πτηνών, ψαριών, ερπετών και των αμφίβιων που φιλοξενούνται στην περιοχή οδηγούν τον επισκέπτη στο εν λόγω πάρκο και ως εκ τούτου η επίτευξη του αναφερθέντος στόχου έχει βάσιμες πιθανότητες (Hall & Page, 2017).

- **Codrington Lagoon National Park**

Ακόμη ένα εθνικό πάρκο σημαντικής εμβέλειας είναι το «Codrington Lagoon National Park» που βρίσκεται στην Αντίγκουα και Μπαρμπούντα. Πρόκειται για ένα πάρκο της Καραϊβικής, το οποίο εκτείνεται 16,5 μίλια δυτικά της ακτής Μπαρμπούντα. Το εν λόγω πάρκο υποστηρίζει τη μεγαλύτερη αποικία φρεγατόπουλων στην Καραϊβική, απαριθμώντας περίπου 2.500 ζεύγη. Θαλασσοπούλια και γλάροι περιπλανώνται επίσης στη λιμνοθάλασσα, φωλιάζοντας μάλιστα κάτω από την άμμο (Caribbean Birding Trail, χ.χ.). Το «Codrington Lagoon National Park» αποτελεί τη μοναδική τοποθεσία RAMSAR στην Αντίγκουα και Μπαρμπούντα (Ramsar Sites Information Service, χ.χ.).

Το πλαίσιο επίσκεψης της συγκεκριμένης περιοχής αφορά όπως και στην προηγούμενη περίπτωση τον οικοτουρισμό. Οι επισκέπτες, δηλαδή, έχουν τη δυνατότητα να επισκεφτούν την περιοχή με σκοπό να θαυμάσουν τη μεγαλοπρέπεια της φύσης και τη γαλήνη που αποπνέει αυτή, καθώς επίσης να κατανοήσουν το οικοσύστημα της περιοχής. Μέσα από τη βοήθεια που λαμβάνουν από συλλόγους και φορείς της περιοχής, οι επισκέπτες απολαμβάνουν μια μοναδική εμπειρία εναλλακτικού τουρισμού (Hanh, 2021).

- **Tuzly Lagoons National Nature Park**

Ένα εξίσου αξιοπρόσεκτο εθνικό πάρκο λιμνοθάλασσας είναι το «Tuzly Lagoons National Nature Park» που βρίσκεται στην Ουκρανία. Το εν λόγω πάρκο δημιουργείται από εκβολές 13 ποταμών και η περιοχή φημίζεται κυρίως για την απέραντη αμμουδιά της, τα ζεστά νερά της και τις ιαματικές ιδιότητες των ποταμών. Παράλληλα, το πάρκο αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα μονοπάτια μετανάστευσης πτηνών καθώς εκατομμύρια πουλιά ταξιδεύουν κατά μήκος αυτού τόσο την άνοιξη όσο και το φθινόπωρο. Εκτός από την πανίδα, αξιοπρόσεκτη είναι και η χλωρίδα καθώς το δάσος που φυτεύτηκε στην περιοχή τη δεκαετία του 1950 δημιουργεί ένα υπέροχο μέρος για πεζοπορία ή κάμπινγκ (Nature Reserve Fund of Ukraine, χ.χ.).

Το «Tuzly Lagoons National Nature Park» επικεντρώνεται κυρίως στον θαλάσσιο τουρισμό και τον οικοτουρισμό. Ο επισκέπτης έχει τη δυνατότητα να θαυμάσει τη θαλάσσια ζωή της περιοχής και να αποκτήσει μια δυνατή επαφή με τα πλάσματα της θάλασσας. Παράλληλα, η περιπλάνηση του στα γραφικά σημεία παρθένας φύσης φέρνει τον ίδιο ενώπιον μιας νέας πραγματικότητας. Έτσι, λοιπόν, μια επίσκεψη στην αναφερθείσα περιοχή είναι αρκετή ώστε ο τουρίστας να συνειδητοποιήσει τη σημασία των ήπιων μορφών τουρισμού (Esenarro, Cabello, Amaya, & Vargas, 2020).

2.3.2. Εγχώρια Παραδείγματα

Ορισμένα εγχώρια παραδείγματα που αναδεικνύουν την τοπική τουριστική ανάπτυξη μέσα από την αξιοποίηση των εθνικών πάρκων λιμνοθαλασσών περιγράφονται ως ακολούθως.

- **Λιμνοθάλασσα Επανομής**

Στην περιοχή της Επανομής εκτείνονται δυο προστατευόμενες περιοχές, η ζώνη ειδικής προστασίας «Λιμνοθάλασσα Επανομής» και η ζώνη διατήρησης «Λιμνοθάλασσα Επανομής και Θαλάσσια Παράκτια Ζώνη» (ΦΕΚ Β΄-3118, 2023). Πρόκειται για έναν παράκτιο υγρότοπο, ο οποίος φιλοξενεί πληθώρα ειδών πανίδας όπως αμφίβια, θηλαστικά, ερπετά και πουλιά. Ειδικότερα για τα πουλιά, η περιοχή αποτελεί πεδίο τροφοδοσίας, διαχείμασης και αναπαραγωγής (Παπαδράγκα, χ.χ.).

Στο θαλάσσιο τμήμα της παράκτιας ζώνης μεσολαβεί μια αμμώδης διαδρομή, στην οποία αναπτύσσονται οι αμμοθίνες. Οι αμμοθίνες έχουν τεράστια οικολογική σημασία καθώς βοηθούν στην παγίδευση της άμμου, στην προστασία από τη διάβρωση της ενδοχώρας και στο φυσικό φιλτράρισμα του νερού. Παράλληλα, η ακτογραμμή της προστατευόμενης περιοχής αποτελεί μια από τις καλύτερες παραλίες πλησίον της Θεσσαλονίκης (Φορέας Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών Θερμαϊκού Κόλπου, χ.χ.).

Η Λιμνοθάλασσα της Επανομής χαρακτηρίζεται ιδιαίτερος πολυσύχναστη κυρίως λόγω των καθαρών νερών της και της μεγάλης αμμώδους παραλίας. Οι λουόμενοι δύνανται να απολαύσουν το ρόφημα τους σε ένα από τα πολλά beach bar της περιοχής και να κάνουν τις βουτιές τους από το «Ναυάγιο», ένα βυθισμένο πλοίο που αποτελεί ορόσημο στην περιοχή (Οργανισμός Φυσικού Περιβάλλοντος και Κλιματικής Αλλαγής, χ.χ.).

Η τουριστική κίνηση στην περιοχή, ωστόσο, εξελίσσεται άναρχα, γεγονός που δημιουργεί προβλήματα στην ομαλή λειτουργία του οικοσυστήματος. Τα τροχοφόρα που διέρχονται επί των αμμοθινών καταστρέφουν την βλάστηση και θέτουν σε κίνδυνο τη ζωή αρκετών οργανισμών, όπως αυτή του προστατευόμενου πηλοβάτη ο οποίος θάβεται στην άμμο κατά τη διάρκεια της ημέρας (Φορέας Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών Θερμαϊκού Κόλπου, χ.χ.).

Πέρα από τον τουρισμό, το οικοσύστημα αντιμετωπίζει προβλήματα όπως η υπέρμετρη χρήση φυτοφαρμάκων στις καλλιέργειες, η ερασιτεχνική αλιεία και το κυνήγι. Η αρμονική συνύπαρξη μεταξύ επισκεπτών και οικοσυστήματος κρίνεται απολύτως απαραίτητη και για το σκοπό αυτό θα πρέπει να συμβάλλουν όλοι εμπλεκόμενοι φορείς προτού να είναι αργά (Φορέας Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών Θερμαϊκού Κόλπου, χ.χ.).

- **Λιμνοθάλασσα Καλοχωρίου**

Σε απόσταση μόλις 8 χιλιομέτρων από την πόλη της Θεσσαλονίκης μπορεί να συναντήσει κανείς και τη λιμνοθάλασσα Καλοχωρίου. Πρόκειται για έναν παράκτιο υγρότοπο, ο οποίος φιλοξενεί μεγάλο αριθμό πουλιών και άλλων οργανισμών καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου (Υπ. Απόφαση 79474/2023 - ΦΕΚ Β 5486). Μεταξύ αυτών παρατηρούνται 18 παγκοσμίως απειλούμενα είδη, 72 είδη απειλούμενων σπονδυλωτών και 210 είδη άγριων πουλιών (Εθνικό Πάρκο Δέλτα Αξιού, χ.χ.)

Ο επισκέπτης που θα βρεθεί στην περιοχή θα διασχίσει σίγουρα τον λεγόμενο «Κόκκινο Δρόμο». Πρόκειται για ένα μονοπάτι που συνδέει την περιοχή του Καλοχωρίου με το ανάχωμα και αποτελεί μια ιδιαίτερη διαδρομή περιπάτου ή τρεξίματος. Η άφθονη τροφή που εντοπίζεται στα αβαθή νερά της περιοχής αποτελεί πόλο έλξης για χιλιάδες φλαμίνγκο, η παρουσία των οποίων δημιουργεί εντυπωσιακές εικόνες με πουλιά να τρέφονται στα νερά και στο βάθος να εντοπίζονται οι γερανοί του λιμανιού της Θεσσαλονίκης (Eco-Routes, 2023).

Η ολοένα και αυξανόμενη κίνηση επισκεπτών στην περιοχή σε συνδυασμό με την ανάγκη προστασίας των υπό εξαφάνιση οργανισμών οδήγησε το 2017 στη δημιουργία ενός Κέντρου Περίθαλψης Άγριων Ζώων. Πρόκειται για ένα κτίριο που δημιουργήθηκε από το διασυνοριακό πρόγραμμα «Interreg» σε συνεργασία με τον Φορέα Διαχείρισης «Δέλτα Αξιού-Λουδία-Αλιάκμονα». Στόχοι του Κέντρου είναι η περίθαλψη των άγριων ζώων, η διατήρηση της βιοποικιλότητας, η διεξαγωγή μελετών με σκοπό την εύρυθμη λειτουργία του περιβάλλοντος και τέλος η ευαισθητοποίηση των επισκεπτών γύρω από θέματα που αφορούν την πανίδα και την χλωρίδα (Αγγελίδης, 2017).

Κεφάλαιο 3. Περιγραφή του Δήμου Ι.Π. Μεσολογγίου και της Λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου-Αιτωλικού

3.1. Γενικά Στοιχεία του Δήμου Ιεράς Πόλης Μεσολογγίου

3.1.1. Γεωγραφική Αποτύπωση και Δημογραφικά Χαρακτηριστικά

Ο δήμος της Ιεράς Πόλεως Μεσολογγίου αποτελεί έναν εκ των συνολικά επτά δήμων του νομού Αιτωλοακαρνανίας και ο οποίος οφείλει τη σύστασή του στο πρόγραμμα «Καλλικράτης» από το 2011. Σύμφωνα με το εν λόγω πρόγραμμα, ο δήμος του Μεσολογγίου προέρχεται από τη συνένωση των προϋπαρχόντων δήμων Μεσολογγίου, Αιτωλικού και Οινιαδών. Η συνολική έκταση του δήμου ανέρχεται σε 674 τετραγωνικά χιλιόμετρα, ενώ ο πληθυσμός του ορίζεται σε 32.048 μόνιμους κατοίκους σύμφωνα με τα απογραφικά στοιχεία του 2021. Ως έδρα του δήμου επιλέχθηκε η πόλη του Μεσολογγίου. Οι δημοτικές και τοπικές κοινότητες του ομώνυμου δήμου περιγράφονται ως ακολούθως (Αιχμή, 2023).

Δημοτική Ενότητα Αιτωλικού	Δημοτική Ενότητα Ιεράς Πόλεως Μεσολογγίου	Δημοτική Ενότητα Οινιαδών
Τοπική Κοινότητα Αρχοντοχωρίου	Δημοτική Κοινότητα Μεσολογγίου	Τοπική Κοινότητα Κατοχής
Τοπική Κοινότητα Αγίου Ηλίας	Τοπική Κοινότητα Αγίου Γεωργίου	Τοπική Κοινότητα Νεοχωρίου
Τοπική Κοινότητα Σταμνάς	Τοπική Κοινότητα Αγίου Θωμά	Τοπική Κοινότητα Γουριάς
Τοπική Κοινότητα Φραγκουλαϊκών	Τοπική Κοινότητα Άνω Κουδουνίου	Τοπική Κοινότητα Λεσινίου
Τοπική Κοινότητα Χρυσοβεργίου	Τοπική Κοινότητα Ελληνικών	Τοπική Κοινότητα Μάστρου
	Τοπική Κοινότητα Ευηνοχωρίου	Τοπική Κοινότητα Πενταλόφου
	Τοπική Κοινότητα Μουσούρων	
	Τοπική Κοινότητα Ρετσίνων	

Πίνακας 1: Δημοτικές και Τοπικές Κοινότητες Δήμου Ι.Π. Μεσολογγίου (Αιχμή, 2023)

Λόγω της τοπογραφικής του διαμόρφωσης, ο δήμος Μεσολογγίου εμπίπτει στις περιοχές με υγρό κλίμα. Στις ορεινές περιοχές το κλίμα χαρακτηρίζεται ως ψυχρό, ενώ στις παράκτιες και πεδινές περιοχές το κλίμα είναι περισσότερο μεσογειακό. Η μέση ετήσια θερμοκρασία κυμαίνεται στους 17 με 18 βαθμούς κελσίου (ΙΝΣΕΤΕ, 2023).

Στον ευρύτερο γεωγραφικό χώρο του δήμου συναντάει κανείς μεγάλη ποικιλία βλάστησης. Μια σύντομη περιήγηση στα ενδότερα του δήμου φέρνει τον επισκέπτη μπροστά από γυμνά βουνά, υποβαθμισμένα βοσκοτόπια και πυκνά δάση. Λαμβάνοντας υπόψη τα στοιχεία της Τυποποιημένης Φόρμας Δεδομένων του Δικτύου «Natura 2000», ο ευρύτερος δήμος περιλαμβάνει πληθώρα ειδών με μεγάλη οικολογική σημασία. Η πανίδα χαρακτηρίζεται εξίσου σημαντική, ιδιαίτερος η ορνιθοπανίδα. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι τα άφθονα νερά, οι λιμνοθάλασσες, το κλίμα και γενικότερα τα φυσικά χαρακτηριστικά της περιοχής ευνοούν την ανάπτυξη της βλάστησης και της πανίδας στην ευρύτερη περιοχή (ΙΝΣΕΤΕ, 2023).

3.1.2. Μεταφορικές Υποδομές

Όσον αφορά τις μεταφορικές υποδομές που σχετίζονται με τον Δήμο Ιεράς Πόλεως Μεσολογγίου, παρακάτω γίνεται αναφορά σχετικά με τις αεροπορικές συνδέσεις, τους λιμένες και τους οδικούς άξονες.

- **Αεροπορικές Συνδέσεις**

Ο δήμος της Ιεράς Πόλεως Μεσολογγίου ανήκει στην περιφερειακή ενότητα της Δυτικής Ελλάδας, η οποία με τη σειρά της διαθέτει 2 αεροδρόμια, τον διεθνή αερολιμένα Άραξου και τον διεθνή αερολιμένα Άκτιου. Ο αερολιμένας του Αράξου απέχει 92 χιλιόμετρα από την πρωτεύουσα του δήμου Μεσολογγίου και εξυπηρετεί ολόκληρη την Δυτική Ελλάδα. Το αεροδρόμιο καταλαμβάνει κτιριακές εγκαταστάσεις που ξεπερνούν τα 2.300 τετραγωνικά μέτρα, ενώ παράλληλα διαθέτει έναν επιβατικό αεροσταθμό καθώς και 5 θέσεις στάθμευσης αεροσκαφών (ΙΝΣΕΤΕ, 2023).

Ο αερολιμένας του Άκτιου απέχει 107 χιλιόμετρα από την πρωτεύουσα του δήμου Μεσολογγίου και εξυπηρετεί την επιβατική κίνηση των περιφερειών Δυτικής Ελλάδας, Ηπείρου και Ιονίων Νήσων. Από το 2015, το αεροδρόμιο τελεί υπό τη διαχείριση της εταιρείας Fraport, ενώ το 2019 ολοκληρώθηκαν οι διεργασίες αναβάθμισης του. Πιο συγκεκριμένα, η εταιρεία προχώρησε στην ανακαίνιση του τερματικού σταθμού, την εγκατάσταση συστήματος για τον έλεγχο των αποσκευών, την αναδιοργάνωση του χώρου στάθμευσης των αεροσκαφών και την ανακατασκευή του οδοστρώματος στους χώρους προσγείωσης και απογείωσης. Επιπροσθέτως, πολλαπλασίασε τους σταθμούς check-in και τις πύλες εισόδου καθώς επίσης τα σημεία ασφαλείας και ελέγχου του αεροδρομίου (ΙΝΣΕΤΕ, 2023).

Κατόπιν πρωτοβουλιών της αερολέσχης Μεσολογγίου και των προσπάθειών διαφόρων τοπικών φορέων, η πόλη του Μεσολογγίου απέκτησε πριν από λίγα χρόνια το δικό της αεροδρόμιο. Οι εγκαταστάσεις του χώρου δεν επαρκούν ώστε να εξυπηρετήσουν τη μαζική εισροή τουριστών, εντούτοις ολοένα και περισσότερα ιδιωτικά αεροσκάφη καταφθάνουν σε αυτό. Παράλληλα, το αεροδρόμιο φιλοξενεί τα τελευταία χρόνια και διάφορες εκδηλώσεις όπως μεταξύ άλλων οι πανελλήνιοι αεραθλητικοί αγώνες Γενικής Αεροπορίας για το έτος 2023 (Βήττα , 2023).

- **Λιμένες**

Η περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας διαθέτει ένα κύριο λιμάνι, το λιμάνι της Πάτρας. Το εν λόγω λιμάνι αποτελεί τη δυτική πύλη της χώρας προς την Αδριατική και τη Δυτική Ευρώπη. Παράλληλα, το λιμάνι της Πάτρας χαρακτηρίζεται και ως το σημαντικότερο σημείο πορθμειακής σύνδεσης της χώρας με την Ιταλία. Δεν είναι λίγοι άλλωστε οι Ιταλοί επισκέπτες στην πόλη του Μεσολογγίου, οι οποίοι πρωτίστως κατέφθασαν στη χώρα μας διαμέσου της ακτοπλοϊκής σύνδεσης της Ιταλίας με το λιμάνι της Πάτρας (ΙΝΣΕΤΕ, 2023).

Ο Δήμος της Ιεράς Πόλεως Μεσολογγίου διαθέτει δικό του λιμάνι. Το λιμάνι Μεσολογγίου εξυπηρετεί κυρίως τον θαλάσσιο τουρισμό και το εμπόριο. Οι εγκαταστάσεις του χώρου δεν επαρκούν ώστε να εξυπηρετήσουν τη μαζική εισροή τουριστών, εντούτοις αρκετά ιδιωτικά σκάφη επισκέπτονται τη μαρίνα με σκοπό να αράξουν σε αυτή (Παπαδάκης, 2023). Αναγνωρίζοντας τα οφέλη από την αξιοποίηση ενός λιμανιού, ο δήμος της Ι.Π. Μεσολογγίου προχώρησε το 2023 στην παρουσίαση μελετών που στοχεύουν στην ανάπλαση του θαλάσσιου μετώπου της πόλης. Οι εν λόγω μελέτες επικεντρώνονται στην ανάπλαση του συνολικού χερσαίου τμήματος του λιμένα, την ανάπτυξη του αλιευτικού καταφυγίου της Ι.Π. Μεσολογγίου και την αρχιτεκτονική ανακατασκευή της υφιστάμενης χερσαίας ζώνης (Βήττα, 2023).

- **Οδικοί Άξονες**

Η Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας κατέχει στρατηγική γεωγραφική θέση καθώς είναι αυτή που συνδέει την Πελοπόννησο με τη Στερεά Ελλάδα και την Ήπειρο. Η εν λόγω περιφέρεια χαρακτηρίζεται μεταξύ των κυριότερων πυλών της χώρας καθώς είναι αυτοί που συνδέουν την δυτική πύλη της Ελλάδας προς την δυτική Ευρώπη και την Αδριατική. Το οδικό δίκτυο στην Αιτωλοακαρνανία βελτιώνεται συνεχώς. Χαρακτηριστικά αναφέρεται το έργο της Ιονίου Οδού, η οποία καλύπτει τον οδικό άξονα από την Καλαμάτα μέχρι τα Αλβανικά σύνορα (ΙΝΣΕΤΕ, 2023).

Όσον αφορά τον Δήμο Ι.Π. Μεσολογγίου, σημαντική ορίζεται η χρηματοδότηση ύψους περίπου 10.000.000 ευρώ για την ανάπλαση των εισόδων της πόλης του Μεσολογγίου. Πρόκειται για ένα έργο που χαρακτηρίζεται ως το μεγαλύτερο στην ιστορία του ομώνυμου δήμου και το οποίο ανήκει στο επιχειρησιακό πρόγραμμα «Δυτική Ελλάδα». Πιο συγκεκριμένα, περιλαμβάνει εκτεταμένες παρεμβάσεις όπως η διαμόρφωση κόμβων, η κατασκευή πεζοδρομίων και ποδηλατοδρόμων, ο ηλεκτροφωτισμός, οι φυτεύσεις και οι σημάσεις. Οι εν λόγω παρεμβάσεις στοχεύουν στην ήπια μετακίνηση και κυκλοφορία, ενώ ιδιαίτερη σημασία δίνεται στην περιοχή της πύλης του Μεσολογγίου όπου η ανάπλαση επιδιώκει την ανάδειξη της ιστορικότητας του χώρου (Αιχμή, 2023).

3.1.3. Ευρύτερες Τουριστικές Υποδομές του Δήμου Ι.Π. Μεσολογγίου

Σύμφωνα με το Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος, ο δήμος της Ιεράς Πόλεως Μεσολογγίου απαριθμεί πέντε ξενοδοχειακές μονάδες καθώς και πληθώρα ενοικιαζόμενων δωματίων. Όσον αφορά τα ξενοδοχεία αξίζει να σημειωθεί ότι τα τέσσερα από αυτά βρίσκονται στο Μεσολόγγι, ενώ το πέμπτο δραστηριοποιείται στην πόλη του Αιτωλικού (Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος, χ.χ.):

Επιπροσθέτως, δυο νέα boutique hotel αναμένεται να ανοίξουν τις πύλες τους στην πόλη του Μεσολογγίου. Οι νέες αυτές ξενοδοχειακές μονάδες πρόκειται να φιλοξενηθούν σε δυο παλιά κτίρια εξαιρετικής αρχιτεκτονικής και με μεγάλη ιστορία για τον τόπο. Οι ιδιωτικές αυτές πρωτοβουλίες αναμένεται να δώσουν ώθηση στην τουριστική εξέλιξη του Μεσολογγίου, συμβάλλοντας έτσι στην οικονομική προοπτική της περιοχής (Βήττα, 2024).

Εκτός από τις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στη διαμονής, μια σειρά από άλλες επιχειρήσεις του δήμου είναι πάντοτε διαθέσιμες ώστε να βοηθήσουν το τουριστικό κοινό. Χαρακτηριστικά αναφέρονται τα τουριστικά γραφεία του Μεσολογγίου που διευκολύνουν την παραμονή των επισκεπτών στην πόλη, οργανώνοντας για αυτούς μοναδικές δράσεις. Παράλληλα, οι ψαροταβέρνες είναι πάντοτε ανοιχτές ώστε να υποδεχτούν και να φιλέψουν στους ξένους τα εκλεκτά ντόπια εδέσματα. Τέλος, ιδιαίτερη σημαντική είναι και η συνεισφορά των επιχειρήσεων που ενοικιάζουν ποδήλατα. Το ποδήλατο αποτελεί το κύριο μεταφορικό μέσο στο Μεσολόγγι καθώς πρόκειται για μια επίπεδη πόλη όπου οι αποστάσεις είναι αρκετά κοντινές. Με τον τρόπο αυτό οι επισκέπτες έχουν τη δυνατότητα να εξερευνήσουν καλύτερα την περιοχή και να βιώσουν μια πραγματικά μοναδική εμπειρία (AgrinioNews, 2023).

3.2. Η Περιοχή της Λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου – Αιτωλικού

3.2.1. Γεωγραφική και Γεωφυσική Αποτύπωση της Λιμνοθάλασσας

Το Μεσολόγγι αποτελεί μία από τις ομορφότερες γεωγραφικά και γεωφυσικά πόλεις της ελληνικής επικράτειας. Εκατοντάδες επισκέπτες συρρέουν κάθε χρόνο στην ευρύτερη περιοχή ώστε να απολαύσουν μια μοναδική εμπειρία αναψυχής μακριά από την τοξικότητα της καθημερινότητας. Σε αυτήν ακριβώς την περιοχή και πιο συγκεκριμένα μεταξύ των εκβολών των ποταμών Ευήνου και Αχελώου εντοπίζεται και μία από τις μεγαλύτερες και πιο γνωστές υδάτινες εκτάσεις, η λιμνοθάλασσα Μεσολογγίου-Αιτωλικού (Στεργιόπουλος, 2021).

Η εν λόγω περιοχή αποτελείται ουσιαστικά από τρεις επιμέρους λιμνοθάλασσες, οι οποίες περιγράφονται ως ακολούθως:

- Λιμνοθάλασσα του Μεσολογγίου: Πρόκειται για το κεντρικό τμήμα του οικοσυστήματος της λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου – Αιτωλικού, το οποίο ξεκινάει από το οδικό δίκτυο Μεσολογγίου-Τουρλίδας και εκτείνεται μέχρι και τη νησίδα του Αιτωλικού. Η λιμνοθάλασσα του Μεσολογγίου καταλαμβάνει περίπου 145.000 στρέμματα. Το μεγαλύτερο βάθος της λιμνοθάλασσας φτάνει περίπου τα 5 μέτρα, ωστόσο στο μεγαλύτερο μέρος αυτής το βάθος δεν ξεπερνά το μισό μέτρο. Αυτός είναι και ο κύριος λόγος που η λιμνοθάλασσα του Μεσολογγίου χαρακτηρίζεται ως ένας πρόσφορος τόπος για την ανάπτυξη αλυκών (Αδαμακόπουλος, χ.χ.).
- Λιμνοθάλασσα του Αιτωλικού: Πρόκειται για το βόρειο-δυτικό τμήμα της ευρύτερης λιμνοθάλασσας, το οποίο καταλαμβάνει 17.000 στρέμματα περίξ της νησίδας του Αιτωλικού. Η λιμνοθάλασσα του Αιτωλικού σχηματίστηκε έπειτα από σεισμική έκρηξη και αυτός είναι ο βασικός λόγος που σημειώνει το μεγαλύτερο βάθος του οικοσυστήματος (περί τα 28 μέτρα), ενώ παράλληλα διαθέτει ιδιαίτερα γλυκά νερά. Τα γλυκά νερά δικαιολογούν σε μεγάλο βαθμό και την ύπαρξη μεγαλύτερων ψαριών σε σχέση με αυτά της γειτονικής λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου (Περγαντής, χ.χ.).

- Λιμνοθάλασσα της Κλείσοβας: Πρόκειται για το νότιο-ανατολικό τμήμα του ευρύτερου οικοσυστήματος της λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου-Αιτωλικού, το οποίο καλύπτει μια έκταση περίπου 2.500 εκταρίων. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της λιμνοθάλασσας της Κλείσοβας είναι ότι αυτή διαχωρίζεται από το υπόλοιπο οικοσύστημα λόγω της κατασκευής του οδικού δικτύου που συνδέει την πόλη του Μεσολογγίου με την παραλία της Τουρλίδας (Αδαμακόπουλος, χ.χ.).

Η έκταση του οικοσυστήματος της λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου – Αιτωλικού ανέρχεται περίπου σε 135 τετραγωνικά χιλιόμετρα. Ο υδάτινος τόπος σε συνδυασμό με τις περιφερειακές παραλίες χαρακτηρίζονται ως ένα από τα σημαντικότερα υδάτινα μέρη του ελληνικού χώρου. Η ίδια η λιμνοθάλασσα προστατεύεται από την κείμενη νομοθεσία και τις διεθνείς συνθήκες, οι οποίες έχουν συνταχθεί με σκοπό την προφύλαξη των φυσικών και γεωγραφικών υδάτινων πόρων. Ειδικότερα, η λιμνοθάλασσα Μεσολογγίου – Αιτωλικού προστατεύεται από τη διεθνή συνθήκη Ramsar καθώς επίσης την οδηγία Natura (Visit Greece, χ.χ.)

3.2.2. Στοιχεία που Αναδεικνύουν την Ομορφιά της Περιοχής

Στην ανάδειξη του οικοσυστήματος της λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου – Αιτωλικού έχουν σίγουρα συμβάλει και τα μικρά ακατοίκητα νησιά που περιβάλλουν την ίδια τη λιμνοθάλασσα. Τα μικρά αυτά νησιά φέρουν τα ονόματα Κλείσοβα, Βασιλάδι, Ντολμάς, Άγιος Σώστης, Σχοινιάς, Κόμα, Προκοπάνιστος, Θολή, Πόρος και Παλαιοπόταμος. Όλα αυτά τα νησιά αποδίδουν ένα όμορφο και θελκτικό σχήμα σε όλη τη λιμνοθάλασσα. Εκτός από την ομορφιά, ωστόσο, τα εν λόγω νησιά συμβάλλουν εξίσου σημαντικά και στην οικονομία της περιοχής (AgrinioCulture, 2024). Αναλυτικότερα, οι μικρές αυτές νησίδες λειτουργούν ως ιχθυοτροφία για τους ψαράδες με αποτέλεσμα το Μεσολόγγι να καθίσταται σε τόπο εκτροφής ψαριών για όλη την επικράτεια. Τα δημοφιλέστερα είδη ψαριών που αλιεύονται στην λιμνοθάλασσα Μεσολογγίου – Αιτωλικού είναι οι κέφαλοι, οι τσιπούρες, τα χέλια, τα λαβράκια και οι γοβιοί. Μάλιστα, από την αλίευση του κεφάλου, οι ειδικοί στις ιχθυοκαλλιέργειες μπορούν να παράγουν ένα ισοδύναμο με το χαβιάρι προϊόν, το αυγοτάραχο. Το αυγοτάραχο Μεσολογγίου έχει γνωρίσει ιδιαίτερα μεγάλη απήχηση τόσο στην εγχώρια αγορά όσο και στο εξωτερικό (Κωνσταντινίδου, 2023).

Εκτός από την ύπαρξη διαφόρων ειδών ψαριών, στην περιοχή εντοπίζονται και διάφορα είδη πουλιών και πτηνών. Ειδικότερα, η λιμνοθάλασσα Μεσολογγίου – Αιτωλικού φιλοξενεί κατά καιρούς τσικνιάδες, βουτηχτές, πάπιες, γλάρους, κορμοράνους καθώς και διάφορα είδη αρπακτικών πουλιών μεταξύ των οποίων ψαλλιδιάρη και βασιλαετό. Στο σημείο αυτό, αξίζει να αναφερθεί ότι έρευνες που έχουν διεξαχθεί τα τελευταία χρόνια στην περιοχή καταδεικνύουν το γεγονός ότι η λιμνοθάλασσα μπορεί να συντηρήσει περισσότερα από 25.000 πουλιά. Μεταξύ αυτών συγκαταλέγεται και μια μεγάλη ομάδα από μεταναστευτικά πουλιά με κυριότερα είδη τις χαλκόκοτες, τους μαχητές και τις πορφυροτσικνιάδες (Αλεξάκης, 2021).

Στο πλαίσιο της παρατήρησης του φυσικού τοπίου για όσους το επιθυμούν δίνεται η δυνατότητα της περιήγησης στη λιμνοθάλασσα μέσω μιας μικρής βάρκας χωρίς καρίνα, η οποία ενδείκνυται για ρηχή πλεύση. Εξάλλου, στο μεγαλύτερο μέρος της λιμνοθάλασσας τα νερά είναι ιδιαίτερα ρηχά και ως εκ τούτου δεν είναι απαραίτητη η χρησιμοποίηση πιο ογκωδών καραβιών ώστε να έχουν περισσότερη αντοχή. Παράλληλα, η λιμνοθάλασσα προσφέρεται και για περιπάτους καθώς τα χρώματα που απλώνονται σε ολόκληρο το τοπίο προσδίδουν μία αίσθηση μοναδικότητας και εξωτικότητας (Σταθόπουλος, 2021).

Ένα στοιχείο που σίγουρα δεν πρόκειται να μην συζητηθεί από κάθε επισκέπτη είναι τα μικρά παραδοσιακά σπιτάκια των ψαράδων. Τα οικήματα αυτά είναι χτισμένα πάνω στην επιφάνεια του νερού και όχι σε ξηρό έδαφος, κάτι το οποίο προσδίδει μια ιδιαιτερότητα. Οι «πελάδες» όπως είναι το όνομα τους αξιοποιούνται κυρίως από τους ντόπιους ψαράδες ως αποθήκες ψαρέματος με σκοπό τη φύλαξη και την προστασία των αλιευμάτων τους από τα αρπακτικά πουλιά και το ανθρώπινο σύνολο. Οι πελάδες αναδεικνύουν την παραδοσιακή ομορφιά, ενώ παράλληλα παραπέμπουν στα σπίτια που οικοδομούνται στη Βενετία ακριβώς μέσα στο νερό (Αλεξάκης, 2021).

3.2.3. Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού στη Λιμνοθάλασσα Μεσολογγίου-Αιτωλικού

Ορισμένες από τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού που επιτυγχάνονται και χρήζουν περαιτέρω ανάπτυξης στη λιμνοθάλασσα Μεσολογγίου Αιτωλικού περιγράφονται ως ακολούθως.

3.2.2.1. Πολιτισμικός Τουρισμός

Εκτός από τη φυσική ομορφιά που αποπνέει η λιμνοθάλασσα Μεσολογγίου – Αιτωλικού στον ευρύτερο δήμο, η περιοχή διαθέτει και ένα ζωτικής σημασίας ιστορικό και πολιτιστικό περιβάλλον. Τα σημαντικότερα στοιχεία που συνθέτουν το περιβάλλον αυτά περιγράφονται ως ακολούθως.

- **Μουσείο Άλατος**

Το μουσείο άλατος βρίσκεται σε μια παραθαλάσσια περιοχή πλησίον του οικισμού της Τουρλίδας και απέχει περίπου 6 χιλιόμετρα από το κέντρο της πόλης του Μεσολογγίου. Στο μουσείο ο επισκέπτης έχει τη δυνατότητα να ενημερωθεί για οτιδήποτε σχετίζεται με το αλάτι όπως και τη σχέση αυτού με τομείς όπως η οικονομία, η υγεία, η γεωργία και ο τουρισμός. Στην περιήγηση του ο επισκέπτης παρατηρεί παλιά εργαλεία που χρησιμοποιούνταν κατά τη διαδικασία παραγωγής και συγκομιδής του αλατιού καθώς επίσης και μια μοναδική συλλογή από 1500 αλατιέρες που χρονολογούνται από τον 19ο αιώνα. Το μουσείο άλατος συγκαταλέγεται μεταξύ των λεγόμενων «θεματικών» μουσείων και αποτελεί το μοναδικό μουσείο άλατος στην Ελλάδα (Salt Museum, χ.χ.).

- **Κήπος των Ηρώων**

Ο κήπος των Ηρώων βρίσκεται στο βόρειο τμήμα της πόλης του Μεσολογγίου και χαρακτηρίζεται ως το σημαντικότερο πολιτισμικό στοιχείο που συναντάει κανείς στην περιοχή. Πρόκειται στην ουσία για έναν τόπο μνήμης μέσα στον οποίο θάφτηκαν οι μαχητές της φρουράς της Ιεράς Πόλεως Μεσολογγίου. Ο κήπος καταλαμβάνει μια ιδιαιτέρως μεγάλη έκταση, η οποία διαμορφώθηκε κατόπιν εντολής του βασιλιά Όθωνα και της συζύγου του Αμαλίας. Σήμερα στον κήπο φιλοξενούνται 69 μνημεία Ελλήνων και Φιλελλήνων. Επιπροσθέτως, παρατηρούνται εκατοντάδες σταυροί προς τιμήν των νεκρών Μεσολογγιτών στρατιωτών, οι οποίοι έχασαν τη ζωή τους μαχόμενοι για την υπεράσπιση της πόλης (Σμυρνή, 2020).

- **Μουσείο Ιστορίας και Τέχνης**

Το Μουσείο Ιστορίας και Τέχνης του Δήμου της Ι.Π. Μεσολογγίου στεγάζεται σε ένα διώροφο νεοκλασικό κτίριο του 1931, το οποίο βρίσκεται στην κεντρική πλατεία της πόλης. Το μουσείο περιλαμβάνει αυθεντικούς πίνακες που απεικονίζουν την έξοδο του Μεσολογγίου, σπάνια χειρόγραφα, παλιά νομίσματα καθώς και διάφορα πολιτιστικά έργα από ανθρώπους που συνέβαλαν με το έργο τους στην ανάδειξη του Μεσολογγίου. Επιπροσθέτως, εκτίθενται προσωπογραφίες Ελλήνων οπλαρχηγών, όπλα του 1826 καθώς και γύψινες προτομές των πέντε Μεσολογγιτών που διετέλεσαν πρωθυπουργοί της Ελλάδας. Σε περίοπτη θέση βέβαια δεσπόζει η πρωτότυπη, έντυπη, δίγλωσση έκδοση του «Υμνου εις την Ελευθερία», η οποία τυπώθηκε στο Μεσολόγγι κατά τη διάρκεια της δεύτερης πολιορκίας της πόλης (Messolonghi by Locals, χ.χ.).

- **Μουσείο Τρικούπη – Μουσείο Παλαμά**

Το 2014, η Βουλή των Ελλήνων σε συνεργασία με τον Δήμο της Ι.Π. Μεσολογγίου ανέλαβε την επιμέλεια και την αναδιοργάνωση της πατρογονικής εστίας του Χαρίλαου Τρικούπη. Τα εγκαίνια του ανακαινισμένου μουσείου πραγματοποιήθηκαν τον Απρίλιο του 2016 στο πλαίσιο των Εορτών Εξόδου της Ι.Π. Μεσολογγίου εκείνης της χρονιάς (Messolonghi by Locals, χ.χ.). Στον ισόγειο χώρο του διώροφου κτιρίου εκτυλίσσεται η ζωή του Χαρίλαου Τρικούπη μέσα από ψηφιακά αντίγραφα φωτογραφιών, εγγράφων και χαρακτικών, τα οποία προέρχονται κυρίως από τις συλλογές της Βιβλιοθήκης της Βουλής. Στον πρώτο όροφο διαμορφώνεται μια αστική οικία του 19ου αιώνα, η οποία περιλαμβάνει χώρο υποδοχής, γραφεία και υπνοδωμάτια. Όλοι οι χώροι είναι διακοσμημένοι με προσωπογραφίες και αντικείμενα των μελών της οικογένειας Τρικούπη (EpirusGate, 2023).

Ακριβώς απέναντι από την οικία Τρικούπη παρατηρεί κανείς την οικία-μουσείο της οικογένειας Παλαμά. Πρόκειται ουσιαστικά για την πατρογονική εστία του Κωστή Παλαμά, το οποίο περιλαμβάνει εκθέματα από τη ζωή και το έργο του εθνικού μας ποιητή (Messolonghi by Locals, χ.χ.). Στα δωμάτια της οικίας φιλοξενούνται αρχαιακό και φωτογραφικό υλικό του Κωστή Παλαμά καθώς επίσης και του συνοδοιπόρου του ποιητή Γεωργίου Δροσίνη. Επιπροσθέτως, φιλοξενούνται πίνακες ζωγραφικής και φωτογραφίες Μεσολογγιτών προσώπων των γραμμάτων και της τέχνης (Φήμης, 2023).

- **Διέξοδος**

Το πολιτιστικό κτίριο του Κέντρου Λόγου και Τέχνης "ΔΙΕΞΟΔΟΣ" αποτελεί ένα μουσείο που αναδεικνύει την τέχνη προηγούμενων ετών, κυρίως του 1821 και έπειτα. Πρόκειται για την πατρογονική οικεία του Αρχηγού της Φρουράς της Εξόδου Αθανασίου Ραζή-Κότσικα, μέσα στην οποία φιλοξενούνται προσωπικά του αντικείμενα. Επιπροσθέτως, στους χώρους της «Διέξοδου» εκτίθενται παραδοσιακές φορεσιές, πίνακες ζωγραφικής και άλλα στοιχεία τέχνης που αποτελούν πολιτιστικά κειμήλια (Διέξοδος, χ.χ.).

3.2.2.2.Αλιευτικός Τουρισμός

Μια ιδιαίτερη μορφή τουρισμού που εντοπίζεται στην λιμνοθάλασσα Μεσολογγίου – Αιτωλικού αφορά τον αλιευτικό τουρισμό. Η αλιεία αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της ζωής των ντόπιων κατοίκων καθώς το μεγαλύτερο ποσοστό των Μεσολογγιτών ασχολείται είτε επαγγελματικά είτε ερασιτεχνικά με αυτή. Συγχρόνως, η ύπαρξη πολλών ιχθυοτροφιών και αλιευτικών μονάδων στην πόλη του Μεσολογγίου μαρτυρά για ακόμη μια φορά τη σημασία που ενέχει η αλιεία για την περιοχή (PescaTourism, χ.χ.).

Η αγάπη των ντόπιων για την αλιεία γίνεται εύκολα αντιληπτή από τους τουρίστες, οι οποίοι επιθυμούν να γνωρίσουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά αυτής μέσα από την επίσκεψή τους στη λιμνοθάλασσα. Προς διευκόλυνση των τουριστών έχουν αναπτυχθεί διάφορα τουριστικά γραφεία, τα οποία προσπαθούν να φέρουν σε επαφή τους ξένους με τον αλιευτικό τρόπο ζωής (TourismToday, 2023). Οι δραστηριότητες που εντάσσονται σε αυτό το είδος τουρισμού στην περιοχή του Μεσολογγίου είναι κατά βάση οι εξής. Αρχικά, η γνωριμία και η συζήτηση των επισκεπτών με τους επαγγελματίες ψαράδες της περιοχής. Στη συνέχεια, η γνωριμία με τον υδάτινο κόσμο της λιμνοθάλασσας και η συμμετοχή των επισκεπτών στην διαδικασία της αλιείας. Τέλος, η ζωή και η συνύπαρξη των επισκεπτών με τους ψαράδες ούτως ώστε να κατανοήσουν τον τρόπο ζωής και την καθημερινότητα των ανθρώπων αυτών (Τσαμουρά, 2023).

Στην προσπάθεια ανάδειξης του αλιευτικού τουρισμού στην περιοχή, πολλοί οργανισμοί καταφεύγουν κατά καιρούς σε πρωτότυπες δράσεις. Χαρακτηριστικά αναφέρεται η δράση της Αιτωλικής Αναπτυξιακής Α.Ε. ΟΤΑ, η οποία στο πλαίσιο του σχεδίου διαπεριφερειακής συνεργασίας «Αλιευτικός Τουρισμός» υλοποίησε στο Μεσολόγγι διήμερη επίδειξη αλιευτικού τουρισμού. Στόχος της επίδειξης ήταν η ανάδειξη της ζωής του αλιέα και η σύνδεση αυτού με τη λιμνοθάλασσα και τα ιστορικά σημεία ενδιαφέροντος του Μεσολογγίου. Στην επίδειξη αυτή συμμετείχαν δημοσιογράφοι που αρθρογραφούν σε εφημερίδες και site πανελλαδικής εμβέλειας (Αιτωλική Αναπτυξιακή, 2023).

3.2.2.3.Θαλάσσιος Τουρισμός

Στην λιμνοθάλασσα Μεσολογγίου – Αιτωλικού καταβάλλονται συνεχώς προσπάθειες ώστε να εξασφαλιστεί η ανάπτυξη του θαλάσσιου τουρισμού. Στόχος είναι η επαφή των επισκεπτών με τον υδάτινο κόσμο και κατ' επέκταση η ενασχόληση αυτών με τις δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα στη λιμνοθάλασσα.

Εδώ και πολλά χρόνια, ο Ναυτικός Όμιλος Μεσολογγίου πορεύεται με σκοπό την προώθηση του θαλάσσιου τουρισμού. Στο πλαίσιο αυτό επιδιώκει και τη φιλοξενία ξένων σωματείων που δραστηριοποιούνται σε θαλάσσια αθλήματα όπως το κανό-καγιάκ. Χαρακτηριστικά αναφέρεται η φιλοξενία 4 αθλητικών σωματείων από τη Βουδαπέστη τον Φεβρουάριο του 2024 με σκοπό την προετοιμασία των αθλητών για τη συμμετοχή τους σε παγκόσμιες και ευρωπαϊκές διοργανώσεις. Ο Ναυτικός Όμιλος Μεσολογγίου αναπτύσσει διαρκώς τις δράσεις του μεταξύ των οποίων συγκαταλέγεται και η κατασκευή σύγχρονου προπονητικού κωπηλατοδρομίου. Ενέργειες όπως η παραπάνω αναμένεται να κεντρίσουν ακόμη περισσότερο το ενδιαφέρον των ντόπιων και των ξένων σχετικά με τα θαλάσσια αθλήματα που λαμβάνουν χώρα στη λιμνοθάλασσα Μεσολογγίου-Αιτωλικού (NafaktiaNews, 2024).

Εκτός από τις αθλητικές δραστηριότητες, η λιμνοθάλασσα ενδείκνυται και για άλλες δράσεις όπως παραδείγματος χάρη οι πλωτές διαδρομές με τη χρήση μικρών βαρκών. Οι μετακινήσεις αυτές βοηθούν τον επισκέπτη να γνωρίσει τα διάφορα νησιά της λιμνοθάλασσας, να βρεθεί στις μικρές πελάδες των ψαράδων και να έρθει σε επαφή με τη γλωρίδα και την πανίδα της περιοχής (Messolonghi by Locals, χ.χ.).

Μια πρωτότυπη δραστηριότητα που παρατηρείται πρόσφατα στη λιμνοθάλασσα και η οποία εντάσσεται στα πλαίσια του θαλάσσιου τουρισμού αφορά το λεγόμενο φωτογραφικό σαφάρι. Πρόκειται στην ουσία για την εξερεύνηση της λιμνοθάλασσας από την πλευρά των επισκεπτών, οι οποίοι στοχεύουν να απαθανατίσουν τους ζώντες οργανισμούς και το μαγευτικό τοπίο μέσα από ιδιαίτερες φωτογραφίες. Με τον τρόπο αυτό, οι επισκέπτες έρχονται σε επαφή με τον υγρότοπο και βιώνουν μια πραγματικά μοναδική εμπειρία (AgrinioPress, 2020).

3.2.2.4.Ιαματικός Τουρισμός

Ο ιαματικός τουρισμός αποτελεί μια εναλλακτική μορφή τουρισμού η οποία στοχεύει στην πρόληψη και τη θεραπεία ασθενειών μέσα από την αξιοποίηση των ιαματικών πηγών. Στην Ελλάδα συναντώνται σήμερα περισσότερες από 750 ιαματικές πηγές, ενώ μεταξύ των ιαματικών προορισμών συγκαταλέγεται και το Μεσολόγγι. Τα ιαματικά νερά του Μεσολογγίου εντοπίζονται στην περιοχή «Αγία Τριάδα», η οποία με τη σειρά της ανήκει στη λιμνοθάλασσα της Κλείσοβας (Τσουλάκης, 2019).

Αξιοποιώντας τις ιδιότητες του πηλού στον πυθμένα της Αγίας Τριάδας, ο Δήμος Ι.Π. Μεσολογγίου κατάφερε το 2018 την αναγνώρισή αυτού ως «ιαματικού φυσικού πόρου» με απόφαση του Υπουργείου Τουρισμού (Παπαδούλα, 2017). Η αναγνώριση αυτή έδωσε νέα αναπτυξιακή και κυρίως τουριστική προοπτική για την περιοχή καθώς ήδη από το 2018 παρατηρήθηκε σημαντική αύξηση στις αφίξεις επισκεπτών. Στο γεγονός αυτό συνετέλεσε καταλυτικά και η συνεργασία μεταξύ του Δήμου Ι.Π. Μεσολογγίου και της Ομοσπονδίας Ρευματοπαθών Ελλάδας, η οποία προώθησε τις ιαματικές ιδιότητες της λιμνοθάλασσας στο εσωτερικό και το εξωτερικό της χώρας (Καρρά, 2018).

Οι ευεργετικές ιδιότητες του ιαματικού πηλού της Αγίας Τριάδας ενδείκνυνται μεταξύ άλλων για ρευματικές παθήσεις, οσφυαλγίες, ισχιαλγίες και παθήσεις του νευρικού συστήματος. Η διαδικασία πρόσβασης στον πηλό είναι εξαιρετικά απλή. Αρχικά πραγματοποιείται το μπάνιο στα θερμά και με υψηλή αλατότητα νερά της λιμνοθάλασσας και στη συνέχεια ακολουθεί η επάλειψη με πηλό σε σημεία του σώματος και η έκθεση στον ήλιο. Με τον τρόπο αυτό δίνεται η ευκαιρία στους επισκέπτες να πραγματοποιήσουν ένα αναζωογονητικό λασπόλουτρο μέσα σε ένα μαγευτικό περιβάλλον όπως αυτό της λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου – Αιτωλικού (Φερεντίνου, 2022).

3.2.2.5.Γαστρονομικός Τουρισμός

Ο γαστρονομικός τουρισμός και πιο συγκεκριμένα η αλιευτική γαστρονομία αποτελεί ένα ακόμη στοιχείο που πρόκειται να γνωρίσει ο επισκέπτης στη λιμνοθάλασσα Μεσολογγίου-Αιτωλικού. Ο αλιευτικός πλούτος και οι συνταγές της λιμνοθάλασσας ποικίλουν και οι ψαράδες της περιοχής είναι πρόθυμοι να μοιραστούν τα μυστικά τους με τους τουρίστες (Τσαμουρά, 2023).

Ανάμεσα στις τεχνικές που χρησιμοποιούν οι ψαράδες, ιδιαίτερη θέση κατέχει το λεγόμενο «σταφνοκάρι». Πρόκειται για ένα αλιευτικό εργαλείο που τοποθετείται επάνω στα πρυάρια, δηλαδή τα παραδοσιακά σκάφη της περιοχής που δεν έχουν καρίνα ώστε να μπορούν να πλέουν στα αβαθή νερά. Μάλιστα, η συγκεκριμένη μέθοδος αλίευσης είναι ενταγμένη στα στοιχεία άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας μας (Γιαννακόπουλος, 2021).

Τα συνηθέστερα ψάρια που αλιεύονται στη λιμνοθάλασσα είναι τα χέλια, τα λαβράκια και η αθερίνα. Οι ψαριές περιλαμβάνουν επίσης τις τσιπούρες, τους γοβιούς και τα διάφορα είδη κεφάλου. Ιδιαίτερη περίπτωση είναι το αυγοτάραχο Μεσολογγίου, το οποίο παράγεται από το θηλυκό κέφαλο που ονομάζεται «μπάφα». Το αυγοτάραχο Μεσολογγίου αποτελεί το μοναδικό ελληνικό αλιευτικό προϊόν ΠΟΠ και ένα από τα ελάχιστα προϊόντα ΠΟΠ αλιευτικής προέλευσης σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση (Βουτσινά, 2022).

Στη λιμνοθάλασσα της Κλείσοβας ο τουρίστας μπορεί να επισκεφθεί και το μοναδικό εργαστήριο παραγωγής του ΠΟΠ αυγοτάραχου Μεσολογγίου. Εκεί δύναται να ενημερωθεί σχετικά με τον τρόπο που πραγματοποιείται η αλίευση του θηλυκού κεφάλου, η επεξεργασία και η συντήρηση του αυγοταράχου καθώς και η μορφοποίηση αυτού μέσα σε κερι (ΠΑΣΚΕΔΙ, 2022).

Ιδιαίτερες συνταγές που πρόκειται να γευτεί ο τουρίστας κατά την παραμονή του στη λιμνοθάλασσα είναι τα αχνιστά χάβαρα, το σπαγγέτι με αυγοτάραχο, το χέλι με άνηθο και κρεμμύδι και το μπουργέτο με λαβράκι. Το τελευταίο πιάτο πρόκειται για μια παραδοσιακή συνταγή, το οποίο φέρει το όνομα του από την ιταλική λέξη «brodetto» που σημαίνει ζωμός. Αντί για λαβράκι μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε και άλλα ψάρια όπως μπακαλιάρος, πέρκα, πεσκανδρίτσα, κοκκινόψαρο, χέλι και σκορπίνα (Τσαμουρά, 2023).

3.2.2.6.Γαμήλιος Τουρισμός

Με μια βόλτα στη λιμνοθάλασσα Μεσολογγίου-Αιτωλικού ο επισκέπτης μπορεί να παρατηρήσει την ύπαρξη πολλών εκκλησιών ιδιαίτερου κάλους, οι οποίες εντοπίζονται πάνω στις νησίδες της λιμνοθάλασσας. Εκκλησιάκια όπως αυτά της Αγίας Τριάδας, της Παναγίας της Φοινικιάς και της Παναγίας της Προκοπανισιώτισσας είναι διαθέσιμα για την τέλεση μυστηρίων, εντούτοις σήμερα παραμένουν αναξιοποίητα κυρίως λόγω της άρνησης της εκκλησίας για πραγματοποίηση μυστηρίων σε ξωκλήσια (TourMarket, 2018). Η συνεργασία μεταξύ της εκκλησίας και της Δημοτικής Αρχής μπορεί να βοηθήσει ώστε να καμφθούν τυχόν προβλήματα που εμποδίζουν τη τέλεση θρησκευτικών και πολιτικών γάμων σε αυτά τα εκκλησιάκια. Με τον τρόπο αυτό δίνεται η δυνατότητα να δημιουργηθεί άμεση επισκεψιμότητα στην περιοχή, ιδιαιτέρως από το εξωτερικό. Παραδείγματα νησιών όπως η Σαντορίνη και η Ρόδος καταδεικνύουν τη σημασία ανάδειξης του γαμήλιου τουρισμού στη λιμνοθάλασσα Μεσολογγίου-Αιτωλικού (TornosNews, 2018).

Κεφάλαιο 4. Πρωτογενής Έρευνα – Ποσοτική Έρευνα

4.1. Μεθοδολογία Έρευνας

4.1.1. Σκοπός Έρευνας και Ερευνητικά Ερωτήματα

Η έρευνα της παρούσας διπλωματικής εργασίας έχει ως σκοπό να παρουσιάσει τη δυνατότητα ανάδειξης του δήμου της Ι.Π. Μεσολογγίου μέσα από την αξιοποίηση της λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου-Αιτωλικού. Η διερεύνηση ενός τέτοιου ζητήματος χαρακτηρίζεται ιδιαίτερος ενδιαφέρουσα εάν ληφθεί υπόψη ότι η ανάδειξη ήπιων μορφών τουρισμού αποτελεί ίσως και τη μοναδική ευκαιρία για μια περιοχή προκειμένου να αναπτυχθεί τουριστικά με τον πλέον ορθολογικό τρόπο.

Για την αναζήτηση πληροφοριών όπου θα οδηγήσουν στην εξυπηρέτηση του παραπάνω σκοπού θεωρείται φρόνιμο να καθοριστούν μια σειρά από επιμέρους ερευνητικοί στόχοι. Οι εν λόγω στόχοι καθορίζουν με μεγαλύτερη ακρίβεια και λεπτομέρεια τα ζητήματα όπου πρόκειται να εξεταστούν σε σχέση με τον τιθέμενο σκοπό. Έτσι, λοιπόν, ως ερευνητικοί στόχοι της παρούσας διπλωματικής εργασίας μπορούμε να ορίσουμε τους εξής:

- Πως διαμορφώνεται η τουριστική περίοδος στο δήμο Ι.Π. Μεσολογγίου.
- Ποιες μορφές εναλλακτικού τουρισμού είναι ήδη ανεπτυγμένες στην ευρύτερη περιοχή του δήμου Ι.Π. Μεσολογγίου και σε τι επίπεδο βρίσκονται.
- Ποιες μορφές εναλλακτικού τουρισμού χρήζουν περαιτέρω αξιοποίησης μέσα από την εκμετάλλευση της λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου-Αιτωλικού.
- Ποιες πιθανές ενέργειες μπορούν να συμβάλλουν στην προσπάθεια τοπικής τουριστικής ανάπτυξης.
- Ποιες θετικές ή αρνητικές επιδράσεις μπορεί να επιφέρουν οι εκάστοτε εναλλακτικές μορφές τουρισμού στην προσπάθεια ανάδειξης της ευρύτερης περιοχής.
- Ποια προβλήματα χρήζουν άμεσης επίλυσης και ποια μέτρα πρέπει να ληφθούν για την προστασία του Εθνικού Πάρκου Λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου – Αιτωλικού.

4.1.2. Μεθοδολογία Έρευνας

Ως έρευνα μπορούμε να ορίσουμε τη συστηματική διερεύνηση δεδομένων και την εξέταση ερωτημάτων με σκοπό την ερμηνεία, τον καθορισμό σχέσεων, τη διεξαγωγή πειραμάτων ή τον έλεγχο υποθέσεων ούτως ώστε να δημιουργηθούν νέες γνώσεις. Οι δυο κεντρικές προσεγγίσεις για τη διεξαγωγή έρευνας είναι η ποιοτική και η ποσοτική (Durberry, 2020).

Η ποιοτική έρευνα σχετίζεται με μια διερευνητική διαδικασία που σκοπό έχει την κατανόηση ενός ανθρώπινου ή κοινωνικού προβλήματος. Η διερεύνηση αυτή επιτυγχάνεται μέσα από την παρατήρηση. Πιο συγκεκριμένα, ο ερευνητής επιδιώκει την εύρεση των αιτιών σχετικά με τα προβλήματα που παρατηρεί, ενώ παράλληλα αναζητά τον τρόπο αντιμετώπισης τους. Ως επί των πλείστων, η ποιοτική έρευνα βασίζεται στη δημιουργία μιας σύνθετης εικόνας διατυπωμένης με λόγια που διεξάγεται σε φυσικό περιβάλλον (Durberry, 2020).

Από την άλλη, η ποσοτική έρευνα είναι κάτι αρκετά πιο ξεκάθαρο. Πρόκειται για έναν τρόπο συγκέντρωσης πληροφοριών μέσα από τη μέτρηση στοιχείων όπως πόσα άτομα έχουν συγκεκριμένες απόψεις, πόσο έντονα αισθάνονται αυτές τις απόψεις και ποια κίνητρα κρύβονται πίσω από αυτές (Ζαφειρόπουλος, 2015). Ο ερευνητής δύναται να χρησιμοποιήσει την ποσοτική έρευνα με σκοπό να αξιολογήσει τις απαντήσεις πάνω σε συγκεκριμένα ερωτήματα και στη συνέχεια να βγάλει πολύτιμα συμπεράσματα. Η ποσοτική έρευνα συχνά θεωρείται καταλληλότερη για τη μελέτη εννοιών που μπορούν να μετρηθούν καθώς και για τη διερεύνηση τυχόν συσχετισμών μεταξύ διαφορετικών μεταβλητών (Creswell, 2013).

Για την υλοποίηση της έρευνας της παρούσας διπλωματικής εργασίας επιλέχθηκε η ποσοτική μέθοδος μέσα από τη χρήση ερωτηματολογίου. Το ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει ερωτήσεις κλειστού και ανοικτού τύπου. Οι απαντήσεις στο σύνολο τους χαρακτηρίζονται από ανωνυμία και κανείς από τους συμμετέχοντες δεν υποχρεώθηκε να θέσει προσωπικές πληροφορίες και στοιχεία. Έπειτα, τα δεδομένα συγκεντρώθηκαν και αναλύθηκαν στατιστικά μέσα από μία περιγραφική στατιστική ανάλυση.

4.1.3. Περιγραφή Δείγματος

Οι συμμετέχοντες στην έρευνα είναι άτομα που ζουν και εργάζονται στον δήμο της Ι.Π. Μεσολογγίου και ως εκ τούτου γνωρίζουν καλύτερα από όλους τις υφιστάμενες συνθήκες γύρω από το Εθνικό Πάρκο Λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου – Αιτωλικού. Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε για την επιλογή των συγκεκριμένων συμμετεχόντων είναι αυτή της δειγματοληψίας ευκολίας, δηλαδή της τεχνικής κατά την οποία οι συμμετέχοντες επιλέγονται με βάση την εύκολη προσβασιμότητα και διαθεσιμότητα τους. Ασκώντας το επάγγελμα του λογιστή την πόλη του Μεσολογγίου είχε τη δυνατότητα να επικοινωνήσει με ελεύθερους επαγγελματίες της αγοράς, με δημοσίους υπαλλήλους σε υπηρεσίες όπως η Δ.Ο.Υ. Μεσολογγίου, το ΕΦΚΑ και το Λιμεναρχείο, με ιδιωτικούς υπαλλήλους σε επιχειρήσεις του δήμου, με άτομα που εργάζονται ως επιστημονικό προσωπικό σε φορείς του δημοσίου. Η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων έγινε μέσω μηνυμάτων ηλεκτρονικού ταχυδρομείου καθώς και μέσω έντυπων ερωτηματολογίων που εκδόθηκαν και μοιράστηκαν. Στη συνέχεια, οι απαντήσεις των έντυπων ερωτηματολογίων ενημερώθηκαν στο λογισμικό διαχείρισης ερευνών του Google Forms.

4.1.4. Τόπος και Χρόνος Υλοποίησης της Έρευνας

Το ερωτηματολόγιο διανεμήθηκε το χρονικό διάστημα από 22/04/2024 έως 10/05/2024. Συμπληρώθηκαν συνολικά 202 ερωτηματολόγια από άτομα που βρισκόντουσαν εκείνο το χρονικό διάστημα στην ευρύτερη περιοχή του δήμου της Ι.Π. Μεσολογγίου.

4.2. Αποτελέσματα Έρευνας

4.2.1. Δημογραφικά Στοιχεία

Το πρώτο μέρος του ερωτηματολογίου έχει άμεση συσχέτιση με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος. Πιο συγκεκριμένα, το δείγμα που έλαβε μέρος στην έρευνα της παρούσας διπλωματικής εργασίας αποτελούνταν συνολικά από 202 άτομα. Οι εν λόγω συμμετέχοντες προέρχονταν από διαφορετικές ηλικίες, φύλο, μορφωτικό και κοινωνικό επίπεδο. Οι συμμετέχοντες διαμένουν εντός των ορίων του δήμου της Ι.Π. Μεσολογγίου και τα επαγγέλματά τους συνδέονται είτε άμεσα είτε έμμεσα με τον τουρισμό. Σε κάθε περίπτωση γνωρίζουν την υφιστάμενη κατάσταση γύρω από το Εθνικό Πάρκο Λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου – Αιτωλικού και ήταν όλοι τους ιδιαίτερα πρόθυμοι ώστε να συμπληρώσουν το ερωτηματολόγιο και να εξαχθούν χρήσιμα συμπεράσματα.

Η πρώτη ερώτηση είχε να κάνει με το φύλο των συμμετεχόντων. Όπως φαίνεται και παρακάτω, οι περισσότεροι συμμετέχοντες ήταν άνδρες. Πιο συγκεκριμένα, οι συμμετέχοντες που ήταν άνδρες ανήλθαν σε 104 άτομα διαμορφώνοντας έτσι το ποσοστό του 51,5%. Τα υπόλοιπα 98 άτομα ήταν γυναίκες συμπληρώνοντας έτσι το 48,5% των συνολικών συμμετεχόντων. Γίνεται αντιληπτό ότι η παρούσα έρευνα είναι αρκετά μοιρασμένη μεταξύ των δυο φύλων, επιδιώκοντας με τον τρόπο αυτό να ακουστούν απόψεις και από τις δυο πλευρές.

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Άνδρας	104	51,50%
Γυναίκα	98	48,50%
Σύνολο	202	100,00%

Πίνακας 1: Φύλο

Η δεύτερη ερώτηση είχε να κάνει με την ηλικία των συμμετεχόντων. Όπως εύκολα γίνεται αντιληπτό, το μεγαλύτερο μέρος των συμμετεχόντων ανήκει στις ηλικιακές ομάδες των «έως 30 ετών και των «31 έως 40 ετών». Οι συμμετέχοντες που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 31 έως 40 ετών ανέρχεται σε ποσοστό 45,6% (92 άτομα), ενώ αυτοί που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα των έως 30 ετών ανέρχονται σε 29,7% (60 άτομα). Στη συνέχεια ακολουθούν όσοι ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα των 41 έως 50 ετών σε ποσοστό 16,8% (34 άτομα) και έπονται οι συμμετέχοντες ηλικίας 51 έως 60 ετών σε ποσοστό 6,4% (13 άτομα). Τέλος, το δείγμα συμπληρώνουν οι συμμετέχοντες ηλικίας άνω των 60 ετών, οι οποίοι κατέχουν το ποσοστό του 1,5% (3 άτομα).

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Έως 30 ετών	60	29,7%
31-40 ετών	92	45,6%
41-50 ετών	34	16,8%
51-60 ετών	13	6,4%
60+ ετών	3	1,5%
Σύνολο	202	100,0%

Πίνακας 2: Ηλικία

Η τρίτη ερώτηση αφορά τον αριθμό των τέκνων των συμμετεχόντων. Το 39,6% των συμμετεχόντων (80 άτομα) είναι γονείς ενός τέκνου, ενώ το 29,2% (59 άτομα) δεν έχει αποκτήσει ακόμη παιδί. Η τρίτη δημοφιλέστερη απάντηση είναι τα δυο τέκνα σε ποσοστό 20,8% (42 άτομα), ενώ ακολουθεί η απάντηση των τριών παιδιών σε ποσοστό 7,9% (16 άτομα). Το μικρότερο ποσοστό συγκεντρώνει η απάντηση των τεσσάρων ή και περισσότερων τέκνων σε ποσοστό 2,5% (5 άτομα). Το γεγονός ότι οι περισσότεροι συμμετέχοντες έχουν ένα παιδί ή δεν έχουν ακόμη αποκτήσει τέκνο δικαιολογείται σε μεγάλο βαθμό από την ηλικία τους.

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Κανένα	59	29,2%
Ένα	80	39,6%
Δυο	42	20,8%
Τρία	16	7,9%
Τέσσερα +	5	2,5%
Σύνολο	202	100,0%

Πίνακας 3: Αριθμός τέκνων

Η τέταρτη ερώτηση αφορά το εκπαιδευτικό επίπεδο των ερωτηθέντων. Οι περισσότεροι συμμετέχοντες λόγω και του νεαρού της ηλικίας τους έχουν σπουδάσει και είναι κάτοχοι πτυχίου πανεπιστημιακής ή τεχνολογικής κατεύθυνσης. Πιο συγκεκριμένα, η κατηγορία αυτή καταλαμβάνει το 50% των απαντήσεων και αποτελείται από 101 άτομα. Το 24,8% των συμμετεχόντων (50 άτομα) συνέχισε ακόμη περισσότερο τις σπουδές του, φτάνοντας έως και την λήψη μεταπτυχιακού τίτλου. Σαράντα έξι συμμετέχοντες είναι κάτοχοι διπλώματος από Ινστιτούτο Επαγγελματικής Κατάρτισης συμπληρώνοντας έτσι το 22,7% του δείγματος. Μικρό είναι το ποσοστό των κατόχων διδακτορικού διπλώματος καθώς μόνο 5 από τους συνολικά 202 συμμετέχοντες παρέμειναν τις σπουδές τους έως εκεί (ποσοστό 2,5%).

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Δημοτικό	0	0,0%
Γυμνάσιο / Λύκειο	0	0,0%
ΙΕΚ	46	22,7%
Πανεπιστήμιο / ΤΕΙ	101	50,0%
Μεταπτυχιακό	50	24,8%
Διδακτορικό	5	2,5%
Σύνολο	202	100,0%

Πίνακας 4: Εκπαιδευτικό επίπεδο

Η πέμπτη ερώτηση αφορά τον τομέα σπουδών των ερωτηθέντων, με τις απαντήσεις που ελήφθησαν να ποικίλουν σημαντικά. Το γεγονός αυτό είναι ιδιαίτερος σημαντικό για την έρευνα καθώς δίνεται η δυνατότητα να εξετάσουμε το ζήτημα της ανάπτυξης του Εθνικού Πάρκου Λιμνοθαλασσών Μεσολογίου – Αιτωλικού από πολλές και διαφορετικές οπτικές γωνίες. Το 30,7% των συμμετεχόντων (62 άτομα) έχει λάβει εκπαίδευση πάνω στα οικονομικά, ενώ ο τουρισμός είναι η δεύτερη δημοφιλέστερη απάντηση σε ποσοστό 23,8% (48 άτομα). Τριάντα τρεις ερωτηθέντες (ποσοστό 16,3%) έχουν σπουδάσει πάνω στη διοίκηση επιχειρήσεων, ενώ το 7,4% των ερωτηθέντων έχουν ασχοληθεί με την αρχαιολογία (15 άτομα). Δέκα τέσσερις ερωτώμενοι έχουν λάβει εκπαίδευση πάνω στο περιβάλλον, ενώ κάτι αντίστοιχο συμβαίνει και με όσους έχουν σπουδάσει την επιστήμη της νομικής (ποσοστό 6,9% για κάθε κατηγορία). Οι υπόλοιποι ερωτώμενοι έχουν σπουδάσει πάνω στη βιολογία (9 άτομα και ποσοστό 4,5%), τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές (6 άτομα και ποσοστό 3%) και το εμπόριο (1 άτομο και ποσοστό 0,5%).

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Τουρισμός	48	23,8%
Περιβάλλον	14	6,9%
Αρχαιολογία	15	7,4%
Οικονομικά	62	30,7%
Διοίκηση Επιχειρήσεων	33	16,3%
Βιολογία	9	4,5%
Η/Υ	6	3,0%
Νομική	14	6,9%
Εμπόριο	1	0,5%
Σύνολο	202	100,0%

Πίνακας 5: Ποιόν τομέα αφορούν οι σπουδές σας;

Η έκτη ερώτηση αφορά την παρακολούθηση σεμιναρίων που σχετίζονται με τον τουρισμό, τον πολιτισμό και το περιβάλλον. Οι περισσότεροι συμμετέχοντες έχουν παρακολουθήσει κάποιο σεμινάριο στα προαναφερθέντα αντικείμενα, γεγονός που ενισχύει ακόμη περισσότερο τη θέση τους πάνω στην έρευνα. Πιο συγκεκριμένα το 103 συμμετέχοντες έχουν παρακολουθήσει έστω και ένα σεμινάριο πάνω στον τουρισμό, ενώ το 69 συμμετέχοντες έχουν παρακολουθήσει σεμινάριο σχετικά με το περιβάλλον. Όσον αφορά τον πολιτισμό, 67 συμμετέχοντες έχουν παρακολουθήσει έστω και ένα σεμινάριο σχετικό με το εν λόγω αντικείμενο. Τέλος, 24 συμμετέχοντες δεν έχουν παρακολουθήσει ποτέ στη ζωή τους κάποιο σεμινάριο στις προαναφερόμενες κατευθύνσεις.

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΩΝ
Τουρισμός	103
Πολιτισμός	67
Περιβάλλον	69
Τίποτα από τα παραπάνω	24

Πίνακας 6: Έχετε παρακολουθήσει σεμινάρια σχετικά με τα εξής;

Η έβδομη ερώτηση αφορά τη θέση του εκάστοτε συμμετέχοντα στον φορέα που απασχολείται. Το μεγαλύτερο ποσοστό των συμμετεχόντων εργάζονται στον ιδιωτικό τομέα ως υπάλληλοι (92 άτομα και ποσοστό 45,5) , ενώ το 26,7% των ερωτηθέντων (54 άτομα) δραστηριοποιούνται ως ελεύθεροι επαγγελματίες. Το 11,9% των συμμετεχόντων (24 άτομα) δραστηριοποιείται σε κάποιον δημόσιο φορέα και το 9,9% (20 άτομα) κατέχει θέση επιστημονικού προσωπικού. Οι υπόλοιποι συμμετέχοντες ανήκουν στις κατηγορίες «Προϊστάμενος/Διευθυντής» (9 άτομα και ποσοστό 4%) και «Μέλος Διοίκησης» (2 άτομα και ποσοστό 1%). Από το σύνολο των ερωτηθέντων μόνο 1 άτομο δήλωσε άνεργο (ποσοστό 0,5%). Σχεδόν όλοι οι συμμετέχοντες στην έρευνα δραστηριοποιούνται επαγγελματικά σε κάποιον τομέα, κάτι το οποίο φέρνει τους ίδιους σε άμεση ή έμμεση επαφή με τους επισκέπτες του δήμου. Το γεγονός αυτό υποδηλώνει την εμπειρική γνώση των ερωτηθέντων σχετικά με τις ανάγκες και τις επιθυμίες των επισκεπτών κατά τη διαμονή τους στον δήμο της Ι.Π. Μεσολογγίου.

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Ιδιωτικός υπάλληλος	92	45,5%
Δημόσιος υπάλληλος	24	11,9%
Προϊστάμενος / Διευθυντής	8	4,0%
Επιστημονικό προσωπικό	20	9,9%
Μέλος Διοίκησης	2	1,0%
Ελεύθερος επαγγελματίας	55	27,2%
Άνεργος	1	0,5%
Σύνολο	202	100,0%

Πίνακας 7: Ποια είναι η θέση σας στον φορέα που απασχολείτε;

Η όγδοη και τελευταία ερώτηση όσον αφορά τα δημογραφικά στοιχεία των ερωτηθέντων αφορά την εργασιακή εμπειρία αυτών. Ογδόντα ένα ερωτώμενοι απάντησαν ότι ο χρόνος απασχόλησης στην ισχύουσα θέση τους ξεπερνάει ή είναι ίσος με τα έντεκα έτη (ποσοστό 40,1%). Το 29,7% του δείγματος (60 άτομα) απάντησε ότι δραστηριοποιείται εργασιακά για έξι έως δέκα έτη, ενώ το 26,2% (53 άτομα) για δυο έως πέντε έτη. Τέλος, μόλις 8 από τους ερωτώμενους απάντησαν ότι απασχολούνται εργασιακά για χρονικό διάστημα έως ένα έτος (ποσοστό 4%). Οι απαντήσεις αυτές υποδηλώνουν ότι οι ερωτώμενοι διαθέτουν εργασιακή εμπειρία και ως εκ τούτου μπορούν να σχηματίσουν άποψη σχετικά με τις ανάγκες των επισκεπτών αναλογιζόμενοι και την παρελθούσα υφιστάμενη κατάσταση.

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ
0-1 έτος	8	4,0%
2-5 έτη	53	26,2%
6-10 έτη	60	29,7%
11+ έτη	81	40,1%
Σύνολο	202	100,0%

Πίνακας 8: Ποιο είναι το διάστημα εργασίας σας στην ισχύουσα θέση;

4.2.2. Βασικό Ερωτηματολόγιο

Το δεύτερο μέρος του ερωτηματολογίου αποτελεί το σημαντικότερο τμήμα του καθώς είναι αυτό που θα μας βοηθήσει να εξάγουμε χρήσιμα συμπεράσματα πάνω στα βασικά ερωτήματα της έρευνας. Πιο συγκεκριμένα, οι ερωτήσεις 9, 10 και 11 βοηθούν ώστε να συλλεχθούν πληροφορίες σχετικά με το πώς διαμορφώνεται η τουριστική περίοδος στο δήμο Ι.Π. Μεσολογγίου. Ακολούθως, οι ερωτήσεις 12 έως 16 συνδράμουν στη συλλογή πληροφοριών σχετικά με τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού και τον βαθμό που αυτές είναι ανεπτυγμένες στον δήμο της Ι.Π. Μεσολογγίου. Στη συνέχεια, η ερώτηση 17 αφορά τις απόψεις των ερωτώμενων σχετικά με τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού που χρήσουν περαιτέρω αξιοποίησης στην περιοχή. Συνεχίζοντας, οι ερωτήσεις 18 έως 24 αφορούν την καταγραφή ιδεών σχετικά με τις πιθανές ενέργειες που πρέπει να διενεργηθούν ώστε να επιτευχθεί η τοπική τουριστική ανάπτυξη. Όσον αφορά την 25η ερώτηση, αυτή εξετάζει την άποψη των συμμετεχόντων σχετικά με τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού και τις επιδράσεις που μπορεί να επιφέρουν στον ευρύτερο δήμο. Τέλος, οι ερωτήσεις 27 και 28 συλλέγουν πληροφορίες σχετικά με τα προβλήματα και τα μέτρα που χρήζουν άμεσης εξέτασης ώστε να προστατευτεί το Εθνικό Πάρκο Λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου – Αιτωλικού.

Περνώντας στο βασικό μέρος του ερωτηματολογίου, η πρώτη ερώτηση αυτού και ένατη συνολικά αναφέρεται στο χρονικό διάστημα που θεωρούν οι ερωτώμενοι ότι διαρκεί η τουριστική περίοδος στον δήμο της Ι.Π. Μεσολογγίου. Σε ποσοστό 53,5% και 108 απαντήσεις, οι συμμετέχοντες στο ερωτηματολόγιο θεωρούν ότι η τουριστική περίοδος κυμαίνεται μεταξύ ενός έως τρεις μήνες. Από την άλλη, 76 ερωτώμενοι (ποσοστό 37,6%) θεωρούν ότι η τουριστική περίοδος διαρκεί από τέσσερις έως έξι μήνες. Τέλος, 18 συμμετέχοντες (ποσοστό 8,9%) απάντησαν ότι η τουριστική περίοδος διαρκεί μεταξύ επτά έως εννέα μήνες, ενώ κανένας από τους ερωτώμενους δεν απάντησε ότι η τουριστική περίοδος διαρκεί από δέκα έως δώδεκα μήνες.

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ
1-3 μήνες	108	53,5%
4-6 μήνες	76	37,6%
7-9 μήνες	18	8,9%
10-12 μήνες	0	0,0%
Σύνολο	202	100,0%

Πίνακας 9: Πόσο διαρκεί η τουριστική περίοδος στον Δήμο Μεσολογγίου;

Η δέκατη ερώτηση αναφέρεται στην εποχή του χρόνου που συγκεντρώνει τον περισσότερο τουρισμό. Μεταξύ των 202 απαντήσεων, οι 115 ερωτώμενοι (ποσοστό 56,9%) θεωρούν ότι το καλοκαίρι είναι αυτό που προσελκύει τους περισσότερους τουρίστες. Σε ποσοστό 34,7% και 70 απαντήσεις η άνοιξη είναι αυτή που συγκεντρώνει τον περισσότερο τουρισμό. Πολύ λιγότεροι ερωτώμενοι και πιο συγκεκριμένα 17 άτομα (ποσοστό 8,4%) θεωρούν το φθινόπωρο ως περισσότερο διαδεδομένη τουριστική εποχή, ενώ κανένας συμμετέχοντας δεν έδωσε ως απάντηση τον χειμώνα.

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Φθινόπωρο	17	8,4%
Χειμώνας	0	0,0%
Άνοιξη	70	34,7%
Καλοκαίρι	115	56,9%
Σύνολο	202	100,0%

Πίνακας 10: Ποια εποχή του χρόνου συγκεντρώνει τον περισσότερο τουρισμό;

Η ενδέκατη ερώτηση περιλαμβάνει τους λόγους σύμφωνα με τους οποίους οι τουρίστες επιλέγουν ως τουριστικό προορισμό τον δήμο της Ι.Π. Μεσολογγίου. Η δημοφιλέστερη απάντηση στην ερώτηση αυτή είναι ο ήλιος και η θάλασσα 107 απαντήσεις. Η δεύτερη δημοφιλέστερη απάντηση αφορά τον θαλάσσιο τουρισμό με 88 απαντήσεις. Ακολουθούν ο πολιτιστικός τουρισμός με 83 απαντήσεις και ο ιαματικός τουρισμός με 80 απαντήσεις. Λιγότερο δημοφιλής αλλά εξίσου σημαντικός χαρακτηρίζεται ο αλιευτικός τουρισμός, ο οποίος συγκεντρώνει 57 απαντήσεις. Ακολουθούν ο γαστρονομικός και ο εκπαιδευτικός τουρισμός με 55 και 37 απαντήσεις αντίστοιχα. Τέλος, ο γαμήλιος τουρισμός συγκεντρώνει 36 απαντήσεις.

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΩΝ
Ήλιος και Θάλασσα	107
Αλιευτικός Τουρισμός	57
Θαλάσσιος Τουρισμός	88
Γαστρονομικός Τουρισμός	55
Γαμήλιος Τουρισμός	36
Ιαματικός Τουρισμός	80
Πολιτιστικός Τουρισμός	83
Εκπαιδευτικός Τουρισμός	37

Πίνακας 11: Για ποιους λόγους οι τουρίστες επιλέγουν τον Δήμο Μεσολογγίου;

Η δωδέκατη ερώτηση είναι ανοικτού τύπου και ζητάει από τους ερωτώμενους να απαντήσουν στο τι γνωρίζουν σχετικά με τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Οι ερωτώμενοι φαίνεται ότι αντιλαμβάνονται τι ακριβώς πρεσβεύουν οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού καθώς οι απαντήσεις που δόθηκαν αναφέρονται στη συνεισφορά αυτών των μορφών ώστε να αντιμετωπιστούν φαινόμενα όπως ο μαζικός τουρισμός και η εποχικότητα. Θεωρούν ότι οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού συνδράμουν στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και τη διατήρηση των οικοσυστημάτων, ενώ τέλος η ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας δύναται να επιτευχθεί μέσα αυτών.

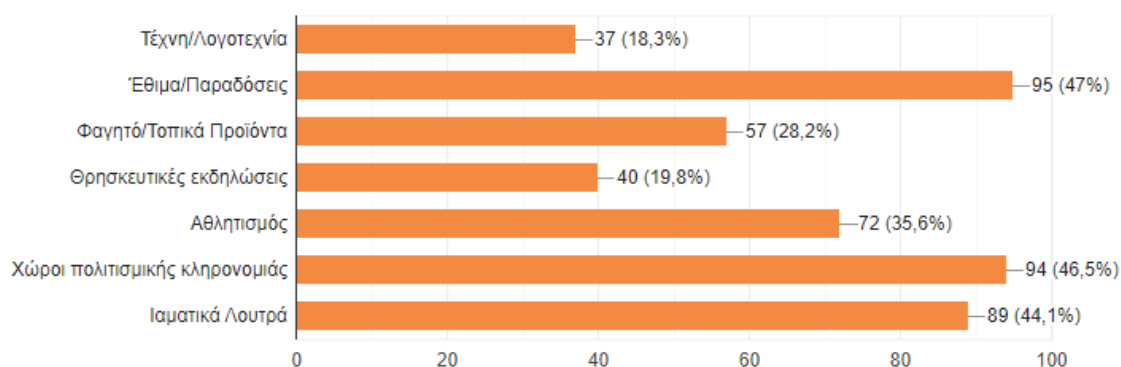
Η δέκατη τρίτη ερώτηση αφορά την άποψη των συμμετεχόντων στην έρευνα σχετικά με τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού και το κατά πόσο αυτές επηρεάζουν την απόφαση των τουριστών ως προς την επίσκεψή τους στον δήμο της Ι.Π. Μεσολογγίου. Το 49,5% των ερωτώμενων (100 άτομα) θεωρούν ότι οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού επηρεάζουν κατά πολύ την απόφαση των τουριστών ώστε να επισκεφτούν τον ομώνυμο δήμο, ενώ το 31,2% (63 άτομα) θεωρούν ότι επηρεάζουν πολύ. Η απάντηση «Μέτρια» συγκεντρώνει 34 απαντήσεις (ποσοστό 16,8%), ενώ η απάντηση «Λίγο» 5 απαντήσεις (ποσοστό 2,5%). Τέλος, η απάντηση «Καθόλου / Πολύ Λίγο» δεν έλαβε καμία προτίμηση.

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Καθόλου / Πολύ Λίγο	0	0,0%
Λίγο	5	2,5%
Μέτρια	34	16,8%
Πολύ	100	49,5%
Πάρα Πολύ	63	31,2%
Σύνολο	202	100,0%

Πίνακας 12: Πιστεύετε ότι οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού επηρεάζουν την απόφαση των τουριστών ώστε να επισκεφτούν τον Δήμο Μεσολογγίου;

Η δέκατη τέταρτη ερώτηση αφορά τα στοιχεία εκείνα που σύμφωνα με τους ερωτώμενους θεωρούνται περισσότερο ελκυστικά για τους τουρίστες. Τα έθιμα και οι παραδόσεις συγκεντρώνουν τις περισσότερες απαντήσεις σε ποσοστό 47%. Ακολουθούν οι απαντήσεις «Χώροι πολιτισμικής κληρονομιάς» σε ποσοστό 46,5% και «Ιαματικά λουτρά» σε ποσοστό 44,1%. Στη συνέχεια ο αθλητισμός συγκεντρώνει το 35,6% των απαντήσεων, ενώ τα φαγητά/τοπικά προϊόντα προτιμήθηκε ως απάντηση από το 28,2% των συμμετεχόντων. Οι θρησκευτικές εκδηλώσεις ακολουθούν σε ποσοστό 19,8% και τέλος η τέχνη/λογοτεχνία συγκεντρώνει το 18,3%.

202 απαντήσεις

Πίνακας 13: Ποια στοιχεία της περιοχής πιστεύετε ότι ελκύουν περισσότερο τους τουρίστες;

Η δέκατη πέμπτη ερώτηση αφορά το βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας με τις παρακάτω φράσεις. Στην πρόταση «Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού μπορούν να συμβάλλουν στην τοπική τουριστική ανάπτυξη» 65 συμμετέχοντες συμφωνούν απόλυτα, 125 συμφωνούν και 12 συμμετέχοντες ούτε διαφωνούν ούτε συμφωνούν. Στην πρόταση «Ο δήμος Μεσολογγίου πρέπει να στραφεί στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού» 61 συμμετέχοντες συμφωνούν απόλυτα, 127 συμφωνούν, 11 συμμετέχοντες ούτε διαφωνούν ούτε συμφωνούν και 2 συμμετέχοντες διαφωνούν. Τέλος, στην πρόταση «Η περιοχή του Εθνικού Πάρκου Λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου – Αιτωλικού επιτρέπει την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού» 65 συμμετέχοντες συμφωνούν απόλυτα, 121 συμφωνούν, 15 συμμετέχοντες ούτε διαφωνούν ούτε συμφωνούν και 1 συμμετέχων διαφωνεί. Η απόκριση των ερωτώμενων στις προαναφερθείσες προτάσεις υποδηλώνουν ξεκάθαρα την επιθυμία αυτών για στροφή στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού και για αξιοποίηση της λιμνοθάλασσας με απώτερο σκοπό την τοπική τουριστική ανάπτυξη.

Κατηγορίες	Διαφωνώ Απόλυτα		Διαφωνώ		Ούτε Διαφωνώ Ούτε Συμφωνώ		Συμφωνώ		Συμφωνώ Απόλυτα		Σύνολο	
	Συμ	%	Συμ	%	Συμ	%	Συμ	%	Συμ	%	Συμ	%
Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού μπορούν να συμβάλλουν στην τοπική τουριστική ανάπτυξη	0	0,0%	0	0,0%	12	5,9%	125	61,9%	65	32,2%	202	100,0%
Ο δήμος Μεσολογγίου πρέπει να στραφεί στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού	0	0,0%	2	1,0%	11	5,4%	128	63,4%	61	30,2%	202	100,0%
Η περιοχή του Εθνικού Πάρκου Λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου – Αιτωλικού επιτρέπει την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού	0	0,0%	1	0,5%	15	7,4%	121	59,9%	65	32,2%	202	100,0%

Πίνακας 14: Δηλώστε τον βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας σας με τα παρακάτω

Η δέκατη έκτη ερώτηση εστιάζει στον βαθμό που κατά τους ερωτώμενους θεωρείται ότι είναι ανεπτυγμένες ορισμένες μορφές εναλλακτικού τουρισμού στη λιμνοθάλασσα Μεσολογγίου – Αιτωλικού. Από τις απαντήσεις που δόθηκαν καταδεικνύεται εμφανώς η δυσαρέσκεια των συμμετεχόντων ως προς τον βαθμό της ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Πιο συγκεκριμένα, ο οικοτουρισμός θεωρείται λίγο έως μέτρια ανεπτυγμένος καθώς από τους 202 συμμετέχοντες, οι 90 έδωσαν την απάντηση «Λίγο» και οι 68 την απάντηση «Μέτρια». Λίγο έως μέτρια ανεπτυγμένος θεωρείται και ο θαλάσσιος τουρισμός με 85 και 76 απαντήσεις αντίστοιχα. Ο εκπαιδευτικός τουρισμός θεωρείται επίσης λίγο έως μέτρια ανεπτυγμένος καθώς 81 συμμετέχοντες έδωσαν την απάντηση «Λίγο» και οι 67 την απάντηση «Μέτρια». Όσον αφορά τον αλιευτικό, τον γαστρονομικό και τον θρησκευτικό τουρισμό, οι απαντήσεις τείνουν εμφανώς προς το «λίγο». Αναλυτικότερα, ο αλιευτικός τουρισμός συγκέντρωσε 96 ψήφους στην απάντηση «Λίγο», ο γαστρονομικός 87 ψήφους και ο θρησκευτικός 85. Τέλος, ο ιαματικός και ο πολιτιστικός τουρισμός θεωρούνται ως επί το πλείστον μέτρια ανεπτυγμένοι καθώς η δημοφιλέστερη απάντηση που έλαβαν ήταν η «Μέτρια» με 87 και 94 ψήφους αντίστοιχα.

Κατηγορίες	Καθόλου / Πολύ Λίγο		Λίγο		Μέτρια		Πολύ		Πάρα Πολύ		Σύνολο	
	Συμ	%	Συμ	%	Συμ	%	Συμ	%	Συμ	%	Συμ	%
Οικοτουρισμός	30	14,9%	90	44,6%	68	33,7%	13	6,4%	1	0,5%	202	100,0%
Αλιευτικός Τουρισμός	29	14,4%	96	47,5%	59	29,2%	16	7,9%	2	1,0%	202	100,0%
Θαλάσσιος Τουρισμός	27	13,4%	85	42,1%	76	37,6%	13	6,4%	1	0,5%	202	100,0%
Γαστρονομικός Τουρισμός	45	22,3%	87	43,1%	55	27,2%	14	6,9%	1	0,5%	202	100,0%
Θρησκευτικός Τουρισμός	45	22,3%	85	42,1%	58	28,7%	12	5,9%	2	1,0%	202	100,0%
Ιαματικός Τουρισμός	26	12,9%	69	34,2%	87	43,1%	19	9,4%	1	0,5%	202	100,0%
Πολιτιστικός Τουρισμός	28	13,9%	58	28,7%	94	46,5%	21	10,4%	1	0,5%	202	100,0%
Εκπαιδευτικός Τουρισμός	35	17,3%	81	40,1%	67	33,2%	17	8,4%	2	1,0%	202	100,0%

Πίνακας 15: Σε τι βαθμό θεωρείτε ότι είναι ανεπτυγμένες οι παρακάτω μορφές εναλλακτικού τουρισμού στην περιοχή του Εθνικού Πάρκου Λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου – Αιτωλικού;

Η δέκατη έβδομη ερώτηση εστιάζει στον βαθμό που οι ερωτώμενοι θεωρούν ότι πρέπει να αναπτυχθούν ορισμένες εναλλακτικές μορφές τουρισμού πλησίον της λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου – Αιτωλικού. Από τα αποτελέσματα στην ερώτηση αυτή φανερώνεται η επιθυμία των ερωτώμενων για ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού σε πολύ έως πάρα πολύ μεγάλο επίπεδο.

Κατηγορίες	Καθόλου / Πολύ Λίγο		Λίγο		Μέτρια		Πολύ		Πάρα Πολύ		Σύνολο	
	Συμ	%	Συμ	%	Συμ	%	Συμ	%	Συμ	%	Συμ	%
Οικοτουρισμός	0	0,0%	0	0,0%	21	10,4%	114	56,4%	67	33,2%	202	100,0%
Αλιευτικός Τουρισμός	0	0,0%	0	0,0%	20	9,9%	100	49,5%	82	40,6%	202	100,0%
Θαλάσσιος Τουρισμός	0	0,0%	0	0,0%	21	10,4%	91	45,0%	90	44,6%	202	100,0%
Γαστρονομικός Τουρισμός	0	0,0%	2	1,0%	49	24,3%	96	47,5%	55	27,2%	202	100,0%
Γαμήλιος Τουρισμός	0	0,0%	6	3,0%	59	29,2%	89	44,1%	48	23,8%	202	100,0%
Ιαματικός Τουρισμός	0	0,0%	0	0,0%	19	9,4%	98	48,5%	85	42,1%	202	100,0%
Πολιτιστικός Τουρισμός	0	0,0%	0	0,0%	19	9,4%	109	54,0%	74	36,6%	202	100,0%
Εκπαιδευτικός Τουρισμός	0	0,0%	0	0,0%	22	10,9%	114	56,4%	66	32,7%	202	100,0%

Πίνακας 16: Σε τι βαθμό θεωρείτε πως θα πρέπει να αναπτυχθούν οι παρακάτω μορφές εναλλακτικού τουρισμού στην περιοχή του Εθνικού Πάρκου Λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου – Αιτωλικού;

Η δέκατη όγδοη ερώτηση αφορά το βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας με τις παρακάτω φράσεις. Στην πρόταση «Το εθνικό πάρκο λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου – Αιτωλικού προστατεύει τη βιοποικιλότητα του τόπου» 57 συμμετέχοντες συμφωνούν απόλυτα, 128 συμμετέχοντες συμφωνούν απλώς και 17 συμμετέχοντες διατηρούν ουδέτερη στάση. Στην πρόταση «Το εθνικό πάρκο λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου – Αιτωλικού συμβάλει στην οικολογική ευαισθητοποίηση των πολιτών» 62 συμμετέχοντες συμφωνούν απόλυτα, 107 συμμετέχοντες συμφωνούν απλώς και 33 συμμετέχοντες ούτε συμφωνούν ούτε διαφωνούν. Στην πρόταση «Το εθνικό πάρκο λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου – Αιτωλικού συμβάλει στην οικονομική ανάπτυξη του τόπου» 67 συμμετέχοντες συμφωνούν απόλυτα, 108 συμμετέχοντες συμφωνούν απλώς και 27 συμμετέχοντες διατηρούν ουδέτερη στάση. Στην πρόταση «Το εθνικό πάρκο λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου – Αιτωλικού υποστηρίζει τις δράσεις αναψυχής των κατοίκων» 60 συμμετέχοντες συμφωνούν απόλυτα, 118 συμμετέχοντες συμφωνούν απλώς και 24 συμμετέχοντες ούτε συμφωνούν ούτε διαφωνούν. Στην πρόταση «Το εθνικό πάρκο λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου – Αιτωλικού υποστηρίζει τις δράσεις αναψυχής των επισκεπτών » 59 συμμετέχοντες συμφωνούν απόλυτα, 120 συμμετέχοντες συμφωνούν απλώς και 23 συμμετέχοντες παραμένουν ουδέτεροι. Στην πρόταση «Το εθνικό πάρκο λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου – Αιτωλικού αποτελεί λόγο επίσκεψης της ευρύτερης περιοχής» 68 συμμετέχοντες συμφωνούν απόλυτα, 115 συμμετέχοντες συμφωνούν απλώς και 19 συμμετέχοντες διατηρούν ουδέτερη στάση. Το γεγονός ότι οι ερωτώμενοι δεν διαφωνούν σε προτάσεις όπως οι παραπάνω υποδεικνύει ότι οι ίδιοι αντιλαμβάνονται το εθνικό πάρκο λιμνοθαλασσών ως μοχλό για την οικονομική ανάπτυξη του τόπου καθώς και ως μέσο για την περιβαλλοντική προστασία της ευρύτερης περιοχής.

Το Εθνικό Πάρκο Λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου - Αιτωλικού	Διαφωνώ Απόλυτα		Διαφωνώ		Ούτε Διαφωνώ Ούτε Συμφωνώ		Συμφωνώ		Συμφωνώ Απόλυτα		Σύνολο	
	Συμ	%	Συμ	%	Συμ	%	Συμ	%	Συμ	%	Συμ	%
Προστατεύει τη βιοποικιλότητα του τόπου	0	0,0%	0	0,0%	17	8,4%	128	63,4%	57	28,2%	202	100,0%
Συμβάλλει στην οικολογική ευαισθητοποίηση των πολιτών	0	0,0%	0	0,0%	33	16,3%	107	53,0%	62	30,7%	202	100,0%
Συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη του τόπου	0	0,0%	0	0,0%	27	13,4%	108	53,5%	67	33,2%	202	100,0%
Υποστηρίζει τις δράσεις αναψυχής των κατοίκων	0	0,0%	0	0,0%	24	11,9%	118	58,4%	60	29,7%	202	100,0%
Υποστηρίζει τις δράσεις αναψυχής των επισκεπτών	0	0,0%	0	0,0%	23	11,4%	120	59,4%	59	29,2%	202	100,0%
Αποτελεί λόγο επίσκεψης της ευρύτερης περιοχής	0	0,0%	0	0,0%	19	9,4%	115	56,9%	68	33,7%	202	100,0%

Πίνακας 17: Δηλώστε το βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας σας με τα παρακάτω. Το Εθνικό Πάρκο Λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου - Αιτωλικού...

Η δέκατη ένατη ερώτηση αναφέρεται στον βαθμό ικανοποίησης των ερωτώμενων σχετικά με τις μέχρι τώρα ενέργειες του Φορέα Διαχείρισης του Εθνικού Πάρκου Λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου-Αιτωλικού. Το 49% του δείγματος (99 άτομα) απάντησε ότι δεν είναι ικανοποιημένο από τις έως σήμερα δράσεις του Φορέα, ενώ το 24,8% των συμμετεχόντων (50 άτομα) παραμένει ικανοποιημένο. Το υπόλοιπο 26,2% του δείγματος (53 άτομα) απάντησαν ότι δεν γνωρίζουν σχετικά με τις δράσεις του Φορέα και ως εκ τούτου δεν απαντούν.

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Ναι	50	24,8%
Όχι	99	49,0%
Δεν γνωρίζω / Δεν απαντώ	53	26,2%
Σύνολο	202	100,0%

Πίνακας 18: Είστε ικανοποιημένοι από τις μέχρι τώρα ενέργειες του Φορέα Διαχείρισης του Εθνικού Πάρκου Λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου - Αιτωλικού;

Η εικοστή ερώτηση απευθύνεται σε όσους απάντησαν ότι δεν έχουν μείνει ικανοποιημένοι από τις μέχρι τώρα δράσεις του Φορέα ζητώντας τους να τεκμηριώσουν τους λόγους για τους οποίους συμβαίνει κάτι τέτοιο. Οι συνηθέστερες απαντήσεις που ελήφθησαν στην ερώτηση αυτή εστιάζουν στην ελλιπή προσπάθεια από πλευράς του Φορέα ώστε να διεκδικήσει τους οικονομικούς πόρους που απαιτούνται για την αναβάθμιση της λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου – Αιτωλικού. Επιπροσθέτως, αναφορά γίνεται και στις λιγοστές δράσεις που πραγματοποιούνται για την καθαριότητα του χώρου πλησίον της λιμνοθάλασσας. Η ελλιπής προσπάθεια πληροφόρησης των επισκεπτών σχετικά με τις δράσεις που μπορούν να πραγματοποιήσουν στην ευρύτερη περιοχή αποτελεί επίσης μια συχνή απάντηση. Τέλος, η μη συστηματική εμπλοκή του Φορέα σε δράσεις σχετικές με την προστασία των ζώντων οργανισμών της λιμνοθάλασσας είναι κάτι που δυσαρεστεί αρκετά τους ερωτώμενους.

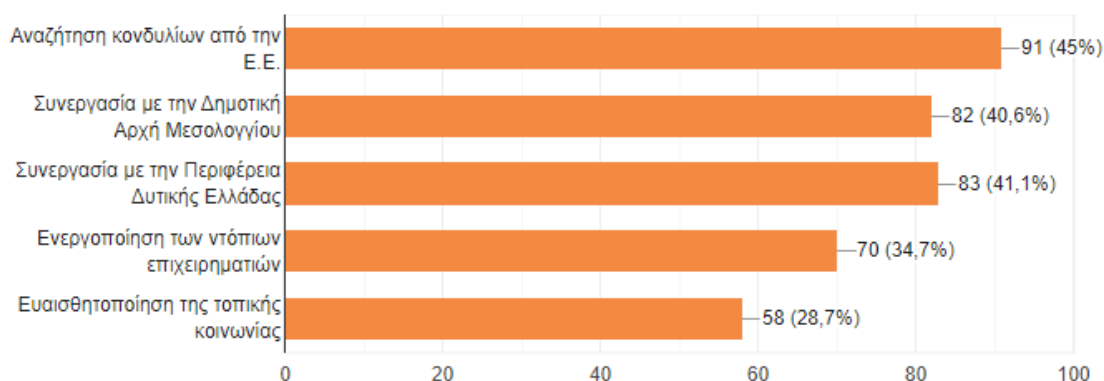
Η εικοστή πρώτη ερώτηση ζητάει από τους συμμετέχοντες σχετικά με το αν πιστεύουν ότι ο Φορέας Διαχείρισης θα πρέπει να αναλάβει περισσότερες πρωτοβουλίες όσον αφορά την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Το μεγαλύτερο μέρος των συμμετεχόντων (79,7% ήτοι 161 άτομα) τάσσεται υπέρ της ουσιαστικότερης συμμετοχής του Φορέα θεωρώντας ότι οι μέχρι πρότινος ενέργειες του δεν ανταποκρίνονται στο θεσμικό του ρόλο. Αντιθέτως, λίγοι είναι αυτοί που θεωρούν ότι ο Φορέας ανταποκρίνεται πλήρως στο έργο του (5% ήτοι 10 άτομα). Αξίζει να σημειωθεί ότι 31 συμμετέχοντες (ποσοστό 15,3%) επέλεξαν να μην λάβουν θέση στο ερώτημα αυτό.

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Ναι	161	79,7%
Όχι	10	5,0%
Δεν γνωρίζω / Δεν απαντώ	31	15,3%
Σύνολο	202	100,0%

Πίνακας 19: Θεωρείτε ότι ο Φορέας Διαχείρισης του Εθνικού Πάρκου Λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου - Αιτωλικού θα πρέπει να αναλάβει περισσότερες πρωτοβουλίες όσον αφορά την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού;

Η εικοστή δεύτερη ερώτηση εξετάζει την αναζήτηση του βέλτιστου τρόπου κατά τον οποίο ο Φορέας Διαχείρισης του Εθνικού Πάρκου θα μπορέσει να συμβάλει στην ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Η αναζήτηση κονδυλίων από την Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί τη δημοφιλέστερη απάντηση, ενώ η συνεργασία με την Δημοτική Αρχή του Μεσολογγίου και την Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδος συγκεντρώνουν επίσης αρκετές ψήφους. Η ενεργοποίηση των ντόπιων επιχειρηματιών και η ευαισθητοποίηση των απλών πολιτών έπονται σε ψήφους, ωστόσο θεωρούνται αρκετά σημαντικές ενέργειες.

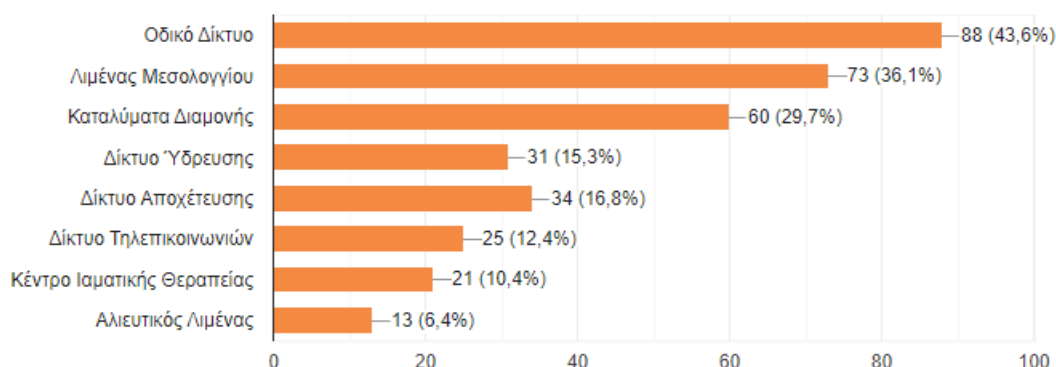
202 απαντήσεις

Πίνακας 20: Με ποιον τρόπο θεωρείτε ότι ο Φορέας Διαχείρισης του Εθνικού Πάρκου Λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου-Αιτωλικού μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού;

Η εικοστή τρίτη ερώτηση αφορά τις υποδομές που χρήσουν βελτίωσης για τη στήριξη του έργου περί ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Η δημοφιλέστερη απάντηση σχετίζεται με το οδικό δίκτυο τα προβλήματα του οποίου προκαλούν την έντονη δυσαρέσκεια των ερωτώμενων. Ακολουθεί ο λιμένας της πόλης με 73 απαντήσεις κάτι το οποίο υποδηλώνει την άμεση ανάγκη για επέκταση αυτού στο πλαίσιο της αναβάθμισης του θαλάσσιου τουρισμού. Τα καταλύματα διαμονής συγκέντρωσαν το 29,7% των απαντήσεων, ενώ το δίκτυο αποχέτευσης το 15,3% των απαντήσεων. Στη συνέχεια έπονται υποδομές όπως το δίκτυο ύδρευσης και το δίκτυο τηλεπικοινωνιών. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί η επιθυμία του δείγματος για βελτίωση των υποδομών που σχετίζονται με τον ιαματικό και τον αλιευτικό τουρισμό.

202 απαντήσεις

Πίνακας 21: Ποιες υποδομές χρήζουν βελτίωσης για την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού;

Η εικοστή τέταρτη ερώτηση αφορά τις υπηρεσίες προς τους πολίτες οι οποίες χρήζουν βελτίωσης για την ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Οι δημοφιλέστερες απαντήσεις αφορούν την ποιότητα των προσφερόμενων υπηρεσιών από πλευράς τουριστικών επιχειρήσεων/γραφείων καθώς και την ποιότητα των υπηρεσιών από πλευράς αθλητικών σωματείων. Εξίσου σημαντική καθίσταται και η αναβάθμιση του δικτύου συγκοινωνιών καθώς ακόμη και υπηρεσίες ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης. Επίσης, οι γραφειοκρατικές διαδικασίες κατά την έλευση σκαφών στη μαρίνα της πόλης αποτελεί ένα συχνό φαινόμενο που έχει παρατηρηθεί από το δείγμα και το οποίο χρήζει αναβάθμισης. Παρακάτω γίνονται αντιληπτές όλες εκείνες οι υπηρεσίες που οι συμμετέχοντες στην έρευνα θεωρούν ότι πρέπει να αναβαθμιστούν τόσο για το δικό τους καλό όσο και για το καλό των τουριστών.

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Επιχειρήσεις εστίασης	16	7,1%
Καφέ / Μπαρ	15	6,7%
Τουριστικές επιχειρήσεις/Τουριστικά γραφεία	31	13,8%
Αθλητικά σωματεία θαλάσσιων σπορ	26	11,6%
Συγκοινωνίες	23	10,3%
Νοσοκομείο	23	10,3%
Γραφειοκρατία στον λιμένα	21	9,4%
Εμπορικά καταστήματα	15	6,7%
Επέκταση λιμανιού	17	7,6%
Εξυπηρέτηση ΑΜΕΑ	14	6,3%
Παιδότοποι	10	4,5%
Ψηφιακή ενημέρωση για δράσεις στη λιμνοθάλασσα	9	4,0%
Πληροφόρηση για ιαματικό τουρισμό	4	1,8%
Σύνολο	224	100,0%

Πίνακας 22: Ποιες υπηρεσίες προς τους τουρίστες χρήζουν βελτίωσης για την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού;

Η εικοστή πέμπτη ερώτηση εστιάζει στις επιδράσεις που θα επιφέρει η ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού σε κοινωνικό, οικονομικό, περιβαλλοντικό και πολιτισμικό επίπεδο. Και στους τέσσερις αυτούς τομείς οι ερωτώμενοι θεωρούν ότι οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού θα λειτουργήσουν με τρόπο θετικό, καταδεικνύοντας έτσι την προτίμηση τους στον εναλλακτικό τουρισμό.

Κατηγορίες	Έντονα Αρνητικές		Αρνητικές		Ουδέτερες		Θετικές		Έντονα Θετικές		Σύνολο	
	Συμ	%	Συμ	%	Συμ	%	Συμ	%	Συμ	%	Συμ	%
Κοινωνικές	0	0,0%	2	1,0%	43	21,3%	106	52,5%	51	25,2%	202	100,0%
Οικονομικές	0	0,0%	0	0,0%	19	9,4%	109	54,0%	74	36,6%	202	100,0%
Περιβαλλοντικές	4	2,0%	10	5,0%	47	23,3%	92	45,5%	49	24,3%	202	100,0%
Πολιτισμικές	0	0,0%	2	1,0%	33	16,3%	114	56,4%	53	26,2%	202	100,0%

Πίνακας 23: Ποιες επιδράσεις θεωρείτε ότι θα έχει η ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού στην προστατευόμενη περιοχή του Εθνικού Πάρκου Λιμνοθαλασσών Μεσολογίου-Αιτωλικού;

Η εικοστή έκτη ερώτηση είναι ανοικτού τύπου και ζητάει από τους ερωτώμενους να περιγράψουν τις ανθρώπινες δραστηριότητες που πρέπει να σταματήσουν άμεσα πλησίον περιοχής της λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου – Αιτωλικού. Οι περισσότεροι ερωτώμενοι εστιάζουν στην κυνηγητική δραστηριότητα των επίδοξων κυνηγών, οι οποίοι εν τη απουσία του αρμόδιου Φορέα δρουν ανενόχλητοι. Εξίσου δημοφιλής απάντηση είναι και αυτή της παράνομης αλιείας. Γίνεται, λοιπόν, αντιληπτό ότι οι δραστηριότητες αυτές πλησίον της λιμνοθάλασσας έχουν ως αποτέλεσμα την καταστροφή της πανίδας και γενικότερα του οικοσυστήματος. Μια ακόμη δημοφιλής απάντηση είναι και αυτή της μόλυνσης των υδάτων από σκουπίδια όπως σιγάρα και άλλα αντικείμενα. Τέλος, η στάθμευση οχημάτων σε παράνομους χώρους προβληματίζει εξίσου τους ερωτώμενους υποστηρίζοντας ότι σε μια περιοχή με πληθώρα χώρων ελεύθερης στάθμευσης δεν θα πρέπει ορισμένοι επιτήδριοι να προσβάλουν την φυσική ομορφιά του υγροβιότοπου και να θέτουν σε κίνδυνο τις ζωές αθώων ανθρώπων.

Η εικοστή έβδομη ερώτηση είναι και αυτή ανοικτού τύπου ζητώντας από τους ερωτώμενους να περιγράψουν τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει το Εθνικό Πάρκο Λιμνοθαλασσών. Η εναπόθεση των λυμάτων από τον βιολογικό καθαρισμό του Αιτωλικού σε τμήμα της λιμνοθάλασσας και η αυθαίρετη καταπάτηση της δημόσιας γης προβληματίζουν σημαντικά τους ερωτώμενους. Επιπροσθέτως, η απόθεση μεγάλων ποσοτήτων πλαστικών, οικιακών συσκευών και κλαδεμάτων γύρω από την λιμνοθάλασσα εδώ και δεκαετίες δημιουργούν μια εικόνα δυσαρέσκειας στα μέλη του δείγματος. Τέλος, ο ελλιπής φωτισμός της περιοχής πλησίον του πάρκου σε συνδυασμό με την ελλιπή αστυνόμευση σε αυτήν δημιουργούν ένα κλίμα ανασφάλειας στους κατοίκους, οι οποίοι συχνά γίνονται θύματα μικροκλοπών.

Η εικοστή όγδοη και τελευταία ερώτηση ζητάει από τους ερωτώμενους να απαντήσουν σχετικά με τα σημαντικότερα μέτρα που πρέπει να ληφθούν για την προστασία πάρκου. Η αποκατάσταση της ομαλής λειτουργίας του υδάτινου οικοσυστήματος μέσα από έργα αποχέτευσης και αποστράγγισης των αντλιοστασίων καθώς επίσης η άρση αναχωμάτων σε τμήματα της λιμνοθάλασσας με σκοπό τον περιορισμό των μολυσματικών εστιών κρίνονται κομβικής σημασίας. Από την άλλη, αρκετοί ερωτώμενοι εστιάζουν στην ανάπτυξη δράσεων ενημέρωσης σχετικά με το περιβάλλον και την αειφόρο ανάπτυξη θεωρώντας ότι με τον τρόπο αυτό θα επιτευχθεί η ευαισθητοποίηση και η ενεργοποίηση της τοπικής κοινωνίας και των επισκεπτών. Το πρόβλημα της καθαριότητας τέθηκε σε προηγούμενες ερωτήσεις και ως εκ τούτου η πρόσληψη οδοκαθαριστών με σκοπό την περιποίηση της διαδρομής πλησίον της λιμνοθάλασσας αποτελεί επιτακτικό έργο. Τέλος, η ανάπτυξη προγραμμάτων φύλαξης και επόπτευσης του υγροβιότοπου θα καταπολεμήσει φαινόμενα παραβατικών συμπεριφορών.

Κεφάλαιο 5. Συμπεράσματα και Προτάσεις

5.1. Συμπεράσματα Έρευνας

Η παρούσα διπλωματική εργασία έχει ως σκοπό να παρουσιάσει τη δυνατότητα ανάδειξης του δήμου της Ι.Π. Μεσολογγίου μέσα από την αξιοποίηση της λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου-Αιτωλικού. Η διερεύνηση ενός τέτοιου ζητήματος χαρακτηρίζεται ιδιαίτερος ενδιαφέρουσα εάν ληφθεί υπόψη ότι η ανάδειξη ήπιων μορφών τουρισμού αποτελεί ίσως και τη μοναδική ευκαιρία για μια περιοχή προκειμένου να αναπτυχθεί τουριστικά με τον πλέον ορθολογικό τρόπο.

Η ποσοτική έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε πολίτες του δήμου της Ι.Π. Μεσολογγίου βοήθησε στην εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων. Τα άτομα που έλαβαν μέρος στην έρευνα είναι άνδρες και γυναίκες όλων των ηλικιών, οι οποίοι ζουν και εργάζονται στον ομώνυμο δήμο. Πρόκειται για άτομα που είτε δεν έχουν αποκτήσει ακόμη κάποιο τέκνο είτε είναι γονείς ενός ή και περισσότερων παιδιών. Τα εν λόγω άτομα γνωρίζουν εις βάθος τα καλώς και τα κακώς κείμενα γύρω από τον τουρισμό στην περιοχή κυρίως μέσα από την εργασιακή τους εμπειρία και την καθημερινή τους συναναστροφή με τους επισκέπτες της πόλης. Η προθυμία τους να συμπληρώσουν το ερωτηματολόγιο εκφράζει σε μεγάλο βαθμό και την επιθυμία τους να αναδειχθεί ο ευρύτερος δήμος μέσα από την αξιοποίηση της λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου-Αιτωλικού. Δεν πρέπει να ξεχνάμε βέβαια ότι τα εν λόγω άτομα διαμένουν μόνιμα στο δήμο και ως εκ τούτου οποιαδήποτε τουριστική ανάπτυξη δεν θέλουν να θέσει σε κίνδυνο την κοινωνική, οικονομική, περιβαλλοντική και πολιτισμική υπόσταση της περιοχής.

Από τα αποτελέσματα της έρευνας προκύπτει ότι η τουριστική περίοδος στον δήμο της Ι.Π. Μεσολογγίου αναπτύσσεται κυρίως κατά τους καλοκαιρινούς μήνες. Το Μεσολόγγι βέβαια θεωρείται τουριστικός προορισμός και την περίοδο της άνοιξης κυρίως λόγω των εορτών εξόδου της πόλης σε συνδυασμό με τις πασχαλινές εξορμήσεις. Τα στοιχεία εκείνα που προσελκύουν τουρίστες στον δήμο είναι ο ήλιος και η θάλασσα καθώς επίσης οι δραστηριότητες που μπορούν να πραγματοποιηθούν στα πλαίσια του θαλάσσιου, του ιαματικού, του πολιτιστικού και του αλιευτικού τουρισμού.

Οι ερωτώμενοι θεωρούν ότι οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού μπορούν να συμβάλουν στην τουριστική ανάπτυξη του δήμου Μεσολογγίου και ότι οι αρμόδιοι θα πρέπει να στραφούν στον εναλλακτικό τουρισμό μέσα από την αξιοποίηση του Εθνικού Πάρκου Λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου – Αιτωλικού. Προς το παρόν, οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού πλησίον της λιμνοθάλασσας δεν έχουν αναπτυχθεί στο βαθμό που επιθυμούν οι πολίτες καθώς οι ίδιοι θεωρούν ότι υπάρχουν μεγάλα περιθώρια βελτίωσης. Σε κάθε περίπτωση, οι ερωτώμενοι επιθυμούν την αξιοποίηση του εθνικού πάρκου όχι όμως με κάθε κόστος. Η ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού στο εθνικό πάρκο θα πρέπει να διενεργηθεί με γνώμονα την προστασία της βιοποικιλότητας του τόπου και να συμβάλει στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής.

Ο Φορέας Διαχείρισης του Εθνικού Πάρκου Λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου-Αιτωλικού θεωρείται ο επικρατέστερος για την ενεργοποίηση του σχεδίου ανάπτυξης του πάρκου. Οι μέχρι τώρα ενέργειες του Φορέα δεν ικανοποιούν την τοπική κοινωνία, η οποία θεωρεί ότι ο Φορέας οφείλει να αναλάβει περισσότερες πρωτοβουλίες. Η διεκδίκηση κονδυλίων από την Ευρωπαϊκή Ένωση, οι καμπάνιες ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης των πολιτών γύρω από θέματα που άπτονται της λιμνοθάλασσας, οι δράσεις για την καθαριότητα του χώρου και την προστασία των ζώντων οργανισμών αποτελούν ορισμένες μόνο ενέργειες που οι πολίτες θα ήθελαν να δουν από τον Φορέα. Όλα τα παραπάνω δύναται να επιτευχθούν μέσα από την στενή συνεργασία του Φορέα με την Δημοτική Αρχή του τόπου, την Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, τους ντόπιους επιχειρηματίες και τους απλούς πολίτες.

Όσον αφορά τις υποδομές εκείνες που χρήζουν άμεσης επέμβασης για την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού αναφέρονται μεταξύ άλλων οι ακόλουθες. Ο λιμένας στην πόλη του Μεσολογγίου δέχεται ετησίως πληθώρα σκαφών, τα οποία σε πολλές περιπτώσεις αδυνατεί να εξυπηρετήσει. Επιπροσθέτως, η απουσία κέντρου ιαματικής θεραπείας δεν επιτρέπει την επιθυμητή ανάπτυξη του ιαματικού τουρισμού. Ο εκσυγχρονισμός του αλιευτικού λιμένα και η δημιουργία εγκαταστάσεων για την εισροή επισκεπτών που επιθυμούν να έρθουν πιο κοντά στην αλιεία αποτελεί επίσης ένα σημαντικό έργο. Όλα τα παραπάνω δεν πρόκειται να καρποφορήσουν βέβαια εάν προηγουμένως δεν ληφθούν μέτρα για την ανακατασκευή των οδοστρωμάτων περιμετρικά της λιμνοθάλασσας, τον εκσυγχρονισμό των καταλυμάτων διαμονής και την αντιμετώπιση των συχνών προβλημάτων στα δίκτυα ύδρευσης, αποχέτευσης και τηλεπικοινωνιών.

Εκτός από την ανάπτυξη των υποδομών, σημαντική ορίζεται και η αναβάθμιση των υπηρεσιών. Αρχικά, η εξάλειψη των γραφειοκρατικών διαδικασιών κατά την επίσκεψη σκαφών στον λιμένα Μεσολογγίου αναμένεται να εξοικονομήσει αρκετό χρόνο στους επισκέπτες που επιθυμούν να επισκεφτούν την περιοχή. Επιπροσθέτως, η αξιοποίηση της τεχνολογίας με σκοπό τον εκσυγχρονισμό του τρόπου ενημέρωσης των επισκεπτών αναμένεται να κεντρίσει το ενδιαφέρον ολοένα και περισσότερων επισκεπτών. Ακόμη, η όσο το δυνατόν καλύτερη εξυπηρέτηση των ατόμων με αναπηρία αναμένεται κρίνεται επιτακτική. Εξίσου σημαντικές ενέργειες θεωρούνται ο εκσυγχρονισμός του δικτύου συγκοινωνιών και η αναβάθμιση των κέντρων υγειονομικής περίθαλψης, η στήριξη των επιχειρήσεων εστίασης και αναψυχής καθώς επίσης η συνεργασία μεταξύ τουριστικών επιχειρήσεων, αθλητικών σωματείων και αρμόδιων φορέων .

Σε κάθε περίπτωση, η συζήτηση γύρω από την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού δεν ευσταθεί εάν πρωτίστως δεν αντιμετωπιστούν προβλήματα όπως η παράνομη αλιεία, η κυνηγητική δραστηριότητα εντός των προστατευμένων ζωνών, η αυθαίρετη και παράνομη καταπάτηση δημόσιας γης, η ανεξέλεγκτη απόθεση απορριμμάτων και η καταστροφή της φυσικής βλάστησης. Όλα τα παραπάνω αποτελούν φαινόμενα που παρατηρούνται σήμερα στη λιμνοθάλασσα, άλλα σε μεγαλύτερο βαθμό και άλλα σε μικρότερο. Το μόνο σίγουρο είναι ότι η απόφαση για την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού θα πρέπει να συνοδεύεται και από την καθολική προθυμία όλων των εμπλεκόμενων φορέων ώστε να παταχθεί κάθε είδους φαινόμενο όπως αυτά που αναφέρθηκαν προηγουμένως.

5.2. Προτάσεις Τουριστικής Ανάπτυξης του Δήμου Ι.Π. Μεσολογγίου με Γνώμονα τη Λιμνοθάλασσα Μεσολογγίου-Αιτωλικού

Το Εθνικό Πάρκο Λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου – Αιτωλικού αποτελεί ένα σημαντικό ανταγωνιστικό πλεονέκτημα για την ανάπτυξη του τουρισμού στον δήμο της Ι.Π. Μεσολογγίου. Λαμβάνοντας υπόψη τα δεδομένα της έρευνας γίνεται αντιληπτό ότι οι πολίτες της περιοχής επιθυμούν την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών στο εθνικό πάρκο. Το γεγονός αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό καθώς οποιαδήποτε μορφής ανάπτυξης δεν πρόκειται να ευδοκιμήσει εάν προηγουμένως η ίδια η τοπική κοινωνία δεν την κάνει αποδεκτή. Οι αποφάσεις, λοιπόν, περί ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού θα πρέπει να συνυπολογίζουν και τις επιθυμίες των ντόπιων πολιτών. Με γνώμονα όλα τα παραπάνω και σύμφωνα πάντοτε με κείμενη νομοθεσία, ορισμένες προτάσεις για την τουριστική ανάπτυξη του ομώνυμου δήμου περιγράφονται ως ακολούθως.

Στο πλαίσιο του θαλάσσιου τουρισμού, ο λιμένας Μεσολογγίου θα πρέπει να επεκταθεί σε τέτοιο βαθμό ώστε να εξυπηρετεί τις ανάγκες των ιδιοκτητών σκαφών που επιθυμούν να προσαράξουν στην πόλη. Δυστυχώς, η έλλειψη χώρων ελλιμενισμού οδηγεί σε σημαντική απώλεια εσόδων για την περιοχή, δυσχεραίνοντας έτσι την οικονομική ανάπτυξη. Η επέκταση του λιμένα σηματοδοτεί και την τεχνολογική αναβάθμιση αυτού κυρίως μέσα από δράσεις όπως η δημιουργία διαδικτυακής πύλης μέσα από την οποία θα απλοποιούνται οι διαδικασίες κράτησης θέσεων. Παράλληλα, η χρηματοδότηση για την αναβάθμιση των εγκαταστάσεων του Ναυτικού Ομίλου Μεσολογγίου αναμένεται να ελκύσει το ενδιαφέρον ακόμη περισσότερων αθλητών και απλών επισκεπτών οι οποίοι επιθυμούν να γνωρίσουν τη λιμνοθάλασσα.

Στο πλαίσιο του ιαματικού τουρισμού, η δημιουργία μονάδας ιαματικής θεραπείας καθώς επίσης η κατασκευή κέντρου θαλασσοθεραπείας και αναζωογόνησης κρίνεται απαραίτητη για την ικανοποίηση των τουριστών και των ντόπιων πολιτών. Δυστυχώς, η αναγνώριση του πυθμένα της Αγίας Τριάδας ως «ιαματικού φυσικού πόρου» από το Υπουργείο Τουρισμού το 2018 δεν κινητοποίησε τους υπεύθυνους ώστε να στραφούν στον ιαματικό τουρισμό και να διεκδικήσουν μερίδιο από την πίτα της εγχώριας και παγκόσμιας αγοράς. Η δημιουργία μονάδων όπως αυτές που αναφέρθηκαν προηγουμένως αναμένεται να προσελκύσουν το ενδιαφέρον των επισκεπτών, οι οποίοι θα έχουν τη δυνατότητα να απολαύσουν τον ιαματικό πηλό σε ένα σύγχρονο περιβάλλον και με τη βοήθεια πλήρως καταρτισμένων ανθρώπων.

Στο πλαίσιο του αλιευτικού τουρισμού, η κατασκευή σύγχρονου αλιευτικού λιμένα πρόκειται να εξυπηρετήσει σε μεγάλο βαθμό τις ανάγκες των επαγγελματιών της αλιείας. Εκεί οι αλιείς θα έχουν τη δυνατότητα να αποθηκεύσουν τον εξοπλισμό και να επιδιορθώνουν τα σκάφη τους, ενώ παράλληλα θα μπορούν να υποδεχτούν και επικείμενους επισκέπτες που επιθυμούν να γνωρίσουν καλύτερα την αλιεία. Επιπροσθέτως, ο εκσυγχρονισμός των εγκαταστάσεων ιχθυοκαλλιέργειας και των εκκολαπτηρίων εκτός του ότι θα αναβαθμίσουν τις καθημερινές εργασίες των αλιέων αναμένεται να προσδώσουν και μια καλύτερη εικόνα για ολόκληρη τη λιμνοθάλασσα. Τέλος, η οριοθέτηση χώρου ερασιτεχνικής αλιείας κρίνεται ιδιαίτερως σημαντική καθώς μέσα από την κίνηση αυτή αναμένεται να περιοριστεί σημαντικά και το φαινόμενο της παράνομης αλιείας.

Στο πλαίσιο του οικοτουρισμού, η κατασκευή και η τοποθέτηση παρατηρητηρίων πουλιών κατά μήκος ολόκληρου του εθνικού πάρκου αναμένεται να προσεγγίσει ολοένα και περισσότερους επισκέπτες. Άτομα που αγαπούν τη φωτογραφία, που λατρεύουν να αγναντεύουν τη φύση, που παρακολουθούν την καθημερινότητα των ζώντων οργανισμών θα έχουν τη δυνατότητα να επισκέπτονται τα ειδικά διαμορφωμένα παρατηρητήρια για αυτό το σκοπό. Μάλιστα, ο εξοπλισμός των χώρων αυτών με τα κατάλληλα τηλεπικοινωνιακά μέσα θα επιτρέπει και την ταχεία ενημέρωση των αρμόδιων αρχών σχετικά με το κάθε τι περίεργο που συμβαίνει εντός και πλησίον της λιμνοθάλασσας.

5.3. Προτάσεις για Περαιτέρω Έρευνα

Η έρευνα της παρούσας διπλωματικής εργασίας αποσκοπεί στην αποτύπωση της τρέχουσας κατάστασης στη λιμνοθάλασσα Μεσολογγίου – Αιτωλικού καθώς επίσης την εξέταση των δυνατοτήτων ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού σε αυτή. Σε κάθε περίπτωση, η μελέτη του θέματος αυτού παρουσιάζει περιθώρια βαθύτερης διερεύνησης. Πιο συγκεκριμένα, η έρευνα μπορεί να διεξαχθεί και με ποιοτικά δεδομένα, δηλαδή μέσα από την πραγματοποίηση συνεντεύξεων με άτομα που δραστηριοποιούνται στην τοπική αυτοδιοίκηση ή σε κάποιον τοπικό φορέα ή σύλλογο. Επιπροσθέτως, το δείγμα θα μπορούσε να είναι μεγαλύτερο και κατ' επέκταση περισσότερο αντιπροσωπευτικό. Δεν πρέπει να ξεχνάμε άλλωστε ότι για την εξυπηρέτηση των σκοπών της συγκεκριμένης εργασίας χρησιμοποιήθηκε η τεχνική της δειγματοληψίας ευκολίας. Τέλος, η έρευνα θα μπορούσε να διεξαχθεί για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, βοηθώντας με τον τρόπο αυτό στη συλλογή περισσότερων απαντήσεων.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- AgrinioCulture. (2024, Φεβρουάριος 4). *Πόσες Λιμνοθάλασσες και Νησιά Έχουν το Μεσολόγγι και το Αιτωλικό*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 8, 2024, από <https://www.agrinioculture.gr/2024/02/04/poses-limnothalasses-kai-nisia-echoyn-to-mesologgi-kai-to-aitoliko-video/>
- AgrinioNews. (2023, Μάιος 30). *Το Μεσολόγγι «Γιορτάζει» το Ποδήλατο*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 2, 2024, από <https://www.agrinionews.gr/to-mesologgi-giortazei-to-podilato/>
- AgrinioPress. (2020, Απρίλιος 7). *Μαγικές Εικόνες από τη Λιμνοθάλασσα Μεσολογγίου*. Ανάκτηση Μάρτιος 16, 2024, από <https://www.agrinioPress.gr/magikes-eikones-apo-ti-limnothalassa-mesologgiou/>
- Algas, K. (2019, Ιούλιος). *Sustainable Tourism Management for National Parks*. Ανάκτηση Δεκέμβριος 7, 2023, από <https://www.solimarinternational.com/sustainable-tourism-management-for-national-parks/>
- Briggs, P. (χ.χ.). *Overview – Blue Lagoon NP*. Ανάκτηση Δεκέμβριος 20, 2023, από <https://www.safaribookings.com/blue-lagoon>
- Browne, S. (2017). *Sustainable development goals and UN goal-setting*. London: Routledge.
- Business Daily. (2020, Φεβρουάριος 9). *Τα Πλεονεκτήματα του Εναλλακτικού Τουρισμού στην Ελλάδα*. Ανάκτηση Νοέμβριος 20, 2023, από https://www.businessdaily.gr/oikonomia/10536_ta-pleonektimata-toy-enallaktikoy-toyrismoy-stin-ellada
- Caribbean Birding Trail. (χ.χ.). *Codrington Lagoon*. Ανάκτηση Δεκέμβριος 21, 2023, από <https://caribbeanbirdingtrail.org/sites/antigua-and-barbuda/codrington-lagoon/>
- Creswell, J. (2013). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods*. London: Sage Publications Inc.
- Day, J., Dudley, N., Hockings, M., Holmes, G., Laffoley, D., Stolton, S., . . . We, L. (2012). *Guidelines for Applying the IUCN Protected Area Management Categories to Marine Protected Areas*. Gland: International Union for Conservation of Nature.
- Dillon, M. (1997). *Pilgrims and Pilgrimage in Ancient Greece*. London: Routledge.
- Durberry, R. (2020). *Μέθοδοι Έρευνας για Φοιτητές του Τομέα του Τουρισμού*. Gutenberg: Αθήνα.
- Eagles, P. F., McLean, D., & Stabler, M. (2000, Ιανουάριος). Estimating the Tourism Volume and Value in Parks and Protected Areas in Canada and the USA. *The George Wright Forum*, σσ. 62-76.

- Eagles, P., & McCool, S. (2004). *Tourism in National Parks and Protected Areas: Planning and Management*. Wallingford: Cabi Publisher.
- Eastwood, L. E. (2018). *Negotiating the environment: Civil society, globalisation and the UN*. London: Routledge.
- Eco-Routes. (2023, Απρίλιος 8). *Εκδρομή σε Λιμνοθάλασσα Καλοχωρίου – Κέντρο Περίθαλψης Άγριων Ζώων – Μυδοκαλλιέργειες Χαλάστρας*. Ανάκτηση Δεκέμβριος 27, 2023, από <https://ecoroutes.gr/2023/04/08/%CE%B5%CE%BA%CE%B4%CF%81%CE%BF%CE%BC%CE%AE-%CE%B4%CE%AD%CE%BB%CF%84%CE%B1-%CE%B1%CE%BE%CE%B9%CE%BF%CF%8D/>
- EpirusGate. (2023, Ιούλιος 30). *Φωτογραφίες: Στο Σπίτι-Μουσείο της Οικογένειας Τρικούπη*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 14, 2024, από <https://epirusgate.gr/fotografies-sto-spiti-mouseio-tis-oikogeneias-trikoupi/>
- Esenarro, D., Cabello, F., Amaya, P., & Vargas, C. (2020, May 5). Camping Area and Dock with Viewpoint to Promote Sustainable Ecotourist in the Ticllacocha Lagoon, Tanta-Peru. *International Journal of Environmental Science and Development*, 11, σσ. 268-273.
- European Commission. (2022, Ιανουάριος 28). *Commission Staff Working Document: Criteria and Guidance for Protected Areas Designations*. Ανάκτηση Δεκέμβριος 3, 2023, από https://environment.ec.europa.eu/system/files/2022-01/SWD_guidance_protected_areas.pdf
- Freestone, D. (2018). *Sustainable Development and International Environmental Law*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
- Getz, D., & Brown, G. (2006, February). Critical Success Factors for Wine Tourism Regions: a Demand Analysis. *Tourism Management*, σσ. 146-158.
- Hall, C. (2008). *Tourism Planning: Policies, Processes and Relationships*. Essex: Prentice Hall.
- Hall, C., & Mitchell, R. (2000). Wine Tourism in the Mediterranean: A Tool for Restructuring and Development. *Thunderbird International Business Review*, σσ. 445-465.
- Hall, M. C., & Page, S. J. (2017). *The Routledge Handbook of Tourism in Asia*. London: Routledge.
- Hanh, T. (2021). *Why Are Fisheries Agencies Unable to Facilitate the Development of Alternative Livelihoods in Small-Scale Fisheries and Aquaculture in the Global South? A Case Study of the Tam Giang Lagoon, Viet Nam*. Amsterdam: Elsevier B.V.
- Holden, A. (2016). *Environment and Tourism*. London: Routledge.
- Insider. (2023, Αύγουστος 2). *Πρ. Ένωσης Καταναλωτών για τρόφιμα: «Διακοπές στα νησιά η αισχροκέρδεια» – ΓΓ Εμπορίου: Διαρκείς οι έλεγχοι*. Ανάκτηση Νοέμβριος 14, 2023, από <https://www.insider.gr/oikonomia/285520/enosi-katanaloton-gia-trofima-diakopes-sta-nisia-i-aishrokerdeia>

- Krippendorff, J. (1987). *The Holidaymakers: Understanding the Impact of Leisure and Travel*. Oxford: Butterworth-Heinemann.
- Laws, E. (1991). *Tourism Marketing: Service and Quality Management Perspectives*. Cheltenham: Stanley Thornes.
- LiFO. (2018, Αύγουστος 22). *Η Σκοτεινή Πλευρά του Μαζικού Τουρισμού - Οι Κίνδυνοι για το Περιβάλλον*. Ανάκτηση Νοέμβριος 18, 2023, από <https://www.lifo.gr/now/world/i-skoteini-pleyra-toy-mazikoy-toyrismoy-oi-kindynoi-gia-periballon>
- Lockwood, M., Worboys, G., & Kothari, A. (2012). *Managing Protected Areas: A Global Guide*. London: Routledge.
- Messolonghi by Locals. (χ.χ.). *Βαρκάδα με Παραδοσιακό Πρυάρι και Οικοπεριήγηση στη Λιμνοθάλασσα*. Ανάκτηση Μάρτιος 17, 2024, από <https://messolonghibylocals.com/varkada-kleisova/>
- Messolonghi by Locals. (χ.χ.). *Μουσείο Ιστορίας και Τέχνης*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 13, 2024, από <https://messolonghibylocals.com/simeio/mouseio-istorias-technis-dimou-ieras-poleos-mesolongiou-dimotiki-pinakothiki/>
- Messolonghi by Locals. (χ.χ.). *Μουσείο Οικογένειας Τρικούπη*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 14, 2024, από <https://messolonghibylocals.com/simeio/mouseio-oikogeneias-trikoupi/>
- Messolonghi by Locals. (χ.χ.). *Μουσείο Παλαμά*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 14, 2024, από <https://messolonghibylocals.com/simeio/mouseio-palama-2/>
- Mose, I. (2016). *Protected Areas and Regional Development in Europe: Towards a New Model for the 21st Century*. London: Routledge.
- Mylonopoulos, D., & Moira, P. (2023, Οκτώβριος). *Legal Approaches for Sustainable Wine Tourism Development in Greece*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 15, 2024, από <https://files.tourismlaw.pt/Legal-Approaches-for-Sustainable-Wine-Tourism-Development-by-Dimitrios-Mylonopoulos-and-Polyxeni-Moira/>
- NafaktiaNews. (2024, Μάρτιος 14). *Η Λιμνοθάλασσα Μεσολογγίου ως Διεθνές Προπονητικό Κέντρο*. Ανάκτηση Μάρτιος 17, 2024, από <https://www.nafpaktianews.gr/%CE%B7-%CE%BB%CE%B9%CE%BC%CE%BD%CE%BF%CE%B8%CE%AC%CE%BB%CE%B1%CF%83%CF%83%CE%B1-%CE%BC%CE%B5%CF%83%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%B3%CE%AF%CE%BF%CF%85-%CF%89%CF%82-%CE%B4%CE%B9%CE%B5%CE%B8%CE%BD%CE%AD/>
- Nature Reserve Fund of Ukraine. (χ.χ.). *Tuzly Estuaries National Nature Park - Odesa Region*. Ανάκτηση Δεκέμβριος 23, 2023, από <https://wownature.in.ua/en/tuzly-estuaries-national-nature-park/>
- PescaTourism. (χ.χ.). *Μεσολόγγι: Η Πόλη όπου η Ιστορία, το Φυσικό Περιβάλλον και η Αλιευτική Παράδοση Συνυπάρχουν Εναρμονισμένα*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 22, 2024, από <https://pescatourism.gr/route/mesolongi/>

- Poon, A. (1993). *Tourism, Technology and Competitive Strategies*. New York: CAB International.
- Prato, T., & Fagre, D. B. (2005). *National Parks and Protected Areas: Approaches for Balancing Social, Economic, and Ecological Values*. New Jersey: Wiley-Blackwell.
- Quarmby, D. (2006). *The Politics of Parks: A History of Tasmania's National Parks 1885-2005*. Perth: Murdoch University.
- Ramsar Sites Information Service. (χ.χ.). *Codrington Lagoon*. Ανάκτηση Δεκέμβριος 22, 2023, από <https://rsis.ramsar.org/ris/1488>
- Salt Museum. (χ.χ.). *Μουσείο Άλατος*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 12, 2024, από <https://saltmuseum.gr/>
- Taxhorizon. (χ.χ.). *Ιαματικός Τουρισμός: Μια Εναλλακτική Μορφή με Σημαντικές Προοπτικές στην Ελλάδα*. Ανάκτηση Δεκέμβριος 16, 2023, από <https://www.taxhorizon.club/el/%CE%B1%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%AF%CE%B1-7/%CE%B1%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%AF%CE%B1-69/%CE%B9%CE%B1%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82-%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B9>
- TornosNews. (2018, Ιούνιος 28). *Ειδικές Μορφές Τουρισμού στο Μεσολόγγι*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 16, 2024, από <https://www.tornosnews.gr/permalink/31864.html>
- TourismToday. (2023, Σεπτέμβριος 14). *Μεσολόγγι, Ο Προορισμός για Μοναδικές Βιωματικές Ταξιδιωτικές Εμπειρίες*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 22, 2024, από <https://www.tourismtoday.gr/%CE%BC%CE%B5%CF%83%CE%BF%CE%BB%CF%8C%CE%B3%CE%B9-%CE%BF-%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%BF%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CE%BC%CE%BF%CE%BD%CE%B1%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82/>
- TourMarket. (2018, Ιούλιος 1). *Πρωώθηση Ειδικών Μορφών Τουρισμού στο Μεσολόγγι*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 16, 2024, από <https://www.tour-market.gr/proothisi-idikon-morfon-tourismou-sto-mesolongi/>
- Tumnidge, S. (2019, Σεπτέμβριος 25). *Η Μακρόχρονη Ιστορία της Thomas Cook*. Ανάκτηση Νοέμβριος 9, 2023, από <https://new-economy.gr/2019/09/25/%CE%B7-%CE%BC%CE%B1%CE%BA%CF%81%CF%8C%CF%87%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%B7-%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CF%82-thomas-cook/>
- UNEP. (χ.χ.). *Making Tourism More Sustainable: A Guide for Policy Makers*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 5, 2024, από <https://wedocs.unep.org/handle/20.500.11822/8741;jsessionid=A51A46FE8CB4A8FF8F9E106745B6A057>

- United Nations. (2020). *The Sustainable Development Goals Report 2020*. Ανάκτηση Δεκέμβριος 17, 2023, από <https://unstats.un.org/sdgs/report/2020/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2020.pdf>
- UNWTO. (χ.χ.). *Glossary of Tourism Terms*. Ανάκτηση Νοέμβριος 5, 2023, από <https://www.unwto.org/glossary-tourism-terms>
- Vanhove, N. (2019). *Τα Οικονομικά των Τουριστικών Προορισμών: Θεωρία και Πρακτική*. Αθήνα: Gutenberg.
- Visit Greece. (χ.χ.). *Αγροτουρισμός: Στην Αγκαλιά της Φύσης!* Ανάκτηση Νοέμβριος 21, 2023, από <https://www.visitgreece.gr/el/inspirations/agritourism/>
- Visit Greece. (χ.χ.). *Η Λιμνοθάλασσα του Μεσολογγίου*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 11, 2024, από <https://www.visitgreece.gr/el/experiences/nature/lakes/lagoon-of-messolonghi/>
- Walton, J. K. (2005). *Histories of Tourism: Representation, Identity and Conflict*. Clevedon: Channel View Publications.
- Wild Safari Guide. (χ.χ.). *Blue Lagoon National Park*. Ανάκτηση Δεκέμβριος 20, 2023, από <https://wildsafariguide.com/listing/blue-lagoon-national-park/>
- Zambia Tourism. (χ.χ.). *Blue Lagoon National Park*. Ανάκτηση Δεκέμβριος 20, 2023, από <https://www.zambiatourism.com/destinations/national-parks/blue-lagoon-national-park/>
- Αγγελίδης, Γ. (2017, Νοέμβριος 12). *Λιμνοθάλασσα Καλοχωρίου: Ένας Παράδεισος στα Πόδια μας*. Ανάκτηση Δεκέμβριος 28, 2023, από <https://deltanews.gr/limnothalassa-kalochoriou-enas-paradeisos-sta-podia-mas/>
- Αγγελόπουλος, Β. (2023, Φεβρουάριος 4). *Έρχονται Χιλιάδες Ξένοι Εργαζόμενοι στον Τουρισμό*. Ανάκτηση Νοέμβριος 10, 2023, από <https://www.naftemporiki.gr/finance/economy/1435260/erchontai-chiliades-xenoi-ergazomenoi-ston-toyrismo/>
- Αδαμακόπουλος, Τ. (χ.χ.). *Εθνικό Πάρκο Λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου-Αιτωλικού*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 10, 2024, από https://www.topoguide.gr/nature/natura2000/natparks/messologi_lagoon_national_park.php
- Αθανασιάδου, Β. (2020, Ιούλιος 12). *Αγροτουρισμός: 5 Προορισμοί για Επιστροφή στη Φύση - Διαμονή σε Πολυτελή Καταλύματα, Μέσα σε Αμπέλια -Θα Δείτε τον Τρύγο, το Άρμεγμα, Θα Ζήσετε στη Φύση*. Ανάκτηση Νοέμβριος 21, 2023, από <https://www.iefimerida.gr/travel/agrotourismos-stin-ellada-poy-na-pao>

- Αιτωλική Αναπτυξιακή. (2023, Σεπτέμβριος 12). *Επίδειξη Δραστηριοτήτων Αλιευτικού Τουρισμού στο Μεσολόγγι*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 20, 2024, από <https://www.aitoliki.gr/7124/%CE%B5%CF%80%CE%AF%CE%B4%CE%B5%CE%B9%CE%B7-%CE%B4%CF%81%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%B7%CF%81%CE%B9%CE%BF%CF%84%CE%AE%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%B1%CE%BB%CE%B9%CE%B5%CF%85%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%8D>
- Αιχμή. (2023, Σεπτέμβριος 23). *Δημοπρατήθηκε η Ανάπλαση των Εισόδων του Μεσολογγίου / Σε Λίγο Καριό η Πόλη Θα Έχει Μεταμορφωθεί!* Ανάκτηση Φεβρουάριος 6, 2024, από <https://www.aixmi-news.gr/mesologi/mesologgi/item/145043-dimoprathitheke-i-anaplasti-ton-eisodon-tou-mesologgiou-se-ligo-kairo-i-poli-tha-exei-metamorphothei>
- Αιχμή. (2023, Απρίλιος 22). *Τα Επίσημα Στοιχεία της Απογραφής / Αναλυτικά ο Πληθυσμός του Δήμου Μεσολογγίου*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 5, 2024, από <https://www.aixmi-news.gr/reportaz/report/item/138665-ta-episima-stoixeia-tis-apografis-analytika-o-plithysmos-tou-dimou-mesologgiou>
- Αλεξάκης, Γ. (2021, Μάρτιος). *Μεσολόγγι, Τα Μυστικά της Λιμνοθάλασσας*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 8, 2024, από <https://viewsofgreece.gr/mesologgi-ta-mistika-tis-limnothalassas/>
- Αναστασάκη, Ε. (2013, Αύγουστος 31). *Ατμοσφαιρική Ρύπανση VS Τουρισμού!* Ανάκτηση Νοέμβριος 18, 2023, από <https://perierga.gr/2013/08/%CE%B1%CF%84%CE%BC%CE%BF%CF%83%CF%86%CE%B1%CE%B9%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%81%CF%8D%CF%80%CE%B1%CE%BD%CF%83%CE%B7-vs-%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%8D/>
- Ανδριώτης, Κ. (2005). *Τουριστική Ανάπτυξη και Σχεδιασμός*. Αθήνα: Σταμούλης.
- Ανδριώτης, Κ. (2008). *Αειφορία και Εναλλακτικός Τουρισμός*. Αθήνα: Σταμούλης.
- Αρμένης, Γ. (2023, Μάιος 12). *Ο Τουρισμός στην Ζάκυνθο Πρέπει να Αλλάξει*. Ανάκτηση Νοέμβριος 19, 2023, από <https://giorgosarmenis.gr/%CE%BF-%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B6%CE%AC%CE%BA%CF%85%CE%BD%CE%B8%CE%BF-%CF%80%CF%81%CE%AD%CF%80%CE%B5%CE%B9-%CE%BD%CE%B1-%CE%B1%CE%BB%CE%BB/>
- Βαρβαρέσος, Σ. (2005). *Τουρισμός: Έννοιες, Μεγέθη, Δομές - Η Ελληνική Πραγματικότητα*. Αθήνα: Προπομπός.
- Βελισσαρίου. (2000). *Διοίκηση Τουρισμού και Τουριστικών Επιχειρήσεων: Μάνατζμεντ Ειδικών και Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

- Βελισσαρίου, Ε. (2000). *Διοίκηση Τουρισμού και Τουριστικών Επιχειρήσεων: Μάνατζμεντ Ειδικών και Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Βήττα, Β. (2023, Οκτώβριος 3). *Πανελλήνιοι Αεραθλητικοί Αγώνες Γενικής Αεροπορίας στο Αεροδρόμιο Μεσολογίου*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 5, 2024, από <https://www.aixmi-news.gr/sports/item/145471-panellinioi-aerathlitikoi-agones-genikis-aeroporias-sto-aerodromio-mesologgiou>
- Βήττα, Β. (2023, Ιανουάριος 26). *Master Plan Μετά Από Πολλά Χρόνια Για Το Λιμάνι!* Ανάκτηση Φεβρουάριος 6, 2024, από <https://www.aixmi-news.gr/mesologi/mesologgi/item/134386-master-plan-eta-apo-polla-xronia-gia-to-li-ani>
- Βήττα, Β. (2024, Φεβρουάριος 15). *Δυο Νέα Boutique Hotel Γίνονται στο Μεσολόγγι*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 18, 2024, από <https://www.aixmi-news.gr/mesologi/mesologgi/item/151643-dyo-ne-a-boutique-hotel-ginontai-sto-mesologgi>
- Βουτσινά, Ε. (2022, Ιούνιος 16). *Αυγοτάραχο: Τι Είναι, Πώς Το Τρώμε, Τι Προσέχουμε Όταν Αγοράζουμε*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 18, 2024, από <https://www.gastronomos.gr/topikes-kouzines/aygotaracho-ti-einai-pos-to-trome-ti-prosechoyme-otan-agorazoyme/135058/>
- Βώκου, Δ. (2011, Νοέμβριος). *Ο Θεσμός των Φορέων Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών στην Ελλάδα: 10 Χρόνια Εφαρμογής*. Ανάκτηση Δεκέμβριος 18, 2023, από https://ypen.gov.gr/wp-content/uploads/legacy/Files/Perivallon/Diaxeirisi%20Fysikoy%20Perivallontos/Epitropi%20Fysi%202000/2011_Sept_10-year-Report.pdf
- Γιαννακόπουλος, Γ. (2021, Φεβρουάριος 22). *Ψάρεμα με Σταφνοκάρι στη Λιμνοθάλασσα Μεσολογίου και Αιτωλικού*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 17, 2024, από <https://www.agriniopress.gr/psarema-me-stafnokari-sti-limnothalassa-mesologgiou-kai-aitolikoy-foto-video/>
- Γιατζίδης, Α. (2012, Σεπτέμβριος 15). *Ο Ιατρικός Τουρισμός από την Αρχαία Ελλάδα Μέχρι Σήμερα*. Ανάκτηση Δεκέμβριος 18, 2023, από <https://www.newsbomb.gr/ellada/story/234534/o-iatrikos-toyrismos-apo-tin-arhaia-ellada-mehri-simera>
- Γκέκα, Μ. (χ.χ.). *Μαζικός Τουρισμός; Ευχαριστώ, Δεν Θα Πάρω!* Ανάκτηση Νοέμβριος 18, 2023, από <https://www.naturanrg.gr/mazikos-tourismos-eycharisto-den-tha-paro/>
- Γκιάσος, Ι., Παπαδημητρίου, Δ., & Συναδινός, Π. (2000). *Διοίκηση Τουριστικών Επιχειρήσεων: Μεγάλες Διοργανώσεις - Η Περίπτωση των Ολυμπιακών Αγώνων*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

- Γούναρη, Ξ. (2022, Ιούλιος 13). *Πολυτελείς Εξοχικές Κατοικίες: Έως 26.700 Ευρώ το Τ.Μ. στη Μύκονο*. Ανάκτηση Νοέμβριος 11, 2023, από <https://www.ot.gr/2022/07/13/oikonomia/polyteleis-eksoxikes-katoikies-eos-26-700-eyro-to-t-m-sti-mykono/>
- Γραμματικογιάννη, Β. (2016, Αύγουστος 10). *Αλιευτικός Τουρισμός*. Ανάκτηση Νοέμβριος 23, 2023, από <https://psarema.net/alieftikos-tourismos/>
- Διέξοδος. (χ.χ.). *Διέξοδος*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 15, 2024, από <https://www.diexodosorg.gr/#section-about>
- Εθνικό Πάρκο Δέλτα Αξιού. (χ.χ.). *Λιμνοθάλασσα Καλοχωρίου*. Ανάκτηση Δεκέμβριος 28, 2023, από <https://axiosdelta.gr/%CE%B5%CE%B8%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CF%80%CE%AC%CF%81%CE%BA%CE%BF/%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%84%CE%B5%CF%85%CF%8C%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%B7-%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%BF%CF%87%CE%AE/%CE%BB%CE%B9%CE%BC%CE%BD%CE%BF%CE%B8%>
- Ελαφρός, Γ. (2022, Αύγουστος 21). *Πώς Δεν θα «Στεγνώσουν» τα Νησιά*. Ανάκτηση Νοέμβριος 20, 2023, από <https://www.kathimerini.gr/society/562006057/pos-den-tha-stegnosoyn-ta-nisia/>
- Ευθυμίου, Μ. (χ.χ.). *Γαστρονομικός Τουρισμός*. Ανάκτηση Νοέμβριος 26, 2023, από <https://accountancy.gr/%CE%B3%CE%B1%CF%83%CF%84%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82-%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82/>
- Ζαφειρόπουλος, Κ. (2015). *Πώς Γίνεται μια Επιστημονική Εργασία; Επιστημονική Έρευνα και Συγγραφή Εργασιών*. Αθήνα: Πολιτεία.
- Ζαχαράτος, Γ. (1999). *Τουριστικός Τομέας: Οικονομική του Τουρισμού και Οργάνωση των Τουριστικών Ταξιδιών*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Ηγουμενάκης, Ν., & Κραβαρίτης, Κ. (2004). *Τουρισμός: Βασικές Έννοιες*. Αθήνα: Interbooks.
- ΙΝΣΕΤΕ. (2023, Δεκέμβριος). *Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας: Ετήσια Έκθεση Ανταγωνιστικότητας και Διαρθρωτικής Προσαρμογής στον Τομέα του Τουρισμού για το Έτος 2022*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 5, 2024, από https://insete.gr/wp-content/uploads/2020/05/23-12_Western_Greece.pdf
- Καλαφάτης, Α. (2019, Ιούλιος 29). *Μύκονος: Η ΕΛ.ΑΣ. Κάνει Απόβαση στο Νησί για να Βάλει Φρένο στις Διαρρήξεις*. Ανάκτηση Νοέμβριος 19, 2023, από <https://www.ethnos.gr/greece/article/52869/mykonoshelaskaneiapobashstonhsigianabaleifrenostisdiarrhxeis>
- Καλπίδης, Χ. (2014). *Γαστρονομικός Τουρισμός*. Αθήνα: CaptainBook.

- Καμπουράκης, Δ. (2019, Μάρτιος 19). *Η Τουριστική Βιομηχανία των Ενετών τον Μεσαίωνα*. Ανάκτηση Νοέμβριος 9, 2023, από <https://www.newsit.gr/mia-stagona-istoria/i-touristik-viomixania-ton-eneton-ton-mesaiona/2740456/>
- Καρρά, Ε. (2018, Οκτώβριος 9). *Αγία Τριάδα Μεσολογγίου: Μια Λιμνοθάλασσα Υγείας και Θεραπείας*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 25, 2024, από <https://eleftherostypos.gr/apopseis/304236-agia-triada-mesologgiou-mia-limnothalassa-ygeias-kai-therapeias>
- Κοκκώσης, Χ., & Τσάρτας, Π. (2019). *Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον*. Αθήνα: Κριτική.
- Κουσκούκης, Κ. (2023, Μάιος 1). *Υπέρβαση της Φέρουσας Ικανότητας Τουριστικών Προορισμών*. Ανάκτηση Νοέμβριος 16, 2023, από <https://healthstories.gr/taxidi-kai-ygeia/72970/ypervasi-tis-feroysas-ikanotitas-toyristikon-proorismou/>
- Κουσκούκης, Κ. (2023, Μάιος 30). *Πολιτιστικός Τουρισμός στην Ελλάδα: Δεν Είναι Ένας Κλάδος Πολυτελείας*. Ανάκτηση Νοέμβριος 23, 2023, από <https://healthstories.gr/taxidi-kai-ygeia/74759/politistikos-toyrismos-stin-ellada-den-einai-enas-klados-polyteleias/>
- Κωνσταντινίδου, Β. (2023, Οκτώβριος 13). *Μεσολόγγι: Μια Ξενάγηση από τους Ντόπιους Είναι ο Καλύτερος Τρόπος να το Γνωρίσεις*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 8, 2024, από <https://www.gastronomos.gr/magazi/mesologgi-mia-xenagisi-apo-toys-ntopioys-einai-o-kalyteros-tropos-na-to-gnoriseis/227475/>
- Λαγός, Δ. Γ. (2005). *Τουριστική Οικονομική*. Αθήνα: Κριτική.
- Λαγός, Δ. Γ. (2016). *Θεωρητικές Προσεγγίσεις στον Τουρισμό*. Αθήνα: Κριτική.
- Λαλούμης, Δ. (2015). *Διοίκηση Τουριστικών Επιχειρήσεων*. Αθήνα: Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα.
- Μαζιάς, Γ. (2023, Αύγουστος 6). *Τουρισμός: Μια από τις Μεγάλες Εφευρέσεις των Ρωμαίων*. Ανάκτηση Νοέμβριος 7, 2023, από <https://www.ot.gr/2023/08/06/tourismos/tourismos-mia-apo-tis-megales-efeyreseis-ton-romaion/>
- Μητσόπουλος, Ι., & Τζατζάκη, Β.-Μ. (2021, Μάιος 7). *Το Νέο Σύστημα Διαχείρισης των Προστατευόμενων Περιοχών στην Ελλάδα. Η Θεσμική Κατοχύρωση της Πολυεπίπεδης Διακυβέρνησης*. Ανάκτηση Δεκέμβριος 19, 2023, από <https://nomosphysis.org.gr/21208/to-neo-systima-diaxeirisis-ton-prostateyomenon-perioxon-stin-ellada-i-thesmiki-katoxyrosi-tis-polyepipedis-diakubernisis/>
- Μοίρα, Π., & Μυλωνόπουλος, Δ. (2014, Δεκέμβριος). *Η Γαστρονομία ως Μορφή Πολιτισμικού Τουρισμού: Η Περίπτωση της Ελλάδας*. *e-Περιοδικό Επιστήμης και Τεχνολογίας*, σ. 81.
- Μοίρα, Π. (2009). *Θρησκευτικός Τουρισμός*. Αθήνα: Interbooks.
- Μοίρα, Π. (2022). *ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ – Ιστορία, Εξέλιξη, Προοπτικές*. Αθήνα: Τζιόλα.

- Μυλωνόπουλος, Δ., & Μοίρα, Π. (2015, Οκτώβριος-Δεκέμβριος). Αλιευτικός Τουρισμός και Βιώσιμη Ανάπτυξη. *Περιβάλλον και Δίκαιο*, σ. 609.
- Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος. (χ.χ.). *Αναζήτηση Ξενοδοχείων και Κάμπινγκ*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 7, 2024, από [https://www.grhotels.gr/touristikos-odigos/anazitisi-ksenodocheion-kai-kampingk/?s_municipality=500&location_term_id=500&s_listing_type\[\]=293&s_listing_rating\[\]=279&s_listing_rating\[\]=205&s_listing_rating\[\]=206&s_listing_rating\[\]=273&s_listing_rating\[\]=20](https://www.grhotels.gr/touristikos-odigos/anazitisi-ksenodocheion-kai-kampingk/?s_municipality=500&location_term_id=500&s_listing_type[]=293&s_listing_rating[]=279&s_listing_rating[]=205&s_listing_rating[]=206&s_listing_rating[]=273&s_listing_rating[]=20)
- Οργανισμός Φυσικού Περιβάλλοντος και Κλιματικής Αλλαγής. (χ.χ.). *Λιμνοθάλασσα Επανομής και Θαλάσσια Παράκτια Ζώνη*. Ανάκτηση Δεκέμβριος 24, 2023, από <https://necca.gov.gr/apeiloumena-eidi/limnothalassa-epanomis-kai-thalassia-paraktia-zoni/>
- Παπαδάκης, Δ. (2023, Ιανουάριος 19). *Λιμάνι Μεσολογγίου : Παρουσιάστηκε το Master Plan και η Αρχιτεκτονική Μελέτη*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 6, 2024, από <https://www.agrinio-culture.gr/2023/01/19/limani-mesologgiou-paroysiastike-to-master-plan-kai-i-architektoniki-meleti/>
- Παπαδημητράκης, Γ. (χ.χ.). *Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού και η Συμβολή τους στην Ανάπτυξη της Τουριστικής Οικονομίας της Χώρας*. Ανάκτηση Νοέμβριος 20, 2023, από <https://www.taxhorizon.club/el/%CE%B1%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%AF%CE%B1-7/%CE%B1%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%AF%CE%B1-69/%CE%B5%CE%BD%CE%B1%CE%BB%CE%BB%CE%B1%CE%BA%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82-%CE%BC%CE%BF>
- Παπαδημητράκης, Γ. (χ.χ.). *Οινοτουρισμός, Μια Σύγχρονη Τουριστική Τάση με Μεγάλες Προοπτικές*. Ανάκτηση Δεκέμβριος 17, 2023, από <https://www.taxhorizon.club/el/%CE%B1%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%AF%CE%B1-7/%CE%B1%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%AF%CE%B1-69/%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CE%BF%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CE%BC>
- Παπαδούλα, Ν. (2017, Σεπτέμβριος 27). *Μεσολόγγι: Ο Ιαματικός Τουρισμός στο Προσκήνιο*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 25, 2024, από <https://www.ertnews.gr/perifereiakoi-stathmoi/patra/mesolongi-o-iamatikos-tourismos-sto-proskinio/>
- Παπαδράγκα, Λ. (χ.χ.). *GR031 - Λιμνοθάλασσα Επανομής*. Ανάκτηση Δεκέμβριος 24, 2023, από <https://www.ornithologiki.gr/el/oi-draseis-mas/diatirisi-erevna/simantikes-perioxes-gia-ta-poulia-tis-elladas/xartis-perioxon/GR031>
- Παπακωνσταντινίδης, Λ. (1993). *Αγροτουρισμός: Σταθμός στο Δρόμο για την Τοπική Ανάπτυξη*. Αθήνα: Δωρικός.

- ΠΑΣΚΕΔΙ. (2022, Οκτώβριος 1). *Το Χρυσάφι της Λιμνοθάλασσας –Τα Πάντα για το Αυγοτάραχο Μεσολογίου*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 19, 2024, από <https://www.paskedi.gr/to-xrysafi-ths-limnothalassas-ta-panta-gia-to-aygotaraxo-mesologgiou/>
- Περγαντής, Φ. (χ.χ.). *Εθνικό Πάρκο Λιμνοθαλασσών Μεσολογίου - Αιτωλικού, Κάτω Ρου και Εκβολών Ποταμών Αχελώου και Ευήνου*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 9, 2024, από <https://messolonghi-etoliko-lagoon.blogspot.com/>
- Ρόκου, Τ. (2019, Οκτώβριος 1). *Ανεξέλεγκτη Οικιστική και Τουριστική Δόμηση στα Νησιά του Αιγαίου*. Ανάκτηση Νοέμβριος 20, 2023, από <https://www.traveldailynews.gr/toyristikoi-foreis/ellinikoi/anexelegkti-oikistiki-kai-toyristiki-domisi-sta-nisia-toy-aigaiou/>
- ΣΕΤΕ. (2019, Οκτώβριος 21). *ΣΕΤΕ: Κάθε Τουρίστας Άφησε Πίσω του από Δύο Κιλά Σκουπίδια*. Ανάκτηση Νοέμβριος 22, 2023, από <https://www.iefimerida.gr/oikonomia/kathe-toyristas-piso-2-kila-skoypidia>
- Σμυρνή, Δ. (2020, Νοέμβριος 11). *Ο Κήπος των Ηρώων στο Μεσολόγγι. Εκεί, Όπου η Μνήμη Συναντά την Ανδρεία*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 13, 2024, από <https://faretra.info/2020/11/11/o-kipos-ton-iroon-sto-mesolongi-ekei-opou-i-mnimi-sinanta-tin-andreia/>
- Σταθόπουλος, Δ. (2021, Σεπτέμβριος 19). *Μεσολόγγι: Τα Μυστικά της Πόλης των Ηρώων*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 8, 2024, από <https://www.travel.gr/experiences/travel/mesologgi-ta-mystika-tis-polis-ton-iro/>
- Σταθουλόπουλος, Δ. (2020, Ιανουάριος 6). *Γαστρονομικός Τουρισμός: Η Πιο Νόστιμη Ταξιδιωτική Τάση!* Ανάκτηση Νοέμβριος 26, 2023, από <https://www.travelstyle.gr/gastronomikos-toyrismos-i-pio-nostimi-taxidiotiki-tasi/>
- Στεργιόπουλος, Β. (2021, Φεβρουάριος 1). *Λιμνοθάλασσα Μεσολογίου – Αιτωλικού : Πελάδες και Ιβάρια*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 11, 2024, από <https://www.in.gr/2021/02/01/life/diakopes/idees-gia-taksidia/limnothalassa-mesologgiou-aitolikou-pelades-kai-ivaria/>
- Σφακιανάκης. (2000). *Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού*. Αθήνα: Έλλην.
- Σφακιανάκης, Μ. (2000). *Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού*. Αθήνα: Έλλην.
- Σχοινά, Α. (2020, Οκτώβριος 29). *Ποιες Μεγάλες Επενδύσεις «Τρέχουν» στον Τουρισμό*. Ανάκτηση Νοέμβριος 10, 2023, από https://www.businessdaily.gr/oikonomia/29152_poies-megales-ependyseis-trehoyn-ston-toyrismo
- Τόμελη, Δ. (2022, Νοέμβριος 19). *Οικοτουρισμός*. Ανάκτηση Δεκέμβριος 17, 2023, από <https://www.envinow.gr/post/oikotourismos>

- Τριάντης, Κ., Γεωργίου, Κ., Βαρελίδης, Γ., Κακογιάννης, Ν., Μακαντάση, Φ., Σκώκου, Ν., & Καραουλάνης, Θ. (2017, Νοέμβριος). *Προστατευόμενες Περιοχές Natura 2000: Ένα Ολοκληρωμένο Σχέδιο για την Προστασία και τη Βιώσιμη Ανάπτυξη τους*. Αθήνα: Διένοσις.
- Τσαμουρά, Χ. (2023, Σεπτέμβριος 22). *Αλιευτική Γαστρονομία: Όταν η Λιμνοθάλασσα του Μεσολογγίου-Αιτωλικού Στρώνει Τραπέζι*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 18, 2024, από <https://www.ethnos.gr/foodanddrink/article/280722/alieytikhgastronomiaotanhlimnothalassatoymesologgiogaitolikoystroneitrapezi>
- Τσαμουρά, Χ. (2023, Σεπτέμβριος 18). *Ταξιδεύοντας στο Μεσολόγγι – Η Αναπάντεχη Ομορφιά της Λιμνοθάλασσας*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 21, 2024, από <https://www.ethnos.gr/travel/article/280086/taxideyontasstomesologgihanapantexhomorfiathslimnothalassas>
- Τσάρτας, Π., & Κοκκώσης, Χ. (1999). *Τουριστικός Τομέας: Ανάπτυξη και Περιβάλλον στον Τουρισμό*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Τσάρτας, Π., & Λύτρας, Π. (2017). *Τουρισμός, Τουριστική Ανάπτυξη*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Τσουλάκης, Σ. (2019, Σεπτέμβριος 9). *Ο Άγνωστος Ιαματικός Πλούτος της Ελλάδας – Οι Ιαματικές Πηγές της Αιτωλοακαρνανίας*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 26, 2024, από <https://www.agrinioexpress.gr/iamatikes-piges-ellada-aitoloakarnania/>
- Υπ. Απόφαση 79474/2023 - ΦΕΚ Β 5486. (2023, Σεπτέμβριος 15). *Χαρακτηρισμός της Περιοχής Καλοχωρίου Θεσσαλονίκης ως Άτυπης Βιομηχανικής Συγκέντρωσης, Η Οποία Χρήζει Περιβαλλοντικής και Λειτουργικής Εξυγίανσης, Κατά τα Οριζόμενα στην παρ. 2 του Άρθρου 20 του ν. 4982/2022*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 12, 2024, από <https://www.kodiko.gr/nomothesia/document/911382/yp.-apofasi-79474-2023>
- Υπουργείο Τουρισμού. (2018, Ιούνιος 27). *Θεματικός τουρισμός – Ειδικές μορφές τουρισμού: Άρθρο 10 Πολιτισμικός Τουρισμός*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 11, 2024, από <http://www.opengov.gr/tourism/?p=1452>
- ΦΕΚ Β΄-3118. (2023, Μάιος 10). *Καθορισμός και Έγκριση Στόχων Διατήρησης για Είδη Ορνιθοπανίδας των παρ. 1 και 2 του Άρθρου 4, της Οδηγίας 2009/147/ΕΚ στις Ζώνες Ειδικής Προστασίας (ΖΕΠ) του Εθνικού Οικολογικού Δικτύου Natura 2000*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 12, 2024, από https://ypen.gov.gr/wp-content/uploads/2023/05/%CE%A6%CE%95%CE%9A-B%CE%84-3118_2023-%CE%96%CE%95%CE%A0.pdf
- Φερεντίνου, Α. (2022, Αύγουστος 18). *Το Μυστικό, Δωρεάν Spa του Μεσολογγίου*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 25, 2024, από <https://zeitgeist.gr/2022/08/18/to-mystiko-dorean-spa-tou-mesolongiou/>

- Φήμης, Π. (2023, Αύγουστος 31). «Μουσείο-Οικία Κωστή Παλαμά στο Μεσολόγγι & οι Προσπάθειες του Συλλόγου «Οι Φίλοι του Μουσείου Γ. Δροσίνη», για τη Σταδιακή Ανακαίνισή του». Ανάκτηση Φεβρουάριος 14, 2024, από <https://artandpress.gr/%CE%BC%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B5%CE%AF%CE%BF-%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%AF%CE%B1-%CE%BA%CF%89%CF%83%CF%84%CE%AE-%CF%80%CE%B1%CE%BB%CE%B1%CE%BC%CE%AC-%CF%83%CF%84%CE%BF-%CE%BC%CE%B5%CF%83%CE%BF%CE%BB/>
- Φίλιππα, Χ. (2013, Ιούλιος 13). *Η Ιστορική Εξέλιξη του Τουρισμού*. Ανάκτηση Νοέμβριος 8, 2023, από <https://www.kathimerini.gr/culture/493055/i-istoriki-exelixa-toy-toyrismoy/>
- Φορέας Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών Θερμαϊκού Κόλπου. (χ.χ.). Ανάκτηση Δεκέμβριος 24, 2023, από <https://axiosdelta.gr/%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%84%CE%B5%CF%85%CF%8C%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%B5%CF%82-%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%BF%CF%87%CE%AD%CF%82/%CE%BB%CE%B9%CE%BC%CE%BD%CE%BF%CE%B8%CE%AC%CE%BB%CE%B1%CF%83%CF%83%CE%B1-%CE%B5%CF%80%CE%B1%C>
- Φωτιάδη, Ι. (2020, Ιούλιος 9). *Κολύμπι στη Ζάκυνθο Παρέα με Καρέτα Λαρέτα*. Ανάκτηση Νοέμβριος 18, 2023, από <https://www.kathimerini.gr/life/environment/1086668/kolympi-sti-zakyntho-parea-me-kareta-kareta/>
- Χρήστου, Ε. (2019). *Έρευνα Τουριστικής Αγοράς*. Αθήνα: Φαίδιμος.

Παράρτημα

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Αγαπητοί συμμετέχοντες,

Η παρούσα έρευνα υλοποιείται στο πλαίσιο της εκπόνησης διπλωματικής εργασίας με θέμα «Ήπιες Μορφές Τουρισμού και Τοπική Τουριστική Ανάπτυξη: Η Αξιοποίηση της Λιμνοθάλασσας Μεσολογίου – Αιτωλικού στην Προσπάθεια Ανάδειξης του Δήμου Ι.Π. Μεσολογίου».

Σκοπός της έρευνας αυτής είναι η εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων αναφορικά με τις ήπιες μορφές τουρισμού και με το κατά πόσο αυτές μπορούν να αναπτυχθούν στον Δήμο της Ι.Π. Μεσολογίου. Το ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμο, ενώ οι απαντήσεις που θα συλλεχθούν είναι εμπιστευτικές και θα χρησιμοποιηθούν μονάχα για τους ερευνητικούς σκοπούς της εργασίας.

Ο χρόνος συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου είναι περίπου 10 λεπτά και η συμμετοχή σας είναι ιδιαίτερα σημαντική για τη συλλογή των δεδομένων της έρευνας.

Ευχαριστώ εκ των προτέρων για την πολύτιμη συνεργασία σας!

Με εκτίμηση,

Κακογιάννης Γεώργιος

ΜΕΡΟΣ Α. Δημογραφικά Στοιχεία Ερωτώμενου/ης

1. Φύλο:

Άνδρας	☐	Γυναίκα	☐
--------	--------------------------	---------	--------------------------

2. Ηλικία:

Έως 30 ετών	☐
31-40 ετών	☐
41-50 ετών	☐
51-60 ετών	☐
60+ ετών	☐

3. Αριθμός Τέκνων:

Ένα	
Δυο	
Τρία	
Τέσσερα +	

4. Εκπαιδευτικό Επίπεδο:

Δημοτικό	
Γυμνάσιο/ Λύκειο	
ΙΕΚ	
Πανεπιστήμιο/ΤΕΙ	
Μεταπτυχιακό	
Διδακτορικό	

5. Ποιόν τομέα αφορούν οι σπουδές σας;

Τουρισμό	
Περιβάλλον	
Αρχαιολογία	
Οικονομικά/ Διοίκηση Επιχειρήσεων	
Βιολογία	
Η/Υ	
Νομική	
Άλλο (παρακαλώ περιγράψτε)	

6. Έχετε παρακολουθήσει σεμινάρια σχετικά με:

Τουρισμός	
Πολιτισμός	
Περιβάλλον	
Τίποτα από τα παραπάνω	

7. Ποια είναι η θέση σας στον φορέα που απασχολείστε;

Ιδιωτικός Υπάλληλος	
Δημόσιος Υπάλληλος	
Προϊστάμενος / Διευθυντής	
Επιστημονικό προσωπικό	
Μέλος Διοίκησης	
Εθελοντής	
Άλλο (παρακαλώ περιγράψτε)	

8. Ποιο είναι το διάστημα εργασίας σας στην ισχύουσα θέση;

0-1 έτος	
2-5 έτη	
6-10 έτη	
11+ έτη	

ΜΕΡΟΣ Β. Βασικό Ερωτηματολόγιο

9. Πόσο διαρκεί η τουριστική περίοδος στον Δήμο Μεσολογγίου;

1-3 μήνες	
4-6 μήνες	
7-9 μήνες	
10-12 μήνες	

10. Ποια εποχή του χρόνου συγκεντρώνει τον περισσότερο τουρισμό;

Φθινόπωρο	
Χειμώνας	
Άνοιξη	
Καλοκαίρι	

11. Για ποιους λόγους οι τουρίστες επιλέγουν τον Δήμο Μεσολογγίου;

Ήλιος και Θάλασσα	
Αλιευτικός Τουρισμός	
Θαλάσσιος Τουρισμός	
Γαστρονομικός Τουρισμός	
Γαμήλιος Τουρισμός	
Ιαματικός Τουρισμός	
Πολιτιστικός Τουρισμός	
Εκπαιδευτικός Τουρισμός	
Άλλο (παρακαλώ περιγράψτε)	

12. Τι γνωρίζετε για τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού;

13. Πιστεύετε ότι οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού επηρεάζουν την απόφαση των τουριστών ώστε να επισκεφτούν τον Δήμο Μεσολογγίου;

Καθόλου/ Πολύ λίγο	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Πάρα πολύ

14. Ποια στοιχεία της περιοχής πιστεύετε ότι ελκύουν περισσότερο τους τουρίστες;

Τέχνη/Λογοτεχνία	
Έθιμα/Παραδόσεις	
Φαγητό/Τοπικά Προϊόντα	
Θρησκευτικές εκδηλώσεις	
Αθλητισμός	
Χώροι πολιτισμικής κληρονομιάς	
Ιαματικά Λουτρά	
Άλλο (παρακαλώ περιγράψτε):	

15. Δηλώστε το βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας σας με τα παρακάτω:

	Διαφωνώ Απόλυτα	Διαφωνώ	Ούτε Διαφωνώ Ούτε Συμφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ Απόλυτα
Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού μπορούν να συμβάλουν στην τοπική τουριστική ανάπτυξη					
Ο Δήμος Μεσολογγίου πρέπει να στραφεί στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού					
Η περιοχή του Εθνικού Πάρκου Λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου – Αιτωλικού επιτρέπει την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού					

16. Σε τι βαθμό θεωρείτε πως είναι ανεπτυγμένες οι παρακάτω μορφές εναλλακτικού τουρισμού στην περιοχή του Εθνικού Πάρκου Λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου – Αιτωλικού;

	Καθόλου/ Πολύ λίγο	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Πάρα πολύ
Οικοτουρισμός					
Αλιευτικός Τουρισμός					
Θαλάσσιος Τουρισμός					
Γαστρονομικός Τουρισμός					
Θρησκευτικός Τουρισμός					
Ιαματικός Τουρισμός					
Πολιτιστικός Τουρισμός					
Εκπαιδευτικός Τουρισμός					

17. Σε τι βαθμό θεωρείτε πως θα πρέπει να αναπτυχθούν οι παρακάτω μορφές εναλλακτικού τουρισμού στην περιοχή του Εθνικού Πάρκου Λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου – Αιτωλικού;

	Καθόλου/ Πολύ λίγο	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Πάρα πολύ
Οικοτουρισμός					
Αλιευτικός Τουρισμός					
Θαλάσσιος Τουρισμός					
Γαστρονομικός Τουρισμός					
Γαμήλιος Τουρισμός					
Ιαματικός Τουρισμός					
Πολιτιστικός Τουρισμός					
Εκπαιδευτικός Τουρισμός					

18. Δηλώστε το βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας σας με τα παρακάτω. Το Εθνικό Πάρκο Λιμνοθαλασσών Μεσολογίου – Αιτωλικού:

	Διαφωνώ Απόλυτα	Διαφωνώ	Ούτε Συμφωνώ Ούτε Διαφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ Απόλυτα
Προστατεύει τη βιοποικιλότητα του τόπου					
Συμβάλει στην οικολογική ευαισθητοποίηση των πολιτών					
Συμβάλει στην οικονομική ανάπτυξη του τόπου					
Υποστηρίζει τις δράσεις αναψυχής των κατοίκων					
Υποστηρίζει τις δράσεις αναψυχής των επισκεπτών					
Αποτελεί λόγο επίσκεψης της ευρύτερης περιοχής					

19. Είστε ικανοποιημένοι από τις μέχρι τώρα ενέργειες του Φορέα Διαχείρισης του Εθνικού Πάρκου Λιμνοθαλασσών Μεσολογίου-Αιτωλικού;

Ναι	Όχι	Δεν γνωρίζω/Δεν απαντώ

20. Αν όχι γιατί;

21. Θεωρείτε ότι ο Φορέας Διαχείρισης του Εθνικού Πάρκου Λιμνοθαλασσών Μεσολογίου-Αιτωλικού θα πρέπει να αναλάβει περισσότερες πρωτοβουλίες όσον αφορά την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού;

Ναι	Όχι	Δεν γνωρίζω/Δεν απαντώ

22. Με ποιον τρόπο θεωρείτε ότι ο Φορέας Διαχείρισης του Εθνικού Πάρκου Λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου-Αιτωλικού μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού;

Αναζήτηση κονδυλίων από την Ε.Ε.	
Συνεργασία με την Δημοτική Αρχή Μεσολογγίου	
Συνεργασία με την Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας	
Ενεργοποίηση των ντόπιων επιχειρηματιών	
Ευαισθητοποίηση της τοπικής κοινωνίας	
Άλλο (Παρακαλώ περιγράψτε)	

23. Ποιες υποδομές χρήζουν βελτίωσης για την ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού;

Οδικό Δίκτυο	
Λιμένας Μεσολογγίου	
Καταλύματα Διαμονής	
Δίκτυο Ύδρευσης	
Δίκτυο Αποχέτευσης	
Δίκτυο Τηλεπικοινωνιών	
Άλλο (παρακαλώ περιγράψτε)	

24. Ποιες υπηρεσίες προς τους τουρίστες χρήζουν βελτίωσης για την ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού;

Επιχειρήσεις Εστίασης	
Καφέ/Μπαρ	
Τουριστικές Επιχειρήσεις/Τουριστικά Γραφεία	
Αθλητικά Σωματεία Θαλάσσιων Σπορ	
Άλλο (παρακαλώ περιγράψτε)	

25. Ποιες επιδράσεις θεωρείτε πως θα έχει η ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού στην προστατευόμενη περιοχή του Εθνικού Πάρκου Λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου – Αιτωλικού;

Οικοτουρισμός	Έντονα Αρνητικές	Αρνητικές	Ουδέτερες	Θετικές	Έντονα Θετικές
Κοινωνικές					
Οικονομικές					
Περιβαλλοντικές					
Πολιτισμικές					

26. Κατά τη γνώμη σας, ποιες ανθρώπινες δραστηριότητες πρέπει να απαγορευτούν στην περιοχή του Εθνικού Πάρκου Λιμνοθαλασσών Μεσολογίου – Αιτωλικού;

27. Κατά τη γνώμη σας, ποια είναι τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει η περιοχή του Εθνικού Πάρκου Λιμνοθαλασσών Μεσολογίου – Αιτωλικού;

28. Κατά τη γνώμη σας, ποια είναι τα σημαντικότερα μέτρα που πρέπει να ληφθούν για την προστασία της περιοχής του Εθνικού Πάρκου Λιμνοθαλασσών Μεσολογίου – Αιτωλικού;
